

**А. А. Оморова, М. А. Самсалиева,
В. А. Булатова, Р. Ү. Ибраимова**

КЫРГЫЗ ТИЛИ: ПРАКТИКАЛЫК КУРС

Мугалимдер үчүн колдонмо

Бишкек
2018

УДК
ББК

Мугалимдер үчүн колдонмо «Сорос-Кыргызстан» фондунун каржылык колдоосунда Социалдык интеграциялоо борборунун эксперттери тарабынан түзүлгөн

Түзүүчү авторлор: **А. А. Оморова ж. б.**

Кыргыз тили: практикалык курс. Мугалимдер үчүн колдонмо. Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин жогорку класстарынын мугалимдери үчүн / Оморова А. А., Жусупбекова Н. С., Булатова В. А., Ибраимова Р. Ү. – Б.: Аркус, 2018. – 152 б.

ISBN

Методикалык колдонмодо кыргыз тили боюнча практикалык курстун структурасы, программасы, окуучулардын кептик көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча сунуштар, сабактарды өтүүгө методикалык сунуштар, угуу үчүн тексттер жана окуучуларды тесттирлөөгө даярдоо үчүн сунуштар менен тесттик тапшырмалардын жооптору камтылды.

УДК
ББК

ISBN

© А. А. Оморова, Н. С. Жусупбекова, В. А. Булатова,
Р. Ү. Ибраимова, 2018
© «Аркус Басмасы» ЖЧК, 2018

МАЗМУНУ

Авторлордон

Курстун структурасы

Курсту уюштуруу

Курс ичинде окуучулардын кептик көндүмдөрүн
калыптандыруу боюнча сунуштар

Сабактарды өтүү боюнча сунуштар

Тестирилөөгө даярдоо боюнча сунуштар

1-тиркеме. Курстун мазмуну жана программасы

2-тиркеме. Диагностикалык жана жыйынтыктоочу
тестирилөөнү өткөрүү, текшерүү жана натыйжаларын
иштеп чыгуу боюнча нускамалар

Колдонулган адабияттар

АВТОРЛОРДОН

Урматтуу кесиптештер, окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин жогорку класстарынын окуучулары жалпы республикалык тестирлөөдөн ийгиликтүү өтүү үчүн алар тиешелүү тил деңгээлине ээ болуусу керек. Кыргыз тилинин практикалык курсу окуучулардын керектүү тил деңгээлине ээ болушун камсыздоо үчүн иштелип чыкты.

Практикалык курстун программасы кылдаттык менен иштелип, кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн өнүктүрүүнү камтыган. Курстун бардык материалдары темаларга топтоштурулган. Курстун негизин кеп интенциялары, же болбосо ниеттер түзөт, башкача айтканда, коммуникативдик ниеттер, алардын алкагында кептик баарлашуу жүргүзүлөт да, окуучулар курстун же теманын аягында аталган интенцияларды ишке ашыра алышы каралат. Курста ар кандай кырдаалдар сунушталган, ар түрдүү кырдаалдарда окуучулар коммуникативдик ниеттерин ишке ашыра алышат, ошондой эле тиешелүү тил материалдарын да (сөз жасоочу, морфологиялык, синтаксисттик) курстун аягына чейин окуучулардын өздөштүрүүсү пландаштырылган.

Сабактарды өтүп жатканда жакшы маанайда болуп, окуучулардын ордуна жооп бербей, сындабай, сөзүн бөлбөй, алардын активдүүлүгүн арттырыңыз. Ар бир окуучуга көңүл бөлүүгө аракеттенип, кызыгуу жаратыңыз.

Сабакка даярданып жатып өзүңүзгө төрт суроо бериңиз: Мен сабакта эмне кылам (кандай материал берем)? Аны кантип өтөм? Тиги же бул тапшырманы эмне үчүн аткарам? Окуучулар эмнеге тиги же бул тапшырманы аткарышат (окуучулардын мотивациясы)?

Ийгилик каалайбыз!

КУРСТУН СТРУКТУРАСЫ

Практикалык курс мамлекеттик тилде ишке ашырылат жана мектептин жогорку класстарынын тилдик деңгээлин жогорулатуу керек болгон окуучулары үчүн арналган.

Жогорку класстардын окуучулары сырткы баалоонун тапшырмаларын аткарууда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Бул алардын лексикалык корунун жетишсиздиги жана тилдик конструкциялардын татаалдыгы менен байланыштуу.

Сунушталган курстун материалдары ушул көрсөтүлгөн кыйынчылыктарды жоюуга багытталган жана окуучулардын бардык кептик көндүмдөрүнүн (угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу) өнүгүүсүн, ошондой эле лексикалык-грамматикалык көндүмдөрдү калыптандырууну камтыйт. Андан сырткары, курста «Окуучулардын билим берүү жетишкендиктерин улуттук баалоо» жана «Жалпы республикалык тестирлөө» тесттериндеги тапшырмаларга окшош тапшырмалар бар.

Курс окуучуларга түрдүү типтеги тексттер менен иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет: баяндоо тексттери (көркөм тексттер), маалымат материалдары, сүрөттөөчү тексттер, графиктер, нускамалар ж.б.; окуунун негизги түрлөрүн (таанышуу, карап-издөө, изилдөө) колдонуу көндүмдөрүн; тексттен керектүү маалыматты алып чыгуу көндүмдөрүн, маалыматты комментарийлөө жана сынчыл баалоо, өз оюн билдирүү көндүмдөрүн ж.б. өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет. Ошондой эле курс окуучуларды «Практикалык грамматика», «Окшоштуктар», «Сүйлөмдөрдү толуктоо», «Текстти окуу жана түшүнүү» бөлүмдөрүн аткарууга машыктырууга мүмкүндүк берет. Практикалык курс 102 саатка эсептелген, тематикалык негизде курулган жана төмөнкү структурага ээ:

Диагностикалык тестирлөө (8 саат)

11 тематикалык модуль

- 1-тема. Таанышуу. Өмүр баян. Үй-бүлө (6 саат)
- 2-тема. Адамдын сырткы келбети (6 саат)
- 3-тема. Бош убакыт. Кызыгуулар (6 саат)
- 4-тема. Кесип. Иш. Иш күнү (8 саат)
- 5-тема. Укмуштар дүйнөсү (искусство) (8 саат)
- 6-тема. Саякат. Эс алуу (6 саат)
- 7-тема. Кыргызстан (8 саат)
- 8-тема. Кыргызстандын жаратылышы (6 саат)
- 9-тема. Кыргызстандагы илимий жана маданий белгилүү инсандар (6 саат)
- 10-тема. Кыргызстандагы билим берүү (6 саат)
- 11-тема. Адамдын жашоосундагы тилдердин ролу (6 саат)

ЖРТга даярданабыз: машыгуу тапшырмалары (14 саат)

- Практикалык грамматика
- Окшоштуктар
- Сүйлөмдөрдү толуктоо
- Текстти окуп түшүнүү

Жыйынтыктоочу тестирилөө (8 саат)

КУРСТУ УЮШТУРУУ

Бул практикалык курстун материалдары Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустарынын өзбек, тажик тилдүү мектептеринде апробацияланган. Туура ишке ашырылган учурда курс окуучулардын В1деңгээлине жетишүүсүнө кепилдик берет, бул окуучулардын баштапкы тил билүү деңгээлдеринен көз каранды. Көрсөтүлгөн деңгээлдер окуучулардын өз алдынча тил билүүсү жөнүндө күбөлөндүрөт жана төмөнкү компетенцияларды камтыйт:

Тилди өз алдынча билүү	B2	Абстрактуу жана конкреттүү темалардагы татаал тексттердин, ошондой эле атайын бир багыттагы тексттердин жалпы мазмунун түшүнөт. Тилди алып жүрүүчүлөр менен дайыма ар тараптан өзгөчө кыйынчылыктарсыз пикир алышып туруу үчүн тез жана спонтандуу (ойлонуп турбастан) сүйлөйт. Түрдүү темаларга так, толук билдирүү жасай алат жана негизги проблемага карата өз көз карашын билдире алат, ар түрдүү пикирлердин артыкчылыктарын жана кемчиликтерин көрсөтө алат.
	B1	Жумушта, окууда, бош убакыттарда ж.б. типтүү кездеше турган адабий тилдеги ар түрдүү темаларда берилген так кабарлардын негизги идеяларын түшүнөт. Үйрөнүлүп жаткан тилди алып жүрүүчү өлкөдө болгон учурда кездешүүчү көпчүлүк кырдаалдарда пикир алыша алат. Белгилүү же өзүн өзгөчө кызыктырган темаларга билдирүүнү байланыштуу түзө алат. Таасирлерди, окуяларды, ишенимдерди, умтулууларды айтып бере алат, келечекке өзүнүн пландарын жана ойлорун негиздеп жана баяндап бере алат.

- Курсту ишке ашыруунун болжолдуу формалары
- Ишке ашыруунун формалары төмөндөгүдөй болушу мүмкүн:
- 11-класс: ишке ашыруу сентябрдан апрелге чейин (жумасына 2–3 саат)
- 10-класс: ишке ашыруу жыл ичинде (жумасына 2–3 саат)
- 10–11-класстар: ишке ашыруу 2 жыл ичинде (жумасына 2 сааттан)

2018–2019-окуу жылынын Базистик окуу планына ылайык 11-класстарда мамлекеттик тилден ЖРТга даярдоо үчүн кошумча 1 саат бөлүнүп берилген. Бул саатты практикалык курсту өткөрүүгө колдонууну сунуштайбыз. Калган сааттарды гимназиялык компоненттин эсебинен өткөрсө болот.

Практикалык курсту өткөрүүнүн башка варианты – кошумча сабак катары өткөрүү, мугалимге төлөмдү ата-энелердин же мектептин фондусунун эсебинен жүргүзсө болот.

Курсту уюштуруу үчүн төмөндөгүлөр керек:

- курска катышууга окуучунун арыз толтуруусу;
- курс окууну каалаган окуучулардан тайпа түзүү;
- курсту ишке ашыруу үчүн мектепте шарттарды (кабинет, ТКЖ, канцелярдык буюмдар) түзүү;
- курсту өткөрүүгө эки педагогду бекитүү.

Педагогго коюлуучу талаптар:

- практикалык курсту 10–11-класстарда иштеген, тилдик моделди (адабий тилди) эң жакшы билген педагог өткөрсүн;
- сунушталган педагог төмөнкүдөй өздүк сапаттарга ээ болуусу керек:
- окуу жана өзүн-өзү өнүктүрүү;
- ишине чыгармачыл мамиле кылуу;
- окуу материалын окуучуларга жеткиликтүү түшүндүрүү;
- техникалык каражаттарды колдоно билүү.

КУРС ИЧИНДЕ ОКУУЧУЛАРДЫН КЕПТИК КӨНДҮМДӨРҮН КАЛЫПТАНДЫРУУ БОЮНЧА СУНУШТАР

Курс ичиндеги иштер төмөнкү бөлүмдөрдүн негизинде түзүлөт:

- Сөз байлыгын өстүрүү (окуучулардын лексикалык көндүмдөрүн калыптандырат)
- Практикалык грамматика (грамматикалык көндүмдөрүн калыптандырат)
- Текстти окуу жана түшүнүү (окуу жана түшүнүү көндүмдөрүн калыптандырат)
- Ойлонуу жана ой жүгүртүү (сүйлөө көндүмдөрүн калыптандырат)
- Угууга үйрөнүү (угуп түшүнүү көндүмдөрүн калыптандырат)
- Эссе жазуу (жазуу көндүмдөрүн калыптандырат)

Лексикалык көндүмдөрүн калыптандыруу

Тилди окутууда лексикалык ишке көп көңүл буруу керек, анткени лексика-грамматика жана фонетика менен өз ара аракеттешип, кептик баарлашуунун оозеки жана жазуу формаларынын башкы каражаты болуп саналат.

Сөз байлыгын өстүрүү бөлүгү окуучулардын лексикалык көндүмдөрүн калыптандырууга багытталып, жөн эле жаңы сөздөрдү жаттоого эмес,

тилдеги фонетикалык, грамматикалык, сөздөрдүн маанилеринин кошумча өзгөчөлүктөрүн ассоциациялык байланыштарын өздөштүрүүгө жардам берет.

Лексика менен иштөө фонетика жана грамматика менен иштөөнү айкалыштырат, анткени тилдин бардык аспектилери бири-бири менен байланышып, кептин бардык түрүн тейлейт. Окуучу сөздү көрүү, угуу, сезүү ж. б. каналдары аркылуу кабыл алуусу керек.

Педагог окуучунун **лексикалык көндүмдөрүн калыптандыруу** аркылуу бир нече негизги маселени чечет. Ал окуучуларды сөздүн маанисин түшүнүүгө, башкача айтканда семантизациялоого үйрөтөт; окуучулар мугалим, директор, курбулары сөздү кантип айтып жатканын угуп тыңшайт; окуучу өзү сөздү туура айтып, сөздү туура жазып жатканын көрөт.

Кептик ишмердүүлүгүнүн мүнөзүнө жараша басым активдүү лексика, б. а. оозеки жана жазуу кебинде оюн билдирүүчү сөздөргө жасалуу менен бирге пассивдүү лексикага да жасалат.

Сөздүн кепте калыптануусун көрсөтүү үчүн жаңы сөздөр сүйлөм жана кырдаалдар аркылуу берилет. Кийин ал сөздөрдү семантизациялоо керек. Практикалык курсту түзүүчүлөр сөздөрдү семантизациялоонун бир нече ыкмасын сунушташат.

Көрсөтмөлүүлүк: буюм, сүрөт, схема, таблица, фото, компьютердик графика. Сөздөрдү семантизациялоонун бул ыкмасы натыйжалуу, себеби бир убакытта көрүү жана угуу окуучулардын көңүл буруусун активдештирип, которуп берүүдөн качууга жардам берет. Этиштерди семантизациялоодо кыймыл, мимика, пантомиманы колдонуу сунушталат.

Синонимдерин табуу: сөздөрдү семантизациялоонун бул ыкмасы белгилүү сөздөн белгисиз сөзгө өтүү принцибинде ишке ашып, татаал сөздөрдүн синоними бар учурда, мурда өтүлгөн болсо, мисалы: көздүн жоосун алган – абдан кооз, сулуу.

Антонимдерин табуу: бул ыкма да белгилүү сөздөн белгисиз сөзгө өтүү принцибинде ишке ашып, татаал сөздөрдүн антоними бар учурда, мурда өтүлгөн болсо, мисалы: муңайды – кубанды.

Негизги түшүнүккө түрдүк түшүнүктөрдү табуу: *дептер, китеп* – бул окуу куралдары, *бадыраң, сабиз, кызылча* – бул жашылчалар.

Сөз жасоо боюнча анализ: сөздөрдүн семантикалык уясын түзүүгө жардам берет, мисалы: *жашоочулар, секирүүчүлөр ж. б.*

Түшүндүрүү: абстракттуу түшүнүктөрдү семантизациялоодо, *кылым – 100 жыл.*

Контекстке таянуу: окуучулардын тилдик божомолдоолорун өнүктүрөт, окуу көндүмдөрүн өнүктүрөт, мисалы: *Ал жыгыла тургандай, өзүн кайратсыз жана бошоң сезди.*

Мимика жана жаңсоолор: бул ыкманы педагогдор адамдын эмоциясын билдирүү үчүн колдонсо болот. Сөздүн манисин түшүндүрүүдө, жалпы интонация менен бирге мимика, жаңсоо өтө маанилүү каражаттар болуп саналат.

Которуу: окуучулардын эне тилинде кездешпеген түшүнүктөрдүн маанисин ачууга, о.э. абстракттуу түшүнүктөрдү семантизациялоодо жардам берет.

Сөздөрдү кепте колдонууда бир эле семантизациялоо аздык кылат. Сөздөрдүн маанисин түшүнгөн окуучу төмөнкүлөрдү билүүсү керек:

- сөздөрдүн айтылышын жана жазылышын;
- сөздүктөн аларды таба билүүсү;
- тексттен аны окуу;
- анын морфологиялык жана синтаксисттик өзгөчөлүктөрүн түшүнүү, сөздөрдүн семантикалык уясын түзүү;
- кебинде колдонуу;

Практикалык курстун колдонмосунда жаңы сөздү өздөштүрүү үчүн үч негизги кадамды өтүү керек. Сөздөрдү семантизациялоонун түрдүү ыкмасын, жаңы сөздөрдү бышыктоодо жана жаңы лексиканы кепте колдонууда тапшырмаларды берүү.

Грамматикалык көндүмдөрүн калыптандыруу

Грамматикалык материал функционалдык негизде үйрөнүлөт.

Мында окутуучу бул же тигил грамматикалык форма кантип уюшула турганын түшүндүрүүдөн мурда окуучуларды берилген грамматикалык кубулуш кандай кызмат аткара тургандыгы, анын мааниси менен тааныштырат, б. а. мааниден формага өтөт.

Грамматикалык материал кептик темага ылайык лексиканы пайдалануу менен үйрөнүлөт.

Кептик темага ылайык лексиканы пайдаланып грамматика окутуу менен грамматиканы кептик темасыз түшүндүрүүнү салыштырыңыз:

Кептик тема: Жер планетасы – жалпыбыздын үйүбүз Грамматикалык тема: Этиштин өзгөчө формаларынын мааниси	
Кептик темага ылайык лексиканы пайдаланып грамматика окутуу	Грамматиканы кептик темасыз түшүндүрүү
<p>1) Дарыялардагы жана көлдөрдөгү сууларды (булгоо), адамдар балыктарга зыян келтиришет.</p> <p>2) Дарактарды (отургузуу) биз экологиялык тең салмактуулукту сактайбыз.</p> <p>3) Жаныбарларга жана өсүмдүктөргө (кам көрүү) биз жоголуп бараткан түрлөрдү сактап кала алабыз.</p>	<p>1) Үйгө (келүү) мен бир аз эс алып, ишке отурам.</p> <p>2) Жаңы теманы (түшүндүрүү) окутуучу доскага жазды.</p> <p>3) Ар качан китепти (ачуу) мен романдын жаңы каармандары менен таанышканыма кубанып жаттым.</p>

Тилдин үч маңызы: тил – кеп – коммуникация

Компетенциялар		
Тилдик (лингвистикалык)	Кептик	Коммуникативдик
Үйрөнүлүп жаткан тилдин сөз жасоосун, морфологиясын жана синтаксисин билүү	Фразаларды үйрөнүлгөн грамматикалык моделдерге ылайык туура түзө билүү билгичтиги жана көндүмдөрү	Үйрөнүп жаткан тилдин эрежелеринин негизинде тексттерди түзүү аркылуу түрдүү кырдаалдарда пикир алыша билүү билгичтиги

Грамматикалык материалды өздөштүрүүнүн этаптары

1. Грамматикалык категория мугалим тарабынан анын түзүлүшү жана кептеги кызматы аркылуу түшүндүрүлөт (лингвистикалык компетенция калыптанат). Берилген категорияны билүү көзөмөлдөнөт.
2. Грамматикалык кубулуштун кепте колдонулушу көп жолу машыктырылат. Муну менен кырдаалдык көнүгүүлөрдө көзөмөлдөнүүчү кептик компетенция калыптанат.
3. Окуучуларга бул грамматикалык кубулушту колдонууну талап кылуучу өз алдынча иштин түрлөрү сунушталат (коммуникативдик компетенция). Берилген грамматикалык кубулушту окуучулардын өз алдынча түзгөн тексттеринде колдонушу үйрөнүүчүнүн коммуникативдик компетенциясынын баасы болуп саналат.

Тилдик компетенцияларды калыптандыруучу тапшырмалар:

1. Зат атоочторду жөндөмөлөр менен өзгөртүү, этиштерди жак, сан боюнча өзгөртүү ж.б.
2. Тексттин калган бөлүгүн аягына чыгарып жазуу.
3. Кашаанын ичинен ылайыктуу форманы тандоо.

4. Кашаанын ичиндеги сөздөрдү керектүү формага келтирүү.
5. Бөлүктөрдөн фразаларды куроо.
6. Айрым-айрым сөздөрдөн фраза куроо.
7. Көп чекиттин ордуна ылайыктуу сөздү коюу.
8. Сөздү мүмкүн болгон бардык жөндөмөлөргө коюп, фразаны улантуу.
9. Фразаны трансформациялоо (өзгөртүү).
10. Сүйлөмдү үлгү боюнча жазуу.

Окуп түшүнүү көндүмдөрүн калыптандыруу

Окуу – кеп ишмердүүлүгүнүн рецептивдик (рецептивдик – кепти кабыл алуу менен байланышкан процесс. Буга угуу жана окуу ишмердүүлүгү кирет) түрү.

Окуунун төмөнкү түрлөрү бар: карап чыгуучу, изилдөөчү, таанышуучу, үйрөнүүчү.

Карап чыгуучу окууда тексттин ичинде тема, жалпы суроолор тегерегинде түшүнүк алуу, же кандайдыр бир маалымат алуу маселеси чечилет. Ал үчүн кээде тексттин атын, өзүнчө абзацтарды же сүйлөмдөрдү карап чыгуу жетишерлик болот.

Карап чыгуучу окууда төмөнкү көнүгүүлөр сунушталат:

- текст эмне жөнүндө экенин аныктоо;
- макаланын темасын аныктоо;
- текстте ... жөнүндө цитатаны табуу;
- тексттен ... тууралыгын (туура эместигин) аныктаган фактыларды табуу.

Изилдөөчү окууда башка булактан белгилүү болгон конкреттүү маалыматты (фактылар, сандык маалыматтар, эреже ж. б. у.с.) табуу маселесин коёт.

Таанышуучу окууда окурмандын күңүл чордонунда чыгарма толугу менен болот. Таанышуучу окуунун маселеси болуп, текстти бүтүн бойдон алып, баштапкы лексикалык анализисиз, грамматикалык формасысыз түшүнүү саналат.

Таанышуучу окууда төмөнкү тапшырмалар сунушталат:

- тексттин аталышын ырастоо үчүн негизги ойду тапкыла;
- тексттин планын түзгүлө (суроолуу сүйлөмдөр аркылуу, тезисттик план аркылуу);
- тексттин мазмунун план боюнча айтып бергиле.

Үйрөнүүчү окуу тилди окутууда колдонуучу окуунун эң башкы түрүнүн бири болуп саналат. Үйрөнүүчү окуунун максаты: окулуп жаткан текстти максималдуу толук түшүнүү жана кабыл алуу. Текстти окуу жай калыпта болуп,

тексттин өзүнчө бөлүктөрүн кайра окуп чыгуу менен коштолот. Окуунун бул түрү текстти окууга чейин олуттуу ишти, оозеки жана жазуу кебине чыгуу үчүн текстти окуп бүткөндөн кийин аны түшүнүп, түрдүү деңгээлдери менен байланыштырып, көнүгүүлөрдүн жана тапшырмалардын толук системасын талап кылат.

Үйрөнүүчү окууда тексттин мазмунунун үстүндө терең иш жүргүзүлгөндүктөн, окурмандардын өлкө таануучу кыйынчылыктарын жоюу керек. Буга жазуучу тууралуу маалымат, текстте айтылган тилдик өлкө таануучу түшүнүктөрү, адамдар жана окуялар тууралуу маалыматтар кирет.

Иштин кийинки этабы – лексикалык-грамматикалык кыйынчылыктарды жоюу: жаңы сөздөр менен иштөөдө сөздүктөрдү туура колдонуп (сөздүн маанисин түшүндүрүп, синонимдерди, антонимдерди табуу), уңгулаш сөздөрдү таап, синтаксистик, сөз жасоочу көнүгүүлөрдү берүү.

Үйрөнүүчү окуудагы кептик көнүгүүлөрдүн бөлүнүшү:

- текстти окууга чейинки иштер;
- тексттин үстүндө иштөө;
- окуудан кийинки иштер.

Текстти окууга чейинки иштер – тексттин мазмунун алдын-ала болжолдоого багытталган көнүгүүлөр, берилген сөздөр менен сүйлөмдөрдү түзүү, сүйлөмдү бүтүрө билүү ж.б.

Тексттин үстүндө иштөө текстти түшүнүү жана окурмандын интерпретация (тексттин маанисин ачуу) түзүүсү. Тапшырмалар төмөндөгүдөй кыска жана так берилет: «Тексттин негизги оюн аныктагыла», «Берилген суроолорго жооп бергиле», «Тексттин аталышын ырастаган фразаларды тапкыла».

Текстти окуудан кийинки иштерде окуганын түшүнгөнүн текшерүүгө багытталган көнүгүүлөр берилет. Бул этаптын максаты: тексттин маанисин түшүнүүгө жетишүү, окурмандын интерпретациясын оңдоо, окурмандык таасирлерди жыйынтыктуу мааниге жеткирүү. Төмөндөгүдөй тапшырмалар берилет: «Төмөнкүлөрдөн мааниси боюнча туура жоопту тапкыла», «Сунушталган варианттардын ичинен текстке ылайыктуу аталышты тандагыла», аңгемелешүү.

Окуп түшүнүүнүн төрт деңгээли: Биринчи – жалпы, үстүртөн кабыл алуу деңгээли. Суроолорго жооп берүү: ооба / жок. Экинчи деңгээли – тексттин маанилик байланыштарын түшүнүү. Мында ачык жоопторду талап кылган суроолор берилет (макул же макул эмес оюңарды билдиргиле, өзүңөрдүн суроолоруңарды түзгүлө). Үчүнчү деңгээл – тексттеги негизги ойлордун берилишин түшүнүү (каарманды, жагдайды сүрөттөө, зат атоочторду, сын атоочторду көчүрүп жазуу). Төртүнчү деңгээл – тексттин негизги маанисин, башкы оюн түшүнүү. Мында тексттин маанилүү бөлүктөрүнүн санын аныктап, алардын аталышын таап, ар бир бөлүктүн негизги оюн бөлүп көрсөтөт.

Окуучулар автордун аталышты тандоосун түшүндүрөт, өздөрү аталыштарды сунуштайт.

Текст менен иштөөнүн этаптары

Текст менен иштөө бир нече этаптардан турат:

Өлкө таануучу кыйынчылыктарын жоюу – жазуучунун өмүр баяны жөнүндө маалыматты жана чыгарманы жаратуу мезгили. Бул маалымат чакан лекция түрүндө педагог тарабынан берилиши мүмкүн. Бирок жазуучунун өмүр баяны жөнүндө маалыматты окуучулар мугалим сунуштаган маалыматтын, же өздүк билиминин негизинде өздөрү даярдаша алат.

Лексикалык кыйынчылыктарын жоюу – тексттен жаңы сөздөр менен, фразеологизмдер, афоризм сөз айкаштары менен таанышуу. Педагог тексттен окуучуларга тааныш эмес лексикалык бирдиктерди тандаш керек.

Педагог текстке карата сөздүк түзүп, окуучуларга сөздүктөн сөздөрдүн маанисин аныктоого сунушташ керек. Сөздөрдүн синонимин, антонимин табуу, уңгулаш сөздөрдү таап, айрым сөздөрдүн сөз жасоо ыгына көңүл буруу. Педагог архаизмдерди, мааниси жагынан ар түрдүү лексиканы өзү түшүндүрүп берүүсү максатка ылайык. Фразеологизмдерди түшүндүрүүдө бул айтылыштардын бир нече кырдаалда колдонуусун көрсөтүү зарыл.

Текстти жеке окуу окуучулар үчүн өз алдынча тапшырма катары сунушталат. Окуучуларга текстти окуудан башка да, окулган материал боюнча суроолор, план түзүү (чакан, кеңири, тезистик, суроолуу) сунушталат,

Аудиториялык иш: окулган текст боюнча суроолорго оозеки жооптор, үйдөн түзүлгөн план боюнча айтып берүү (каармандын атынан, өзүнүн атынан), тексттен алынган фразеологизмдерди өзүнүн мисалында ойлоп таап, колдонуу.

Текст менен иштөөнүн жыйынтыгы **жазуу кебине алып чыгат.**

Иштин акыркы этабында педагог сунуштаган суроого мазмунун бир нече фразалар менен берүү, эссе жазуу түрүндөгү жооптор болушу мүмкүн.

Угуп түшүнүү көндүмдөрүн калыптандыруу

Окутуу методикасында «угуп түшүнүү» деген термин жөн эле «угууну» билдирбейт. Угуп түшүнүү – башкалардын сүйлөгөнүн угуу жана түшүнүү. Бул максат жана ошол эле кезде окутуу каражаты. Угуп түшүнүүсүз баарлашуу мүмкүн эмес.

Угууга үйрөнүүнүн үстүнөн иштөө курс ичиндеги **«Угууга үйрөнүү»** бөлүмүндө көрсөтүлгөн.

Методисттердин айтымында, кеп ишмердигинин (сүйлөө, окуу, жазуу, угуп түшүнүү) ичинен угуп түшүнүү үйрөнүүгө татаал көндүм болуп эсептелет.

Бөтөн тилде эркин сүйлөй алган адамдар да, тилди алып жүрүүчүлөрдүн кебин угууда кыйынчылыктарга дуушар болушат.

Угуп түшүнүүдөгү негизги кыйынчылыктар:

- маалыматты бир жолу берүү; кыска мөөнөттүү уктуруу; кептин темпи;
- жаңы маалыматты эс-тутумда сактап калуусу зарыл;
- жаңы маалыматтын баштапкы фазасын (кеп учугун) жоготуу; экинчи тилде кепти кабыл алуу көндүмдөрүнүн жоктугу ж.б.

Баштапкы угуп түшүнүү билгичтиктери калыптанып жатканда методисттер аудиотексттерге төмөнкүлөрдү талап кылышат: тексттерди тааныш (же мурун окуп-үйрөнгөн) тилдик материалда түзүү керек; аудиотексттердеги жаңы сөздөр негизги маалыматты алып жүрүүчү ачкыч болбошу керек; жаңы сөздөр текст боюнча бир кылка болуусу керек.

Түзүүчүлөр угуп түшүнүүнү окутуу үчүн мугалимдин айткандарын, оозеки билдирүүлөрдү, атайын аудиотексттерди, көрүү материалдарын тандап алышкан.

Окуу көндүмдөрүн калыптандыруудагыдай эле, ар бир аудиотекст менен иштөө угууга чейинки, угуу учурундагы жана угуу бүткөндөн кийинки болуп бөлүнөт.

1) Угууга чейинки көнүгүүлөр:

1. Алдыда сөз боло турган теманы же кырдаалды коюу – сөз эмне жөнүндө болору тууралуу түшүнүк берүү.
2. Темага кызыгуу жаратуу – алдыда уктурула турган материалдын айланасында жеке тажрыйбаларына кайрылса да болот. Алсак, эгер алдыда жаныбарлар жөнүндө сөз болсо – зоопарк жөнүндө сүйлөшүүгө, же токойдо, талааларда кандай жаныбарлар болору жөнүндө сөз кылууга болот.
3. Тема боюнча болгон билимдерин актуалдаштыруу. ... жөнүндө эмнелерди билесиңер? Алар кайда ...? Бул эмне? Алар кандай көйгөйлөргө туш болушат? Алар эмне үчүн маанилүү?
4. Тема боюнча кебин активдештирүү. Мисалы, мээ чабуулу катары «Ким көп сөз (этиштерди, зат атоочторду, тактоочторду) билет?» деген өңдүү чакан оюндар түрүндө жүргүзүүгө болот.
5. Мазмунду болжолдоо – темага, аталышка, же сүрөттөргө карап, мындан ары эмне жөнүндө сөз боло турганын табуу.
6. Жаңы сөздөр менен таанышуу. Тааныш эмес сөздөр (мааниси түшүнүксүз сөздөр) кепти угуп кабылдоого тоскоол болбош керек.
7. Угуунун максатын кандай түшүнгөнүн текшерүү. Каттышуучулар угуп түшүнүүнүн тапшырмаларын кандай түшүнүштү, мазмун жөнүндө айрым түшүнүктөргө ээ болуштубу?

8. Аталышына, темага, таяныч сүрөттөргө, таяныч сөздөргө карап, мазмунду текстти укканга чейин алдын-ала болжолдоп айтса болот. Мисалы, карточкаларды толтуруу аркылуу.

2) Угуу учурундагы көнүгүүлөр:

- сөз эмне жөнүндө болуп жатканын, окуя каерде өтүп жатканын ж.б. аныктоо;
- түшүнүксүз болуп калган жерге көңүл буруу жана ал жөнүндө суроо түзүү;
- угуу башталганга чейинки божомолдорду тастыктоо же четке чыгаруу;
- тыянак чыгаруу, баа берүү

3) Угуу бүткөндөн кийинки көнүгүүлөр:

Тапшырма: Аудиоматериалдын текстиндеги «калтырылып кеткен сөздү толуктагыла».

Тапшырма: Бир нече жооптордун арасынан туурасын табуу: туура /туура эмес, кыскача жооптор, парафраз (гр. айтып берүү).

- Суроолорго жооп берүү
- Эпизодду сүрөттөп берүү
- План түзүү, анын жардамы менен айтып берүү
- Турмуштагы кырдаалдар менен салыштыруу

Түшүнгөнүн текшерүү үчүн угуу бүткөндөн кийинки тапшырмалар:

- айтылгандарга макул болуу же макул болбоо;
- текстке карата сүрөттөрдү тандоо;
- картада маршрутту белгилөө;
- тестти аткаруу (3–4 ойдун бирөө туура, калганы алаксытуучу);
- кайра түзүүчү тестти аткаруу (окуучулар аудиотекстти эки жолу угушат. Экинчи жолу аудиотекст калтырылган интервалдар менен берилет мисалы, ар бир жетинчи сөз. Окуучулар ирети менен калтырылып кеткен сөздөрдү жазышат.
- укканын сүрөт менен берүү;
- укканынан негизги ойду табуу;
- маани берүүчү бөлүмдөрдүн санын аныктоо;
- берилген бир нече варианттан аудиотексттин аталышын тандоо;
- аңгемени угуп, пландын пункттарын дал келтирүү;
- уккандын негизинде айтканга макул болуу же каршы болуу;
- укканын баалоо.

Угуп түшүнүүдө окуучу кабыл алып жаткан маалыматты жөн эле укпастан, берилген маалыматтын маанисин түшүнүп, конкреттүү маалыматты алууга тийиш экенин мугалим эсинен чыгарбашы керек.

Сүйлөө көндүмдөрүн калыптандыруу

Сүйлөө – бул кеп ишмердүүлүгүнүн түрү, аны ишке ашыруу үчүн сүйлөп жаткандын оюнда сүйлөшүүчүгө кептик таасир этүү муктаждыгы жаралат.

Сүйлөө процессине түрдүү факторлор таасир этет да төмөнкүлөр кирет:

- кептик пикир алышууга багытталган максаты (маалыматты жеткирүү, кеңешүү, макул болуу ж.б.);
- сүйлөшүүнүн темасы;
- сүйлөшүүнүн убактысы жана орду;
- сүйлөшүүчүлөрдүн өз ара мамилеси (нейтралдык, расмий, достук, туугандык ж.б.);
- өнөктөштөрдүн социалдык-коммуникативдик ролу (тайпалаштар, мугалим жана окуучу, башчысы жана кызматчысы ж.б.)

Сүйлөөгө үйрөтүүнүн максаты окуучулардын жөндөмдүүлүктөрүн алардын түрдүү кырдаалдарда оозеки пикир алышууну ишке ашыруу кызыкчылыктарына жана реалдуу керектөөлөрүнө ылайык өнүктүрүү болуп саналат.

Оозеки кебине үйрөтүү иши диалог жана монолог формасында иш жүзүнө ашат.

Диалог – бул сөз тизмеги, сүйлөшүүгө катышуучулар кезеги менен угуучунун жана сүйлөөчүнүн ролунда чыгышат.

Монолог – бул бир адамдын кеби; ал өз оюн, баасын, ниетин ж.б. аздыр-көптүр кеңири формада билдирет.

Диалогго жана монологго окутуу бири-бири менен байланышып параллелдүү болушу керек.

Диалогдордун ичинен **диалог-шаблондорду** (кептик үлгүлөрү) бөлүп көрсөтүүгө болот. Бул диалогдор эстеп калууда жана түрдүү кырдаалдык сүйлөшүүлөрдө колдонулат. Окуучулар аларды жеңил үйрөнөт да, ал баарлашуу темалар аркылуу берилет. Мисалы, «Таанышуу» темасы боюнча: Менин атым ...; Сиздин атыңыз ким? Таанышып алалы ... ж.б. кеп үлгүлөрү.

Сүйлөөгө үйрөтүүнүн негизинде **кептик интенция** жатат. Сүйлөөнүн кандайдыр бир коммуникативдик маанилүү ойду билдирүү ниети. Окуучулар төмөнкү кептик интенцияларды вербалдуу түрдө билиши керек:

- коммуникацияга чыгуу, саламдашуу, өзүн тааныштыруу, башка бирөөнү тааныштыруу, ыраазычылык билдирүү, кечирим суроо, куттуктоо, ийгилик каалоо;
- өтүнүчтү, кеңешти билдирүү, сунуштоо, каалоо, талап кылуу, буйрук берүү, макулдугун же макул эместигин билдирүү, уруксат берүү, тыюу салуу, убада берүү;
- фактылар жана окуялар жөнүндө маалыматтарды суроо, себептер, натыйжалар жөнүндө маалымат суроо, сурамжылоо, түшүндүрүү;

- керектөө, жогору баалоо, пикир, кабардар болуу, мактоо;
- эмоционалдык бааны билдирүү жана түшүндүрүү, артыкчылыгын айтуу, канааттануу / канааттанбоо, таң калуу, кызыгуу, суктануу, капалануу.

Сүйлөөгө окутуу үч негизги бөлүктү камтыйт:

- окуучулардын эс тутумуна тилдик материалды киргизүү;
- бул материалды окутууда көндүмдөрдү жана ыкты көнүктүрүү;
- коммуникативдик максатта кепти колдонууну үйрөтүү;

Окуучулар бара-бара кептик кырдаалдарга көнүп, диалогду алып барууга, теманы өнүктүрүүгө, байланыштуу сүйлөөгө үйрөнүшөт.

Жазуу көндүмдөрүн калыптандыруу

Окуучуларды ойду жазуу түрүндө өз алдынча баяндап берүүгө үйрөтүү керек. Алар анкета толтурганды, резюме түзгөндү, арыз, өмүр баян, кат жазганды, суроолорго жооп жазганды, эссе, баяндама жазганды үйрөнүшү керек.

Педагог эссе, баяндама, жазуу түрүндөгү суроолорго жооптор, эрежеге ылайык, окуп-үйрөтүүчү мүнөздө экенине көңүл бурушу керек. Ал үчүн окуучулар текст менен иштөөнүн түрдүү ыкмаларын билиши керек. Алар тексттин башкы оюн бөлүп көрсөтүп, текстти бөлүктөргө ажыратып, текст боюнча план түзүп, текстти кыскартып, өзгөртүп, маанилүү эмес маалыматты алып салууга үйрөнүшү керек. Сүйлөп бергенин жазуу түрүндө аткарышы керек. Мисалы катары эссе, баяндама жазууда кандай иштер аткарыларын көрсөтүп беребиз.

Баяндама жазууга үйрөтүү

Баяндама – бул жазуу көнүгүүлөрүнүн түрү, окуучунун кебин берилген үлгүнүн негизинде, же тексттен окуганды / укканды сүйлөп берүүнү өнүктүрөт. Баяндама окуучулардын жазуу кебин өнүктүрүп, сөз байлыгын өстүрүп, тексттеги грамматикалык кубулуштарды колдонгонго үйрөтөт.

Окуучулар окуу материалын кабыл алууда баянды

- баштапкы тексттен көрүп кабыл алат
- баштапкы тексттен угуп кабыл алат
- баштапкы тексттен көрүп кабыл алат да андан кийин угат, же тескерисинче, угуп, андан кийин көрүп кабыл алат.

Баяндамалар үйрөтүүчү мүнөзгө ээ. Баяндама төмөнкүдөй бөлүнөт:

- **толук**, тексттин тиби, композициялык өзгөчөлүктөрү, мазмуну майда-чүйдөсүнө чейин толугу менен сакталат;
- **кыскартылган**, тексттен негизги, эң маанилүү мазмунун кыскартып беришет;

- **тандалган**, тексттин бардыгы эмес, кайсы бир бөлүгү тандалып берилет;
- **чыгармачылык мүнөздөгү** толуктоочу тапшырмалары бар баяндама, баштапкы үлгүдөгү мазмунга өзгөртүү киргизип, бөлүмдөрдү өзгөртүп, толуктап, жагын алмаштырууну сунуштайт;
- **дилбаяндын элементтери бар**, б. а. өз алдынча тизмектелген айтуулар;
- суроолорго, планга, тилдик конструкцияга, ачыкчтуу сөздөргө таянган баяндама.

Баяндама төмөнкүлөргө үйрөтөт:

- тексттин үстүнөн терең иштөөгө;
- текстти анализдеп, анда негизги жана негизги эмесин көрсөтүүгө;
- тексттен берилген материалды алууга;
- аны жазуу түрүндө берүүгө;
- тексттин темасын, идеясын ачып көрсөтүүгө;
- уккан жана окуган текст боюнча өзүнүн кебин жаратууга.

Баяндаманы жазууда төмөнкү тапшырмалардын системасы киргизилген:

- текстти окуу жана угуу;
- суроолорго жооптор же суроолорго жоопторду тексттин үзүндүсүнөн алуу;
- текстти оозеки айтып берүү;
- тексттен өзүнчө бөлүктөрдү, конструкцияларды көчүрүп жазуу;
- план түзүү.

Баяндама жазуу чыгармачылык тапшырма менен бүтөт. Берилген тапшырмалар: жазылган текстти редакциялоо; кат формасындагы дилбаян; аналогия (окшоштук) боюнча дилбаян.

Эссе жазууга үйрөтүү

Эссе – окуучулардын мугалим белгилеген бир тема боюнча өз алдынча оюн, тартканын баяндаган чыгармачылык тапшырманын түрү.

Эссе – бул окуучулардын жазуу ишинин өзгөчө жанры, анын максаты – бул же тигил маселе боюнча окурманды маалымдоо же бир нерсени далилдөө эле эмес, кандайдыр бир темага байланыштуу окуган темасына байланыштуу өзүнүн жеке ой жүгүртүүлөрүн окурмандар менен бөлүшүү.

Эссе текст менен иштөөнүн же баарлашуу темасынын акыркы этабы болушу мүмкүн. Мисалы, окуучулар баатырдын үй-бүлөсү жөнүндө текст окуп жатышса, акыркы иши «Менин үй-бүлөм» аттуу эссе жазуу болушу мүмкүн. Эссенин тизмеги кенен: «Чет тилди кантип үйрөнүп жатам», «Улуттук ашкана жөнүндө аңгеме», «Борбор жөнүндө менин биринчи таасирленүүм».

Практикалык курстун алкагында окуучуларга берилген тематика боюнча эссе; синтаксистик конструкцияларга, суроолорго же негизги сөздөргө таянуу; сунушталган планга таянып, өтүлгөн текстти же баарлашуу темасын

аналогия (окшошдук) боюнча салыштыруу сунушталат. Мектеп практикасындагы эссенин түрлөрү: баяндоо түрүндөгү эссе, сүрөттөө эссеси, ой жүгүртүү эссеси болуп бөлүнөт.

Баяндоо түрүндөгү эссенин түзүлүшү:

1. Иш-аракеттин башталышы (окуянын башталышы)
2. Иш-аракеттин өнүгүшү
3. Кульминациясы (өсүп жеткен чеги).
4. Аякталышы (окуянын аягы).

Сүрөттөө эссесинин түзүлүшү:

1. Предмет, орун же кубулуш жөнүндө жалпы таасирлер (түшүнүктөр).
2. Предметтин айрым белгилери (жалпы картинанын деталдары).
3. Баа, корутунду, тыянак.

Ой жүгүртүү эссесинин түзүлүшү:

1. Тезис (кандайдыр бир ойду тастыктоо).
2. Ошол ойду далилдөө (же төгүнгө чыгаруу), б.а. мисалдар менен коштолгон аргументтер.
3. Корутунду, же тыянак.

Өз текстин түзүү боюнча иштердин ар кандай түрлөрү окуучуларда түшүнүүнүн өзгөчө тереңдигин пайда кылат, аларды байкоого үйрөтөт, өз көз карашын, жазуу манерасын табууга жардам берет, өзүнүн ойлорун жана тажрыйбасын сыйлоосун өнүктүрөт. Аларга төмөнкүлөрдү кошууга болот: РАФТ, 5–10 минуталык эссе, дилбаяндын элементтери камтылган баяндама, аргументтештирилген эссе ж.б.

САБАКТАРДЫ ӨТҮҮ БОЮНЧА СУНУШТАР

1-тема. Таанышуу. Өмүр баян. Үй-бүлө

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Таанышалы! Бирөөнү тааныштырганды жана бирөөгө өзүңдү тааныштырганды үйрөнөбүз.	
<p>1-тапшырма. Келгиле, саламдашалы, таанышалы.</p> <p>Чакыруу.</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>А) Бирөөгө өзүңдү кантип тааныштырасың? Өзүң жөнүндө эмнелерди айтып бересиң? Башкалардан сени эмне айырмалап турат? Өзүңдү кайсы предмет же жандык менен ассоциациялайсың? Ошол нерсенин сүрөтүн тарт. Тарткан сүрөтүңдү көрсөтүп, өзүңдү тааныштыр. Эмне үчүн ушундай ассоциациялаганыңды түшүндүр. <i>(5 мүн.)</i></p> <p>Маектешели.</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Б) Бири-бириңер жөнүндө эмне билдиңер? Өзүңдү текшер.</p> <p>В) Өзүң жөнүндө айтып бер.</p> <p><i>Менин Жер бетиндеги эң жакшы көргөн жерим – ...</i></p> <p><i>Мен бала кезимде деп кыялданчумун.</i></p> <p><i>Жакынкы убакта мен болушун каалайт элем.</i></p> <p><i>Акыркы 12 айда мен үчүн эң жакшы нерсе ...</i></p> <p><i>Мен баарынан да ... корком.</i></p> <p><i>Мен баарынан да ... жакшы көрөм.</i></p> <p><i>Мен ... кызыгам.</i></p>	<p>Кептик таяныч сунушташ керек:</p> <p><i>Менин атым...</i></p> <p><i>Мен өзүмдү ... (ким менен?, эмне менен?)</i></p> <p>ассоциациялайм, себеби ...</p> <p>Сөзсүз, окуучулар экинчи тилде туура сүйлөш үчүн кептик таяныч сунуштап туруш керек:</p> <p><i>Мен (бирөөнүн аты) ... өзүн ... менен ассоциациялайт экенин билдим, себеби ал ...</i></p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Г) Бири-бириңер жөнүндө эмне билдиңер? Өзүңдү текшер.</p> <p><i>«Бул адам баарынан да ... жакшы көрөм, деди.» Калган окуучулар ким жөнүндө сөз болуп жатканын табыш керек.</i></p>	
<p>1. Таанышууда кеп адебинин төмөнкү формаларын колдонолу.</p>	<p>Окуу материалын окуучулар өз алдынча окуп чыгып, жуптарда бири-бири менен талкуулап алышсын. Жалпы класска кыскача комментарий кылышсын. Убакыт үнөмдөлөт, бул материал балдарга өздөрүнүн буга чейин билгендерин жыйынтыктоого мүмкүнчүлүк берет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу үчүн убакыт. Окуучулар сыртка 5 мүнөткө чыгып тыныкса, жакшы болот. Же мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн сунуштайт.</p>
<p>2-тапшырма. Диалогду окуп чыгып, адамдар бири-бирин кантип тааныштырышы керек экендиги жөнүндө сүйлөшкүлө.</p>	<p>Окуучулардын ролдоштуруп үн чыгарып, же болбосо ар ким өз алдынча окуп чыгышсын. Окуучуларды окуганы боюнча жыйынтык чыгарууга үйрөтүү керек: Адамдар бири-бирин кантип тааныштырышы керек? Жуптарда бири-бириңерге айтып бергиле. Ушул сыяктуу кептик интенцияга алып чыккан тапшырмалар ар бир окуучунун сүйлөшүүсүнө шарт түзөт.</p>
<p>3-тапшырма. Окуп чыгып, «Менин үй-бүлөм» текст боюнча тапшырмаларды аткаргыла.</p>	<p>Окуучуларга өз алдынча окуп чыгууга убакыт бөлүп бериңиз. Алар текст менен жай баракат отуруп таанышсын. Андан кийин түшүнбөгөн сөздөр менен иштеңиз. Сөздөрдүн маанисин чечмелеп, түшүнүп алган соң, окуучуларда башка суроолор жок болсо, тексттен кийинки алты тапшырманы аткарууга даярдык үчүн дагы убакыт бөлүп бериңиз. Чогуу аткарууга киришпеңиз. Себеби, бир окуучу аткарып, калгандары аны угуп отурганы, эффективдүү болбойт. Ар бири аткарсын десеңиз, өз алдынча карап, даярдангыла деп убакыт бериңиз, ошол берилген убакыт</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>ичинде класс аралап басып, жардамга муктаж окуучуга жекече мамиле кылып, жардам кыла аласыз. Убакыт аяктап бара жатканын эскертип туруңуз.</p> <p>Текст боюнча берилген алты тапшырманын ар бирин угуп отурбай, А, Б, В, тапшырмаларын жуптарда өз ара бири-бирине текшертип койсо да болот. Г, Д, Е, тапшырмаларын жуптан бир окуучудан чыгып сүйлөтүп, же каалаган окуучуларды угуп, калгандары толуктап жана суроо берип туруусун уюштуруңуз.</p>
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучулардын топтордо иштөөсү үчүн ыңгайлуу жагдай түзүп, орундарды жылдырып, ыңгайлаштырып алат.
<p>Топто иштөө</p> <p>4-тапшырма. Төмөнкү кырдаалдарда ар түрдүү ролдорду аткарып, тааныштыргыла:</p> <p>1-топтогу окуучуларга тапшырма:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сен досуң экөөңөр окуудан чыгып келе жаткансыңар, алдыңан сенин классташың чыгып калды, досуң менен классташынды тааныштыр; <p>2-топтогуларга тапшырма:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сен курбуң менен келе жатасың, аңгыча алдыңардан таежең чыкты, курбуңду таежең менен тааныштыр; <p>3-топтогуларга тапшырма:</p> <ul style="list-style-type: none"> – силер классташтарыңар (кыздар жана балдар) менен мектептин короосунда сүйлөшүп турасыңар, аңгыча сенин чоң атаң мектептин короосуна кирип келди, классташтарыңды чоң атаң менен тааныштыр. 	Кептик интенция боюнча ушундай тапшырмаларды аткаруу кеп өстүрүүдө өтө маанилүү. Ар бир топ өзүнө берилген тапшырманы аткарууга даярданууга убакыт алат. Бөлүнгөн убакыт аяктаганда тактага келип, тапшырма аткарып беришет. Калган топтор аларды угуп, толуктаганга жана суроо берүүгө даярданып турушат. Бири-бирин баалашат.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү	
Иштиктүү кагаздарды жазууну үйрөнөбүз!	
<p>Чакырык.</p> <p>Иштиктүү кагаз деген эмне? Кандай деп ойлойсуңар?</p>	<p>Мугалим окуучулардын божомол жоопторунун баарын угуп, тактага кыскача тизмелейт. Бул алардын билгендерин актуалдаштырууга мүмкүнчүлүк берет. Кийин сабактын аягында иштиктүү кагаздар жөнүндө маалымат алгандан кийин ушул тизмеге кайра кайрылып, тактоо керек болот. Ошондуктан бул тизмеге сабак бүткөндө кайра кайрылуу керек.</p>
<p>Көңүл бургула! рубрикасынын материалы менен таанышкыла. Классташыңарга (бири-бириңерге) расмий иштиктүү стилди туура колдонуу үчүн бирден пайдалуу кеңеш айткыла.</p>	<p>Окуучулар иштиктүү кагаздар, расмий иштиктүү стилдин өзгөчөлүктөрү жөнүндө өз алдынча окуп-таанышсын. Окуганы боюнча кыскача жана бири-бирин улап айтып берүү үчүн, кептик таяныч менен сүйлөшсүн: (бири айткан кеңешти экинчи окуучу кайталабайт)</p> <p>Кымбаттуу классташым ... (досум, курбум)! Расмий-иштиктүү... (жаз, колдон, эстеп кал, түз, ж.б.). Арыз жазылат (түзүлөт, арызда ... көрсөтүлөт). Өмүр баянда ... жазылат (айтылат, көрсөтүлөт, берилет).</p>
<p>5, 6-тапшырмалар.</p>	<p>Тапшырмаларды топторго бөлүп берсе болот. Ар бир топ бирден тапшырма аткарып, тактага келип, жасаган ишин презентациялап берсин.угуп отурган топтун окуучулары суроо берип такташсын, кошумча киргизишсин. Арыз менен өмүр баянды кантип жазуу керектиги жөнүндө чогуу жыйынтык жасаш керек.</p>
<p>7, 8-тапшырмалар.</p>	<p>Окуучуларга өмүр баянды жазуу тапшырмасын өз алдынча аткарууга берсеңиз болот. Жуптарды өз ара текшертирип, баалатыңыз.</p> <p>8-тапшырмада оозеки жоопторду айтышса болот.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
2. Үй-бүлө. Ата-эне, бир туугандар менен мамиле	
<p>1-тапшырма. «Сөз ула» оюнун ойно-туу.</p>	<p>Оюн үй-бүлөдөгү мамилелер темасында кеп кылуу үчүн окуучулардын билимдерин актуалдаштыруу максатында ойнолот. Оюн ойноого 5 мүнөт убакыт берилет. «Сөз ула». Үй-бүлө темасына байланыштуу сөздү, сөз айкашын, макалды, фразаны айтып, бири-бириңерди улагыла, деген команда берип, үлгү катары кептик таяныч сунуштаңыз.</p> <p>Окуучулардын улам кийинкиси мурункусунун айтканын кайталайт жана өзү кошот. Натыйжада, бардык окуучулардын ар бири сүйлөйт, бири-бирин кунт коюп угат, түшүнөт, туура кайталайт.</p> <p>Мисалы: 1-окуучу: Мен үй-бүлөмдү жакшы көрөм. 2-окуучу: Айгерим үй-бүлөсүн жакшы көрөт. Мен үй-бүлөнүн кенжесимин. 3-окуучу: Айгерим үй-бүлөсүн жакшы көрөт. Нурадил – үй-бүлөсүнүн кенжеси. Менин байкем университетте окуйт. 4-окуучу: Айгерим үй-бүлөсүн жакшы көрөт. Нурадил үйүндө эң кенжеси. Сашанын байкеси университетте окуйт. Үй-бүлөдө ынтымак керек. ж. б. у. с.</p>
<p>2-тапшырма. Топто иштөө: классты экиге бөлүңүз. Ар бир топко бирден тапшырма бериңиз:</p> <p>1-топко тапшырма. Сөздөрдүн, сөз айкаштардын синонимдерин таап жазгыла. (Эне, бала, санааркап, дил, кенже бала, абайла-).</p> <p>2-топко тапшырма. Үлгү боюнча мүчөлөрдү улап, заттын таандык экенин жазгыла. Үлгү: Баланын өнөрү.</p>	<p>Топтук тапшырманын алдында топтук ишти кантип баалоо боюнча окуучулар менен сүйлөшүп алыңыз. Бул грамматикалык машыгуу үчүн берилген эки тапшырманы калыптандыруучу баалоо менен баалап, окуучулардын баалоого мамилесин жакшыртабыз.</p> <p>Баалоого критерийлер:</p> <p>Топтун иши <i>тах</i> – максимум 4 упайга бааланат:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 1-карточкада синонимдердеги ар бир ката үчүн 0.5 упайдан кемитилет. 2) 2-карточкада ар бир ката уланган мүчөгө 0.2 упайдан кемитилет.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Топтордо карточка менен иштөө.</p> <p>Эки топко эки карточка берилет. 1 мүнөттөн кийин оозеки текшерилет. Топтон бир окуучу жоопторду окуйт. Мындай жумуштарды баалоо окуучулар үчүн жеңил өткөрүлөт. Алар ар бир топтон чыккан окуучуну кунт коюп угушат. Бир топ экинчи топту баалайт. Ар бир табылган ката үчүн максимум чегерилген упайдан кемите беришет.</p> <p>Мисалы, бала / кыз, бул ката жооп, себеби бул сөздөр синоним эмес, антоним сөздөр. $4 - 0,5 = 3,5$ упай берилет.</p> <p>Апалардын кесипи, бир ката, кесиб, болуш керек. Демек, $4 \text{ упай} - 0,25 = 3,75$ упай; же эки ката болсо $3,5$ упай.</p>
<p>3-тапшырма. Сөз айкаштарын катыштырып, чакан текст түзгүлө. (7 мүнөт).</p>	<p>Балдар бул сөз айкаштарын өз алдынча чечмелеп алууга жарашы мүмкүн. Окуучулар сунушталган сөздөр жана сөз айкаштар менен өз алдынча текст түзүшөт. 2 мүнөт убакыт берилет. Балдардын камын көр-, балдардын кенжеси, ортончусу, апалардын тили, жүрөгү. Түзгөн тексттери менен жуптарда окуучулар бири-бирин тааныштырышат. Жуптар окуп чыккан тексттердин ичинен бирден текст тандап алышат. Бир нече жуп түзгөн тексттерин үн чыгарып окуп беришет.</p>
<p>4-тапшырма. Тексттерди салыштыруу менен окуу. (10 мүнөт).</p> <p>Түзгөн текстиңер менен окуу китебиндеги текстти салыштыргыла. Окуу китебиндеги Турар Кожомбердиевдин «Эне жүрөгү» поэмасынан алынган үзүндү менен иштөө.</p> <p>Баалоонун критерийлери:</p>	<p>Окуучуларга өздөрү түзгөн текст менен окуу китебиндеги текстти салыштыруу сунушталат. Тапшырманы алгач өз алдынча аткарышат. Окуучулар бул учурда үн чыгарбай окуп чыгышат. Андан кийин жуптарда талкууга алып, Турар Кожомбердиевдин «Эне жүрөгү» поэмасынан алынган үзүндү текст менен мурунку этапта өздөрү жазып, жупта тандаган тексттерди салыштырып чыгышат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер																
<table border="1"> <tr> <td data-bbox="128 181 467 224">Жайылтылган монологу баалоо</td> <td data-bbox="471 181 528 224">6</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 230 467 337">Темага байланыштуу ойлонуу туура берилген жоопторду бере алат, жыйынтык чыгара алат, айтып берүүчүн композициясы сакталган.</td> <td data-bbox="471 230 528 337">6</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 344 467 474">Логикасы сакталган айтып берүүнү (баяндама / сүрөттөө) түзө алат. Композициясы негизинен сакталган. Айтып ерген баяндан жыйынтык чыгара алат.</td> <td data-bbox="471 344 528 474">5</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 480 467 610">Логикасы сакталган жөнөкөй баянды түзө алат. Композициясы анча-мынча узулган. Берилген тексти түшүнүүдө кээ бир каталары жана кыйынчылыктары байкалат.</td> <td data-bbox="471 480 528 610">4</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 617 467 747">Берилген тема боюнча жөнөкөй жалаң сүйлөмдөрдү түзө алат. Айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок. Жыйынтык чыгарууда кыйналат.</td> <td data-bbox="471 617 528 747">3</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 753 467 883">Теманы түшүнөт, бирок айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок, ошондуктан жообу түшүнүксүз. Маселеге анын мамилеси түшүнүксүз.</td> <td data-bbox="471 753 528 883">2</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 889 467 980">Көпчүлүк учурда өз-өзүнчө, жөнөкөй, бири менен байланышпаган үйлөмдөрдү колдонот.</td> <td data-bbox="471 889 528 980">1</td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 987 467 1045">Угуп жатканга текст таптакыр түшүнүксүз.</td> <td data-bbox="471 987 528 1045">0</td> </tr> </table>	Жайылтылган монологу баалоо	6	Темага байланыштуу ойлонуу туура берилген жоопторду бере алат, жыйынтык чыгара алат, айтып берүүчүн композициясы сакталган.	6	Логикасы сакталган айтып берүүнү (баяндама / сүрөттөө) түзө алат. Композициясы негизинен сакталган. Айтып ерген баяндан жыйынтык чыгара алат.	5	Логикасы сакталган жөнөкөй баянды түзө алат. Композициясы анча-мынча узулган. Берилген тексти түшүнүүдө кээ бир каталары жана кыйынчылыктары байкалат.	4	Берилген тема боюнча жөнөкөй жалаң сүйлөмдөрдү түзө алат. Айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок. Жыйынтык чыгарууда кыйналат.	3	Теманы түшүнөт, бирок айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок, ошондуктан жообу түшүнүксүз. Маселеге анын мамилеси түшүнүксүз.	2	Көпчүлүк учурда өз-өзүнчө, жөнөкөй, бири менен байланышпаган үйлөмдөрдү колдонот.	1	Угуп жатканга текст таптакыр түшүнүксүз.	0	<p>Биринчи даяр болгон жупту гана толук угабыз. Жуптагылар тактанын жанына келип, сүйлөп беришет. Ал эми калган окуучулар ойду толуктоо иретинде кошумчалайт. Ошондой эле суроо беришет. Сүйлөп берүүсүн баалоо мурунку сабактарда колдонулган сүйлөөнү баалоо критерийлери менен бааланат. Ал критерийлер таблицкага салынып слайддан көрсөтүлөт.</p>
Жайылтылган монологу баалоо	6																
Темага байланыштуу ойлонуу туура берилген жоопторду бере алат, жыйынтык чыгара алат, айтып берүүчүн композициясы сакталган.	6																
Логикасы сакталган айтып берүүнү (баяндама / сүрөттөө) түзө алат. Композициясы негизинен сакталган. Айтып ерген баяндан жыйынтык чыгара алат.	5																
Логикасы сакталган жөнөкөй баянды түзө алат. Композициясы анча-мынча узулган. Берилген тексти түшүнүүдө кээ бир каталары жана кыйынчылыктары байкалат.	4																
Берилген тема боюнча жөнөкөй жалаң сүйлөмдөрдү түзө алат. Айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок. Жыйынтык чыгарууда кыйналат.	3																
Теманы түшүнөт, бирок айтып берүүдө логикасы жана композициясы сакталган жок, ошондуктан жообу түшүнүксүз. Маселеге анын мамилеси түшүнүксүз.	2																
Көпчүлүк учурда өз-өзүнчө, жөнөкөй, бири менен байланышпаган үйлөмдөрдү колдонот.	1																
Угуп жатканга текст таптакыр түшүнүксүз.	0																
<p>Үй тапшырма берүү. (1 мүнөт).</p> <p>Поэмадан алынган үзүндүнү дагы бир жолу окуп, тексттеги эне менен силердин энеңердин окшош жактарын таап жазгыла.</p>	<p>Үй тапшырмасы боюнча түшүнбөгөн суроолор болсо, окуучулар сурашат. Бири-бирине түшүндүрүп берүүсүн өтүнөм. Түшүндүрүп жатканы туурабы, жокпу байкап турам.</p>																
3. Үйдөгү күндөлүк турмуш																	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>А) Төмөндөгү суроолор боюнча өз оюңарды өз алдыңарча жазгыла: (2–3 мүнөт)</p>	<p>Кептик таяныч сунуштаңыз: Келечекте үй-бүлө ... болушу мүмкүн. Апалар ... болот. Аталар ... болот. Балдар ... болот. Мен үй-бүлөлүү болгондо ... (ата-энемден бөлөк, ата-энем менен бирге) турам, деп ойлойм.</p>																

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>А) Төмөндөгү суроолор боюнча өз оюңарды өз алдыңарча жазгыла: (2–3 мүнөт)</p> <p>Үй-бүлөдө адамдардын арасындагы мамиле келечекте кандай болушу мүмкүн? Силер үй-бүлө күткөндө өз алдыңарча турасыңарбы? Же ата-энеңер менен чогуу туруу жакшы деп, ойлойсуңарбы? Эмне үчүн?</p> <p>Жазганыңарды жуптарда окуп бергиле.</p>	<p>Кептик таяныч сунуштаңыз: Келечекте үй-бүлө ... болушу мүмкүн. Апалар ... болот. Аталар ... болот. Балдар ... болот. Мен үй-бүлөлүү болгондо ... (ата-энемден бөлөк, ата-энем менен бирге) турам, деп ойлойм. Себеби, ... (ата-энем балдарды тарбиялоого жардам берет, бизге үлгү болот, кыйынчылыкта кеңеш айтат).</p>
<p>Маектешели</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Б) Бири-бириңер жөнүндө эмне билдиңер?</p>	<p>Кептик таяныч сунуштаңыз: Мен ... келечекте үй-бүлө жөнүндө ... ойлорун билдим.</p>
<p>1-тапшырма. Тексттеги маалымат менен таанышкыла. Сүрөт боюнча өз ара сүйлөшкүлө.</p>	<p>Окуучулар өз алдынча маалымат менен таанышат. Талкуулашат. Түшүнүксүз сөздөр, сөз айкаштар болсо, аларды класста билгендерден сурап, түшүнүп алуусун шарттаңыз. (ООН, муун, чала фабрика)</p>
<p>2-тапшырма. Жашоодогу жакшы өзгөрүүлөрдү белгилегиле. Тексттеги сүйлөмдөр менен далилдегиле.</p> <p>3-тапшырма. Төмөнкү ырастоолордун ✓ – туура; ✗ – ката; ? – мындай сүйлөм жок экенин белгиле.</p>	<p>Кайсы өзгөрүүлөрдү жакшы өзгөрүү деп эсептейсиңер? Эмне үчүн? Дагы кандай кошумча маалымат айта аласыңар?</p> <p>Текстти түшүнгөнү боюнча 15-тапшырманы аткарышат.</p>
<p>4-тапшырма. «Келечектеги үй-бүлө» деген тема боюнча эссе жазгыла.</p> <p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Келечектеги үй-бүлө кандай болот? 2. Үй-бүлөдө канча бала болот? 3. Ата-энеси эмне жумуш кылат? 4. Балдар үй-бүлөдө кандай жумуш кылат? 5. Сага ушундай үй-бүлө жагабы? Эмне үчүн? 	<p>План боюнча эссе жазуу үчүн пландын пункттарын талкуулап алсаңыз болот. Окуучулар сунуштаса, өзгөртүп алыңыз.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер						
Эссе боюнча каталар менен иштөө өткөрүңүз							
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.						
5-тапшырма. Тестирилөө бөлүгүнүн окшоштуктар бонча тапшырмаларына кантип даярдануу керек.							
<p>Тема боюнча окуп-үйрөнгөн материалды баалагыла.</p> <table border="1" data-bbox="128 539 530 799"> <tr> <td data-bbox="128 539 264 669"></td> <td data-bbox="268 539 399 669"></td> <td data-bbox="404 539 530 669"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="128 675 264 799">Билгендерим мага керек болот.</td> <td data-bbox="268 675 399 799">Маалыматты иштеп чыгам.</td> <td data-bbox="404 675 530 799">Баарын ыргытам.</td> </tr> </table>				Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.	<p>Окуучулар өзүн-өзү баалап үйрөнсүн. Үч башка позициянын бирин тандап, эмне үчүн тандаганын түшүндүрүп чечмелеп берсин. Кептик таяныч бересиз:</p> <p>Билгендерим мага керек болот. Анткени ...</p> <p>Маалыматты иштеп чыгам. Себеби ...</p> <p>Баарын ыргытам. Себеби ...</p>
							
Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.					
«Тестке даярданабыз» рубрикасы. Окуучулар өз алдынча «Эки бир тууган» деген текстти окуп, текст боюнча тесттик тапшырмаларды аткарат.	Жооптору: 1. а) 2. а) 3. а) 4. г) 5. а) 6. б) 7. в) 8. а) 9. а) 10. г)						

2-тема. Адамдын сырткы келбети. Мүнөздүн өзгөчөлүктөрү

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Адамдын мүнөздөрү.	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Адамдын мүнөзү жөнүндө эмнелерди билесиңер? (5 мүн.)</p>	<p>1) Ассоциативдик кластердин жардамы менен киришүү этабын өткөрүү сунушталат. (биринчи да, экинчи да тегерек кластер менен ассоциация жаратып, иштеңиз). Тактанын ортосуна «Адамдын мүнөзү» деген сөз айкаш жазылган тегерек тартыңыз. Кандай? деген</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>сууроого жооп берген сөздөрдү атагыла деп тапшырма берсеңиз, биринчи тегерекке ошол сууроого айтылган жоопторду жазасыз. Ак көңүл, боорукер, күчтүү, чечкиндүү, ачуулуу ж.б. <i>андан кийин экинчи тегеректин</i> ассоциациясын киргизүүнү сунуштаңыз. (керек болсо, эмне кылат? <i>деген сууроого жооп берген сөздөрдү атагыла, деп түрткү бериңиз</i>). Мисалы, <i>ачуулуу – кыйкырат, урушат</i> ж.б. бул көнүгүү тема боюнча лексиканы активдештирет, окуучуларды адамдын мүнөзүн талкуулоого даярдайт.</p>
<p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Психологдор адамдардын жүрүм-туруму, мүнөзү боюнча 4 негизги типтин белгилешет: холерик, флегматик, меланхолик, сангвиник. Бул типтер жөнүндө эмне билесиңер?</p>	<p>2) Бул этапта окуучулардын божомол жасаганын угуу маанилүү. Мугалим бир да сунушту четке какпай, угат, оңдоп-корректировкалап, же, ошол бойдон кластерге жаза берет. Айрым ката айтылган ойлорду да версия катары жаза берүү керек. Кийин талдоо кылганда окуучулар каталарын түшүнүп, өздөрү оңдошот.</p>
<p>3) Кичи топтордо иштөө «Төрт мүнөз»</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Даниянын сүрөтчүсү Херлуф Бидструптун тарткан сүрөтүндө төрт типтеги адамдар чагылдырылган: биринчи адам – холерик, экинчи адам – флегматик, үчүнчү адам – меланхолик, төртүнчү адам – сангвиник. Ушул сүрөттөгү адамдарды карап, ар биринин мүнөзү жөнүндө аңгеме түзүп жазалы. Каалагандай иштегиле. Адамдарга ат койсоңор болот. Алардын мүнөзү так аныктаган сөздөрдү таап колдонула. Өз оюңарды, пикириңерди билдирип жазгыла.</p> <p>1-тапшырма. Сүрөттөрдү карагыла. Аңгеме түзгүлө.</p> <p>Аңгеме түзүүдө төмөнкү сөздөрдү колдонула: бир жолу, (кайда?) отур-,</p>	<p>3) Окуучуларды төрт топко бөлүп иштетиңиз. Ар бир топ бир сюжет боюнча иштейт. Тапшырмадан мурун сөздүк ишин жасап алсаңыз жакшы.</p> <p>Түзгөн аңгемесин класска презентациялашат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>ал-, алып кой-, жанына кой-, жакындап бар-, айкаба-, басып былчыйт-, ачуулан-, кыйкыр-, бир калыпта кала бер-, тамеки тарт-, ыйла-, капа бол-, капалан-, тынчсыздан-, санаасы санга бөлүн-, таң кал-, көңүл ач-, шаттан-, каткыр-, шляпа, отургуч. Топторго бөлүп бериңиз.</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> 	
<p>4) Түзгөн аңгемеңерди тааныштыруу үчүн топ менен келип, класска презентациялагыла.</p>	<p>4) Окуучулар сүрөт боюнча жазган аңгемелерин окуп беришет, же тобу менен келип, сахналаштырып берет. Негизгиси, угуп отурган топтордун окуучулары суроо берип, комментарийлеп турсун.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>4) Түзгөн аңгемеңерди тааныштыруу үчүн топ менен келип, класска презентациялагыла.</p>	<p>4) Окуучулар сүрөт боюнча жазган аңгемелерин окуп беришет, же тобу менен келип, сахналаштырып берет. Негизгиси, угуп отурган топтордун окуучулары суроо берип, комментарийлеп турсун.</p>
<p>5) Аңгеменин каармандарынын мүнөзүн төмөнкү суроолорго таянып талкуулагыла:</p> <p>2-тапшырма. Ойлонгула, талкуулагыла.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бул адамдардын жүрүм-туруму жөнүндө тыянак чыгаргыла. - Кимдин жүрүм-туруму сага жакты? Эмне үчүн? - Ушуга окшош кырдаалдарда сен эмне кыласың? 	<p>5) Жалпы класс менен талкуу жасаңыз. Коюлган үч суроого толук, негизделген жооптор берилиш керек.</p>
<p>6) Текстти окугула алгач жасаган божомол менен китептеги сунушталган тексттеги мүнөздөмө менен салыштыргыла.</p>	<p>6) Текстти окуп чыгышат. Буга чейинки билгендери менен салыштырышсын. (1-этап – ассоциативдик кластерге кайра кайрылыңыз; 2-этаптагы сүрөт боюнча жазган аңгемелерине салыштырсын.)</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сен өзүңдү кайсы типтеги адамдарга кошосуң? Эмне үчүн? 2. Силердин классыңардагы окуучулардын мүнөздөрүн жогорудагы адамдардын мүнөздөрү менен салыштыргыла. Аларды төрт тип боюнча бөлүштүргүлө. Негиздегиле. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Жеке иштөө сунушталат. 2. Топтордо иштөө сунушталат
<p>4-тапшырма</p> <p>А) адамга тиешелүү мүнөздөрдүн төмөндөгү маанилерин билесиңерби?</p>	<p>Тапшырманы класста баштап, окуучуга түшүнүксүз сөздөр менен иштеп,</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Комментарий бергиле.</p> <p>Б) И. К. Ахунбаевдин өзгөчө сапаттарын мүнөздөгөн төмөнкү маалыматтар менен таанышкыла. Маалыматтан 3 өзгөчө жаккан мүнөздү тандап алгыла. Эмне үчүн тандаганыңарды түшүндүргүлө.</p>	<p>комментарий жасоого машыккандан кийин, калганын үйдөн жасоого тапшырса болот.</p>
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү</p> <p>5-тапшырма. Тандап алган 3 сапаттын ичинен эң жогорку сапат деп эсептеген сапаттын маанилүүлүгүн ачып бере ала турган текст түзгүлө.</p>	<p>Планды жана баалоону эске алгыла.</p> <p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Киришүү 2. Эмне себептен бул сапатты тандап алгандыгыңды турмуштук далилдердин негизинде түшүндүрүп бергиле. <p>Жыйынтык чыгаргыла.</p>
<p>2. Досумдан эч нерсе аябаган мүнөзүм бар</p>	
<p>Чакырык</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Сүрөттү карагыла. Акыра менен пилдин сырткы келбеттерин салыштыргыла. Алар эмне кылып жатат деп ойлойсуңар? Өз оюңарды бири-бириңер менен бөлүшкүлө.</p>	<p>Мугалим окуучулардын божомол жопторунун баарын угуп, тактага кыскача тизмелейт. Бул алардын билгендерин актуалдаштырууга мүмкүнчүлүк берет. Кийин сабактын аягында акыра менен пилдин ортосундагы мамилени талдап алгандан кийин ушул тизмеге кайра кайрылып, тактоо керек болот. Ошондуктан бул тизмеге сабак бүткөндө кайра кайрылуу керек.</p>
<p>2-тапшырма. Текстти тыным менен окугула. Суроолорго жооп бергиле. Тапшырмаларды аткаргыла.</p>	<p>Тыным сайын сунушталган тапшырмаларды аткарып отуруп, текстти чакан бөлүктөргө бөлүп окуп чыгышат.</p>
<p>3-тапшырма. Төмөнкүлөр туурабы? Ойлонуп, жооп бергиле.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Акыра үй курганда өзүнө жана акыраларга гана ылайык курганы туурабы? - Пил акыранын үйүнө батпай, талкалаганы чынбы? - Пил менен акыра урушуп кеткени чынбы? 	<p>Окуучулардын социомаданий компетенттүүлүгү калыптандырылат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>– Эми алар чогуу ойлонуп, башка үй куруп баштаганы чынбы?</p>	
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда классты кичи топтордо иштөөгө ыңгайлап алыш керек.</p>
<p>Кичи топтордо талкуулагыла.</p> <p>Эмне үчүн автор акыра менен пилди адамдар сыяктуу жазып чыккан?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Акырадан интервью алгыла. • Пилден интервью алгыла. 	<p>Кичи топтордо талкуу уюштурууда алгач интервьюда эмнени сурай турганын сүйлөшүп алышат: Адамдар да бири-бири менен чогуу мамиле кылууда кыйналышат. Бири-бириндеги өзгөчөлүктөргө көңүл бурбай, эске алышпай, өзүнө гана ылайык жашашат. Сындашып, андай бол, мындай бол, өзгөр, дешет.</p> <p>Бир топ акырадан, экинчи топ пилден интервью алышат.</p>
<p>Рефлексия. Окуучулардын жыйынтык чыгаруусу.</p> <p>Адамдын мүнөзүндөгү сапаттар жөнүндө окуучулардын жыйынтык чыгарышы:</p> <p>Адамдардын башкаларга кылган мамилеси алардын мүнөзүнүн өзгөчөлүгүнө жараша болот. Боорукер, башкалардан жардамын аябаган адамдар жакшы дос боло алат. Өз кызыкчылыгын жогору койгон адамдар кайрымсыз, мээримсиз келишет.</p>	<p>Пил акыранын жаңы үйүнө батпаса, акыра жаңы үй салабы? Пил акыранын үйүнө экинчи кирбейби? Пил акыранын үйүнө кириш үчүн арыктап ичке болуп келсинби?</p> <p>Адамдар бири-бирине окшош эмес болушабы? Же бардык адамдар бирдей мүнөздө болуп, бирдей сырткы келбетке ээби?</p> <p>Башка адамдардын мүнөзү силердин мүнөзүңөргө окшобосо, сырткы келбети силердикиндей эмес болсо, алар менен кандай мамиле түзөсүңөр?</p> <p>Сырткы келбетинди биздикиндей кылып өзгөрт, деп сунуштайсыңарбы?</p> <p>Мүнөзүңдү жактырбадым, салттарыңды түшүнбөдүм, салтыңды биздин салтыбызга окшоштуруп алмаштыр, дейсиңерби?</p>
<p>Үйгө тапшырма берүү.</p> <p>4-тапшырма. Өзүңөрдүн мүнөзүңөрдү сүрөттөп бергиле.</p>	<p>Төмөнкү планды колдонгула:</p> <p>– Сенин мүнөзүң жогорудагы мүнөздөрдүн 4 тибинин кайсынысына кирет? Эмне үчүн?</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>– Мүнөзүңдүн кайсы жактары сага жагат? Эмне үчүн?</p> <p>Мүнөзүңдүн кайсы жактарын өзгөрткүң келет? Эмне үчүн?</p>
3. Үнөмчүлдүк жакшыбы же...	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>А) Төмөндөгү суроолор боюнча өз оюңарды өз алдыңарча жазгыла: (2–3 мүнөт)</p> <p>1-тапшырма. Үнөмчүл болуу дегенди кандай түшүнөсүңөр?</p> <p>Б) Жазгандарыңарды жуптарда талкуулагыла, анан жалпы топто ойлоуңарды айткыла.</p> <p>В) Азыр уга турган текстибиз эмне жөнүндө болот, деп ойлойсуңар? Эмне үчүн?</p>	<p>Түшүнүксүз сөздүк менен иштеңиз:</p> <p>Үнөмчүл – сарамжалдуу, үнөмдөгөн адам.</p> <p>Куту – буюм-терим сала турган нерсе.</p> <p>Жарманке – сатыла турган товарлар коюлган, соода жүргүзүлө турган жер. Ярмарка.</p> <p>Ууру – башкалардын буюмун, акчасын уурдаган адам.</p> <p>Шыбырап – акырын айтып.</p> <p>Сыйлап – урматтап, сый көрсөтүп.</p> <p>Көргөн көзүнө ишенбейт – күтпөгөн, ойлобогон.</p> <p>Ак көңүл – боорукер, кайрымдуу.</p> <p>Окуучулар үнөмчүл болуу дегенди кандай түшүнгөнүн жазып окуп беришсин. Талкуулап, жыйынтык чыгарышсын.</p>
<p>2-тапшырма. Текстти төмөнкү кадамдар менен уккула, тапшырмаларды аткаргыла.</p> <p>1-кадам. Текстти уккула. Костя менен Федянын жоруктарын салыштыргыла. Макалдардын маанисин чечмелегиле.</p> <p>2-кадам. Текстти дагы бир жолу уккула, каармандарына мүнөздөмө бергиле, таблицаны толтургула.</p>	<p>Мугалим эки жолу окуп берет:</p> <p style="text-align: center;">Эки макал</p> <p>Костя – үнөмчүл бала. Апасы беш сом же бир тыйын берсе да, кутуга салып сактап коёт. Ал эми анын досу Федя – тескерисинче. Анын колунда беш сом болсо эле, ал сөзсүз бир нерсе сатып алат. Көгүчкөндөргө дан, иттерге – колбаса.</p> <p>Бир жолу чоң айылда жарманке болду. Костя өзүнүн кутусунан майда акчаларын алып, жарманкеге жөнөдү, ар түрдүү таттууларды жана оюнчук сатып алмак болду. Ал эми Федя үйүндө калды. Акчасы жок болсо, жарманкеге эмнеге бармак эле? Костя жарманкеге чоң айылга бара жатып, адашып калды.</p>

Иштин мазмуну				Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Каармандын аты	Сырткы келбетин элестетип, жаз	Ал кандай бала?	Ал келечекте кандай адам болот деп ойлойсуң? Эмне үчүн?	<p>Караса – бир көгүчкөн учуп баратып-тыр. Костя андан:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Көгүчкөн, мага жол көрсөтүп койчу! Мен сага акча берем, – деп суранды. – Мага акчанын кереги жок. Сага жол көрсөткүдөй, сен кимсиң? – дейт. – Мен Федянын досумун. – Анда башка кеп. Көрсөтөйүн. <p>Көгүчкөн Костяга жол көрсөтүп берет, тиги ошол жол менен жарманкеге жетет. Костя жарманкеге келсе, анда эл көп. Жакшысы да, жаманы да бар. Бир ууру Костянын акчасын уурдап коёт. Костя ыйлап жиберет. Анын ыйлаганын көргөн бир ит келип:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ыйлаба, мени ушул жерде күт! – дейт. <p>Ит Костянын акчаларын жытынан таап, тартып алат да, алып келип берет. Костяга бир нерсе деп кулагына шыбырап кетет.</p> <p>Костя түрдүү таттууларды, жаңгактарды, оюнчук сатып алат. Үйүнө баратып, жолдон жолуккандардын баарын сыйлап кете берет. Чымчыктарды да, иттерди да. Өз айылына келгенде Костя Федяга оюнчук тартуулайт:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Бул сага белек, менин кымбаттуу досум! <p>Көргөн көзүнө ишенбей, Федя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Сага эмне болгон, Костя? Сен мынча ак көңүл болуп калгансың? – дейт. – Мен эми дайыма ушундай болом, – деп Костя Федяны кучактайт. Федя жарманкеде Костянын кулагына ит эмне деп шыбыраганын билбейт. А ит болсо, Костяга эки макал айткан: «Жүз сомүң болгончо, жүз досүң болсун». «Үнөмчүл болгон жакшы, ак көңүл болгон – андан мыкты.» <p style="text-align: right;"><i>(Е. Пермяктыкы боюнча)</i></p>
Костя				
Федя				

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>3-тапшырма. Тексттеги маалыматты 2–3 сүйлөм менен жалпылагыла.</p> <p>Текстте айтылган маселени белгилегиле.</p> <p>Өз оюңарды айткыла.</p> <p>Аны аргументтештиргиле, мисалдарды келтиргиле.</p> <p>Жыйынтык чыгаргыла.</p>	<p>10-тапшырма – чыгармачыл тапшырма. Жообун тексттен таап ала турган репродуктивдүү суроолорду берүү – окуучулардын текстти чыгармачыл иштеп кабылдоосуна алып келбейт. Ошондуктан тексттеги ойду кыскача жалпылоо – чыгармачылыкты, көндүмдү талап кылат. Тексттеги маселени белгилеп, аргументтеп берүүгө үйрөтүү үчүн ушундай тапшырманы кунт коюп аткартыңыз.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Костянын үнөмчүл гана болбой, ак көңүл бала болгону туурабы? Эмне үчүн? Кичи топтордо кеңешип, өз оюңарды төмөнкү сүйлөмдөрдү улантып жазгыла.</p>	<p>Мен ... деп ойлойм.</p> <p>Биринчиден, ...</p> <p>Экинчиден, ...</p> <p>Үчүнчүдөн, ...</p> <p>Демек, ...</p>
<p>Үй тапшырма берүү. (1 мүнөт)</p>	
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы.</p> <p>Окуучулар өз алдынча «Тал» жана «Бишкек баатыр» деген тексттер менен иштешет. Окуп, тесттик суроолорго жооп беришет.</p>	<p>«Тал». Жооптору: 1. б); 2. в); 3. а); 4. г); 5. г); 6. в); 7. б); 8. б); 9. а); 10. а).</p> <p>«Бишкек баатыр». Жооптору: 11. б); 12. г); 13. б); 14. а); 15. в); 16. в); 17. г); 18. а); 19. г); 20. б).</p>

3-тема. Бош убакыт. Кызыгуулар

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>1. Бош убакытты кантип өткөрөбүз.</p>	
<p>Адамдар бош убактысын кантип өткөрөт?</p> <p>Биз бир нече тапшырмаларды аткарып, анан тексттерди окуп, ушул суроого жооп берүүгө аракеттенебиз.</p>	<p>Чакырык убагында окуучулар кептик таяныч менен сүйлөшсүн.</p> <p>Кызыгуу – ... (кызыккан нерсе, жактырган нерсе; жакшы көрүү; жактыруу; берилип жасаган иш ж. б.)</p> <p>Ооба, ...</p> <p>Мен ... деп ойлойм. Анткени ...</p> <p>Мен ... эсептейм, себеби ...</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>1-тапшырма</p> <p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>– Кызыгуу деп эмнени айтабыз? Силер көбүнчө жасаган иш, же силерге жаккан жумуш, мисалы, китеп окуу, сериал көрүү, кызыгуу болуп эсептелеби?</p>	
<p>2-тапшырма</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Жаңы сөздөрдүн жана сөз айкаштардын маанисин чечмелеп, түшүнүү менен, тексттерде кездеше турган сөздөргө, сөз айкаштарга комментарийди окуп чыгып, теманы талкуулоого чыгабыз.</p>	<p>2-тапшырма</p> <p>Бул тапшырмаларды аткарууда класстагы ар бир окуучунун оюн угуп, жалпы талкуулоо жүргүзсө болот.</p> <p>Балким, сунушталган сөздөрдөн, сөз айкаштардан башка да таяныч сөздөрдү кошумча кылып иштесеңиз болот.</p> <p>Текст менен иштөө салттуу түрдө үч этаптан турат:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) текстке чейинки 2) текст учурундагы 3) тексттен кийинки
<p>3-тапшырма</p> <p>«Бош убакытты кантип өткөрөбүз» текстин окуп түшүнүү:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жаңы сөздөрдүн жана сөз айкаштардын маанисин чечмелөө; – текстти окуу; – тексттен кийинки тапшырмаларды аткаруу. 	
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p>	<p>Түрдүү курактагы жана социалдык топтогу жарандардын жоопторун чогултуп, окумуштуулар адамдардын бош убактысын өткөрүүнүн баарынан жагымдуу түрлөрүн аныкташты.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>5-тапшырма</p> <p>Гезит кабарчыларынын ролун тандап алып, досторуңардан алар бош убактысын кантип өткөрө турганын сурамжылагыла.</p>	
<p>6-тапшырма</p> <p>Досуңарга / курбуңарга кеңеш бергиле.</p>	<p>Тапшырмаларды жуптарда жана кичи топтордо аткарууга болот. Кептик интенцияны камтыган бул тапшырмалар окуучулардын сүйлөө жана жазуу кезин өстүрөт.</p>
<p>7-тапшырма</p>	<p>Жупта иштөө. Окуучулар жуптарда даярданууга убакыт бериңиз. Алар таблицага белги коюп, өз ара сүйлөшүп машыгып алышсын. Оозеки аткарса болот.</p>
<p>8-тапшырма</p>	<p>«Бош убакыт. Кызыгуу» деген темада эссе жаздыруу үчүн сабактагы бардык материалдар даярдык катары өтүлдү. Жыйынтыгында окуучу бул материалдарды таяныч катары алып эссе жаза алат.</p>
<p>2. Спорттун түрлөрү</p>	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Спорттун кандай түрлөрүн билесиңер? Кайсы түрү бизде кеңири таралган? Силер спорт менен машыгасыңарбы? Кайсы спорт менен машыгасыңар? Эмне үчүн?</p> <p>Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Спорт менен машыгуу керекпи? Эмне үчүн керек? Эмнеге керек? Кандайча?</p>	<p>Чакырык аркылуу окуучулардын көңүлүн темага активдештиребиз.</p> <p>Текстке карата берилген 1-тапшырмадагы суроолорду текстти окуганга чейин талкуулоого аракет кылабыз. Текстти окуп чыккандан кийин, кайрадан ушул тапшырманы аткарабыз. Окуучулардын жооптору өзгөрдүбү, байкаңыз. Өзгөрсө, эмне үчүн деген суроо узатыңыз. Өз оюн түшүндүрүшсүн.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>2-тапшырма</p> <p>3-тапшырма</p>	<p>2, 3-тапшырмалар текст менен түздөнтүз байланышта болгондуктан, текст окугандан кийин аткарылат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
5-тапшырма	5-тапшырма окуучулардын окуп түшүнүү жөндөмүн өстүрөт.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
4-тапшырма	4-тапшырманы өтө кунт коюп өткөрүңүз. Окуучулар ар бир саптан «ашыкча», б.а. башка сөздөргө ар түрдүү белгилери боюнча туура келбеген сөздү табышсын. Бул тапшырманы өз алдынча туура аткарышса, кийин окшоштуктар (аналогия) боюнча тапшырманы аткарууга үйрөнүшөт. Мисалы, «Ийилчээктик, ылдамдык, күч, кайраттуулукЦ деген сапта кайраттуулук ашыкча болот, себеби бул адамдын мүнөзү, ал эми калган үч сөз адамдын физикалык мүмкүнчүлүктөрүнө кирет. Ушуну балдар өздөрү мугалимдин жардамысыз табышса, жакшы болот. Ой жүгүртүү балдар үчүн оор болсо, мугалим: «Сөздөрдүн маанисин, жалпы белгилерин карагыла, аларды бириктирген нерсе эмне? Кандай жалпы белгилери бар?» деп сурап жардам берсин.
6-тапшырма	6-тапшырма дагы ушуга окшош иштелет. Бирок бул жерде «спорттун түрү – спортчу» деген белги боюнча окшоштук издешет.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
7, 8-тапшырмалар	7 жана 8-тапшырмаларда окуучулардын кебин өстүрүүнүн үстүнөн иштейсиз. Ар бир окуучу өз жообун аргументтеп берүүсү маанилүү, айрыкча 8-тапшырмада окуучулардын көңүлүн ар бир каармандын мүнөзүнө бурдуруу керек.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер								
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү.</p>	<p>Айтылган тапшырмалардын баарын тең класста аягына чыгара аткартуу кажет эмес. Айрым тапшырмаларды үйдөн бүтүрүп келүүгө бериш үчүн, класста баштап, кантип иштөөнү талкуула алуу жакшы.</p>								
<p>3. Кыргыз элинин улуттук оюндары</p>									
<p>Чакырык</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Кыргыз элинин кандай оюндарын билесинер? Эрежелери кандай? Дептериңерге тизмелегиле. Жуптарда ой бөлүшкүлө. Ар бир жуп бирден оюндун эрежелерин айтып бергиле.</p>	<p>Ар бир окуучу жекече ойлонуп жазат. Убакыт бериңиз.</p> <p>Андан кийин жуптарда айтып беришет. Бардык жуптар бир учурда класста чурулдап сүйлөй берет. Аарынын ызылдаган үнүндөй ызы-чуудан коркуунун кереги жок. Үнүңөрдү акырын чыгарып сүйлөшкүлө, деп башында так көрсөтмө берүү керек.</p> <p>Ар бир жуп улуттук оюндардын бир түрүнүн кантип ойнолушун айтып бергиле, деген тапшырма боюнча бири-бирин угуп, айтылган оюнду калган жуптар кайталабайт.</p>								
<p>2-тапшырма</p> <p>Төмөнкү таблицаны толтурабыз.</p>	<p>Өз алдынча толтуруп, анан жуптарда талкуулап алышсын. Жуптун атынан бир жооп угасыз.</p>								
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>								
<p>3-тапшырма. Текстти окугула. Топтордо иштегиле. Эки топко бөлүнгүлө.</p> <p>1-топ. Жоолук таштамай оюнун төмөнкү таблицаны толтуруу аркылуу презентациялагыла;</p> <p>2-топ. Ак чөлмөк оюнун төмөнкү таблицаны толтуруу аркылуу презентациялагыла.</p>	<p>Таблицаны толтуруп, презентациялоодо башка да кошумча графикаларды, сүрөт, сүйлөм кошуп, флипчартка даярдашат.</p> <table border="1" data-bbox="561 1224 965 1474"> <thead> <tr> <th data-bbox="561 1224 663 1414">Оюндун аталышы</th> <th data-bbox="663 1224 762 1414">Оюндун эрежеси</th> <th data-bbox="762 1224 864 1414">Оюнда колдонулуучу каражат</th> <th data-bbox="864 1224 965 1414">Оюндун максаты эмне деп ойлойсунар?</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 1414 663 1474"></td> <td data-bbox="663 1414 762 1474"></td> <td data-bbox="762 1414 864 1474"></td> <td data-bbox="864 1414 965 1474"></td> </tr> </tbody> </table>	Оюндун аталышы	Оюндун эрежеси	Оюнда колдонулуучу каражат	Оюндун максаты эмне деп ойлойсунар?				
Оюндун аталышы	Оюндун эрежеси	Оюнда колдонулуучу каражат	Оюндун максаты эмне деп ойлойсунар?						

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
<p>4-тапшырма. Кырдаалдык тапшырманын негизинде арыз жазгыла.</p> <p>Кырдаал: Дүйнөлүк көчмөндөр оюнуна катышууга максат койдуңар. Демек, ага катышуу үчүн машыгуу зарыл. Тогуз коргоол оюнун үйрөнүү үчүн спорт клубуна жазылуу керек. Ош улуттук спорт комитетинин директоруна арыз жазгыла.</p>	Үлгүнү пайдаланышсын.
Окшоштуктар тестин иштегиле.	Туура жооптор: 1 – в), 2 – в), 3 – а), 4 – в), 5 – б).
Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү.	
4. Спорт биздин жашообузда	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Көпчүлүк жаштар спорт десе эле, спорт залга барып спорт менен машыгууну элестетишет. Же бир спорт жылдызын эстешет. Футбол десек, баары эле Криштиану Роналдуну (Португалия) же Лионель Мессини (Аргентина) ж. б. футбол жылдыздарын элестетишет. Спорт менен машыгууга силердин үй-бүлөңөрдө кандай карашат?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Спорттун жашоодогу ролу кандай? Саламаттык үчүн дене тарбия, спорт менен машыгуу керекпи? Массалык спорт менен улуу жетишкендиктердин спорту эмнеси менен айырмаланат?</p>	Окуучулар тартынбай ойлорун айтып, баарлашып атып, тил үйрөнүшөт. Кептик таяныч берсеңиз болот. Сууроолор тактага жазылса да жакшы. Угуп эле эмес, көрүп туруш керек.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>1-тапшырма</p> <p>Угууга чейинки иштер:</p> <p>Эртең мененки зарядка эмне үчүн керек? Качан чуркаган жакшы: эртең мененби же кечиндеби? Суроолор менен кайрылуу сунушталат. Ушул суроолорду чагылдырган сүрөттөрдөн көрсөтүү да жакшы.</p>	<p>Окуучулар өз ойлорун кыскача билдирсин.</p>
<p>Угуу учурундагы иштер:</p> <p>А) Текстти уккула жана калтырылган сын атоочторду толуктагыла.</p> <p style="text-align: center;">Эртең мененки зарядка эмне үчүн керек?</p> <p>Эртең мененки көнүгүүлөр _____ болууга жана ден соолукту чыңдоого жардам берет. Ошондой эле _____, _____ болууга, мелдештерде жеңүүгө шарт түзөт. Уйкудан _____ ойгонгун келсе, зарядка жаса. _____ музыка менен жаса-саң, күнү бою энергия жана _____ маанай менен заряддайт.</p> <p>Б) Текстти уккула жана калтырылган боштуктарды толуктагыла.</p> <p>_____ да, _____ да чуркаса болот. Эгерде _____ чуркаган ыңгайлуу болсо, анда _____ чурка. _____ ыңгайлуу болсо – _____ чурка. Бир гана нерсе эсиңерде болсун! _____ уйкудан тургандан кийин _____ минуттан _____ убакыт өткөндө чуркагыла. Ал эми _____ чуркасаңар, _____ тамактануудан кийин _____ саат убакыт өтсүн. Чуркоо убагында _____ дем алуу керек, _____ дем алып, _____ дем чыгарган туура.</p>	<p>«Спорт биздин жашообузда» темасы боюнча иште угуу үчүн тексттерди мугалим эки жолу окуп берет:</p> <p>А) Текстти уккула жана калтырылган сын атоочторду толуктагыла.</p> <p style="text-align: center;">Эртең мененки зарядка эмне үчүн керек?</p> <p>Эртең мененки көнүгүүлөр сулуу болууга жана ден соолукту чыңдоого жардам берет. Ошондой эле күчтүү, ийкемдүү болууга, мелдештерде жеңүүгө шарт түзөт. Уйкудан жеңил ойгонгун келсе, зарядка жаса. Көңүлдүү музыка менен жасасаң, күнү бою энергия жана жакшы маанай менен заряддайт.</p> <p>Б) Текстти уккула жана калтырылган боштуктарды толуктагыла.</p> <p style="text-align: center;">Качан чуркаган жакшы: эртең мененби же кечиндеби?</p> <p>Эртең менен да, кечинде да чуркаса болот. Эгерде эртең менен чуркаган ыңгайлуу болсо, анда эртең менен чурка. Кечинде ыңгайлуу болсо – кечинде чурка. Бир гана нерсе эсиңерде болсун! Эртең менен уйкудан тургандан кийин 30 минуттан кем эмес убакыт өткөндө чуркагыла. Ал эми кечинде чуркасаңар, кечки тамактануудан кийин бир жарым – эки саат убакыт өтсүн. Чуркоо убагында жай дем алуу керек, мурун менен дем алып, ооз менен дем чыгарган туура.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
Угудан кийинки иштер: Оозеки тапшырма аткаруу. Досуңа кеңеш бер. Ден соолук чың болуш үчүн эмне кылуу керек? Ден соолук чың болуш үчүн ... кылуу керек.	Кеңеш берүү үчүн окуучуга ойлонуу жана даярдануу керек. Убакыт бериңиз. Жазып даярданса да болот. Бирок даярданган сүйлөмдөрүнө таянып, оозеки баарлашуу өтөт.
2-тапшырма Микротексттерди окугула. Дене тарбия жана массалык спорт деген эмне? Ал эми чоң жетишкендиктердин спорту дегенди кандай түшүнөсүң? Өз түшүндүрмөнөрдү жазгыла.	Жазуу ишин аткаруу үчүн сунушталган текстти окушат, кыскача жазышат.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
3-тапшырма Айтылган сөздөргө комментарий бергиле.	Лексикалык корун жакшыртуу максатында көнүгүүдөгү сөз айкаштарын, фразаларды, фразеологизмдерди кошуп сүйлөмдөрдү түзүп, маанисин чечмелешет.
4-тапшырма Төмөнкү сөздөрдү жана сөз айкаштарын окугула. Аларды категориялар боюнча бөлүштүргүлө. Негиздегиле.	Ар бир жасаган жумушун негиздей алуу – тил үйрөнүүдөгү өтө маанилүү көндүм. Бул – жогорку баскыктагы тапшырма. Аны аткарууда класс менен жалпы талкуулоо керек.
Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү.	

4-тема. Кесип. Иш. Иш күнү

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Кесип тандоодогу эң маанилүү өзгөчөлүк	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Маектешүүгө катышкыла. Маектешкен адамдан силер кызыккан маалыматты төмөнкү суроолордун жардамы менен билгиле.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сага кайсы кесип жагат? Эмне үчүн? 2. Ал кесиптин ээси болуш үчүн кандай сапаттар керек болот? 3. Ал кесип боюнча иштеш үчүн кайдан билим алса болот? 	<p>Жумуш жуптарда аткарылат. Сунушталган суроолорго таянып, маекке катышуучулар диалог түзөт.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сага кайсы кесип жагат? Эмне үчүн? 2. Ал кесиптин ээси болуш үчүн кандай сапаттар керек болот? 3. Ал кесип боюнча иштеш үчүн кайдан билим алса болот? <p>Андан кийин класста жалпы талкуулоо жүрөт.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>2-тапшырма</p> <p>3-тапшырма</p>	<p>Бул тапшырмаларды аткарып жатып, окуучулардын ар бири жекече түрдө жаңы лексика менен иштейт жана грамматикалык материал менен иштейт.</p> <p>Аткарууга берилген убакыт бүткөндө жалпы класс менен текшерүү жасаңыз.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>Окшоштуктар менен иштейбиз</p>	<p>Окшоштуктар боюнча тапшырма аткарышат. Бул жумушту комментарийлөө, суроо берүү, сөздөрдүн маанисине</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	окуучулардын көңүлүн буруу, ал сөздөрдүн негизги белгилерине көңүл бурдуруу маанилүү. Туура жооптор: 1 А, 2 В, 3 В, 4 Г.
<p>4-тапшырма</p> <p>А) Текстти уккула. Ким кандай кесиптин ээси? Эсинерге туткула.</p> <p>Б) Суроолорго жооп бергиле. Эгерде жоопту «ката» деп эсептесеңер, үлгүнүн негизинде туура жообун айткыла.</p> <p>Үлгү: Мен ... деп ойлойм, анткени, ...</p>	<p>Мугалим төмөнкү текстти окуп берет:</p> <p>Менин атым Аида. Мен 24 жаштамын. Мен банкта иштейм. Кесибим эсепчи. Булар менин эң жакшы досторум. Булардын аттары Айбек, Гүлжан, Элдияр, Аселина, Асел жана Элина. Айбек 28 жашта. Ал айылда жашайт. Айбек мугалим болуп иштейт. Гүлжан 26 жашта. Ал Бишкекте жашайт. Ал котормочу. Элдияр Балыкчыда жашайт. Ал тергөөчү. Аселина Бишкекте жашайт. Ал 26 жашта. Анын кесиби изилдөөчү, бирок ал менеджер болуп иштейт. Асел Баткенде жашайт. Ал сүрөтчү.</p>
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
<p>5-тапшырма</p> <p>Кесип тандоодо кайсы эң маанилүү өзгөчөлүктөргө таянасыңар? Өз алдынча оюңарды жазгыла. Жуптарда ой бөлүшкүлө. Идеяларды тизмектегиле.</p>	<p>Окуучулар кесип тандоо үчүн эмне маанилүү деп эсептешсе, өз алдынча ойлорун дептерге жекече жазышат. Жекече иштөөгө 5 мүнөткө чейин убакыт өлчөп бериңиз.</p> <p>Кептик таяныч сунуштаңыз:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Мен кесип тандоо үчүн ... маанилүү деп эсептейм. Себеби ... 2) Адам өзүнө кесип тандаган учурда ... -га көңүл буруш керек. Анткени ... <p>Ушул 2 кептик конструкциянын бирин алып иштешсин.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Андан кийин жазгандары боюнча жуптарда ой бөлүшөт. Жубу бири-бирин угуп, чогуу бир идеяны / идеяларды тизмектешет (жазышат).</p> <p>Жуптан бирден идея угабыз.</p>
<p>6-тапшырма</p> <p>Текстти инсерт ыкмасы менен окугула.</p>	<p>Текстти окууга мотивдештирип алып, текстти өз алдынча окуп чыгууга убакыт бериңиз. Инсерт ыкмасы менен окуп чыгышсын. Инсерт стратегиясынын (технологиялык ыкманын) авторлору: Воган и Эстес.</p> <p>I – interactive N – noting S – system E – effective R – reading T – thinking</p> <p>Инсерт – натыйжалуу окуу жана ой жүгүртүү үчүн системалуу белги салып өзүн-өзү иштетүү ыкмасы.</p> <p>Иштин маанилүү этабы болуп текстти маркировкалоону талкуулап алуу эсептелет. Кандай белгилерди кайсы жерге коюп окууну окуучулар менен чогуу макулдашып алыңыз: текстти окуп жатып, ар бир ойдун, абзацтын тушуна төмөнкүдөй белги коюп ойлонуп окуйбуз.</p> <p>«V» – муну билем, мурун эле билчүмүн. «+» – жаңы билдим «-» – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты «?» – муну түшүнгөн жокмун, менде суроо бар.</p> <p>Белгилер боюнча иштөөнүн да кадамдарын туура аткарыңыз.</p> <p>Катары менен иштеңиз. Биринчи мурда билген маалыматтарды окуучулардан сурап аласыз; каалаган окуучу туруп, окуган тексттеги маалыматтын кайсыларын мурун эле билгенин айтып берет. Дагы башкалар толукташат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер				
	<p>Дагы башкалар толукташат. Андан кийин жаңы маалыматка өтүңүз. Ар бир окуучу үчүн жаңы маалымат ар башка болушу мүмкүн. Бир окуучу мен муну мурда эле билчүмүн деген нерсени башка окуучу жаңыдан билдим, деши мүмкүн. Эми – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты, деген маалыматка токтолуңуз. Мындай деп ойлочумун, андай эмес мындай экен, деп айтып беришет. Акыркы кадамда суроолорго мугалим эмес, окуучулар жооп берет; болбосо мугалим жардамдашат. Же текстте жок маалыматты сурашса, ал маалыматты сөзсүз мугалим айтып бербейт, үйдөн өз алдынча изденип таап келүүгө берилет.</p>				
<p>7-тапшырма</p> <p>Эки бөлүктүү күндөлүктү толтургула. Тексттеги негизги ойду 3 цитатаны белгилешсин.</p> <p>Окуучулар өздөрү тандаган ар бир цитатага пландын негизинде комментарий беришет.</p> <p>Окуучулар кичи топтордо (3–4 окуучудан) иштешсе да болот.</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="561 691 763 735">Цитата</th> <th data-bbox="764 691 965 735">Комментарий</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 737 763 1094"> <p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Цитатаны эмне үчүн тандап алдың? 2. Автордун оюн өз сөзүң менен жаз. 3. Эмне үчүн автор ушул ойду айткысы келген? 4. Жыйынтык чыгар. </td> <td data-bbox="764 737 965 1094"> <p>Үлгү:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мен бул цитатаны тандап алдым, себеби ... </td> </tr> </tbody> </table>	Цитата	Комментарий	<p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Цитатаны эмне үчүн тандап алдың? 2. Автордун оюн өз сөзүң менен жаз. 3. Эмне үчүн автор ушул ойду айткысы келген? 4. Жыйынтык чыгар. 	<p>Үлгү:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мен бул цитатаны тандап алдым, себеби ...
Цитата	Комментарий				
<p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Цитатаны эмне үчүн тандап алдың? 2. Автордун оюн өз сөзүң менен жаз. 3. Эмне үчүн автор ушул ойду айткысы келген? 4. Жыйынтык чыгар. 	<p>Үлгү:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мен бул цитатаны тандап алдым, себеби ... 				
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>				
<p>ЖРТга даярданабыз</p> <p>«Кесип тандоо» тексти боюнча окуп түшүнүү бөлүгүнө даярдык көрүү максатында ушул тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>Туура жооптор:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. в); 2. а); 3. а); 4. б); 5. а); 6. в). 				

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер														
<p>8-тапшырма</p> <p>Төмөнкү кесиптерди тематикалык топторго бөлүштүргүлө.</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="561 185 618 423">Экономика</th> <th data-bbox="620 185 677 423">Укук таануу</th> <th data-bbox="679 185 736 423">Сулук жана дизайн</th> <th data-bbox="738 185 794 423">Маалымат технологиясы</th> <th data-bbox="797 185 853 423">Медицина</th> <th data-bbox="856 185 912 423">Кино жана телекөрсөтүү</th> <th data-bbox="915 185 971 423">Окутуучулук жана тилдер</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 427 618 505"></td> <td data-bbox="620 427 677 505"></td> <td data-bbox="679 427 736 505"></td> <td data-bbox="738 427 794 505"></td> <td data-bbox="797 427 853 505"></td> <td data-bbox="856 427 912 505"></td> <td data-bbox="915 427 971 505"></td> </tr> </tbody> </table>	Экономика	Укук таануу	Сулук жана дизайн	Маалымат технологиясы	Медицина	Кино жана телекөрсөтүү	Окутуучулук жана тилдер							
Экономика	Укук таануу	Сулук жана дизайн	Маалымат технологиясы	Медицина	Кино жана телекөрсөтүү	Окутуучулук жана тилдер									
<p>9-тапшырма</p> <p>Кичи топтордо иштеп, төмөнкү таблицаны толтургула. Презентациялагыла.</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="561 532 694 618">Ким?</th> <th data-bbox="696 532 829 618">Кандай милдет аткарат?</th> <th data-bbox="832 532 965 618">Кайда иштейт?</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 621 694 764"><i>Улгу. Тарбиячы</i></td> <td data-bbox="696 621 829 764"><i>Балдарга тарбия берет, окутат, үйрөтөт</i></td> <td data-bbox="832 621 965 764"><i>Бала бакчада, мектепте иштейт</i></td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 768 694 846"></td> <td data-bbox="696 768 829 846"></td> <td data-bbox="832 768 965 846"></td> </tr> </tbody> </table>	Ким?	Кандай милдет аткарат?	Кайда иштейт?	<i>Улгу. Тарбиячы</i>	<i>Балдарга тарбия берет, окутат, үйрөтөт</i>	<i>Бала бакчада, мектепте иштейт</i>								
Ким?	Кандай милдет аткарат?	Кайда иштейт?													
<i>Улгу. Тарбиячы</i>	<i>Балдарга тарбия берет, окутат, үйрөтөт</i>	<i>Бала бакчада, мектепте иштейт</i>													
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү.</p>	<p>Айтылган тапшырмалардын баарын тең класста аягына чыгара аткаруу кажет эмес. Айрым тапшырмаларды үйдөн бүтүрүп келүүгө бериш үчүн, класста баштап, кантип иштөөнү талкуула алуу жакшы.</p>														
<p>2. Түрдүү кесип ээлери</p>															
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Оюн. «Эң ..., эң ..., эң ...» кесиптин атын атагыла.</p>	<p>Сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат менен тааныш болушсун. Эмнелери кантип аткаруу талкуулансын.</p> <p>Оюн ойнотуу сунушталат. «Эң ..., эң ..., эң ...» кесиптин атын атагыла. Каалаган кесиптерин атай беришет. Эмне үчүн? деген суроого жооп беришсин. Жыйынтыгында ар бир кесип ардактуу экенине келишсин.</p>														

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>1-тапшырма</p> <p>Сүйлөмдөрдү бүтүргүлө</p>	<p>Текстти угууга чейинки ишти аткаруу уга турган текстти кабыл алууну жеңилдетет. Ошондуктан бул тапшырмаларды кунт коюп аткаруу керек.</p>
<p>Текстти угууга чейинки иштер:</p> <p>2-тапшырма</p> <p>Венндин диаграммасын пайдаланып, сот, соодагер, уста деген кесиптерди төмөнкү параметрлер боюнча салыштыргыла:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сырткы келбети; • жүрүм-туруму; • жоопкерчилиги; • адамдар менен байланыш түзүшү. <p>Презентациялагыла</p>	 <pre> graph TD A[Сот] --- B[Окшоштуктар] B --- C[Соодагер] B --- D[Уста] </pre>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Эгерде текст «Акылдуу сот» деп аталса, текст эмне жөнүндө болушу мүмкүн. Өз алдынча оюңарды жазгыла. Жупта ой бөлүшкүлө.</p>	<p>Текстти угууга чейинки иштер уланат. Окуучуларды текстти угууга мотивдештирүү максатында божомол жүргүзүшсүн деп мугалим «Эгерде текст «Акылдуу сот» деп аталса, текст эмне жөнүндө болушу мүмкүн?» деген суроо менен кайрылат. Окуучулар суроого жооп кылып өз алдынча ойлоорун жазат. Жазганы боюнча жупта ой бөлүшөт.</p>
<p>Текстти угуу учурундагы иштер:</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Текстти уккула. Алгачкы оюңар менен окшош идеяларды айтып бергиле.</p>	<p>Акылдуу сот</p> <p>Илгери-илгери, тээ 1506-жылы бир соодагер шаардын жарманкесин кыдырып жүрүп, ичине сегиз жүз алтын салынган түйүнчөгүн жоготуп жиберет. Түйүнчөгүн таап алган жыгач уста үйүнө алпарып, ачып караса,</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>ичи толтура алтын көрөт, ал коркуп кетип, түйүнчөктүн ээси табылгычакты катып коёюн деп ойлойт. Эртеси күнү жекшемби экен. Чиркөөнүн попу, бир соодагердин алтын салган кабын жоготуп жибергенин, тапкан кишиге жүз алтын бере тургандыгын жарыя кылат. Жыгач уста ал күнү чиркөөгө барбай калганы үчүн, ал жарыяны укпай калат. Чиркөөгө барып келген устанын аялы жарыяны угуп: «Ошол капты биз таап алсак, кандай сонун болор эле. Бизге жүз алтын беришет болчу», – дейт. Анда уста аялына:</p> <p>– Сен жогорудагы бөлмөгө барып, үстөлдүн жанындагы дубалдын тешигинде бир түйүнчөк бар, ошону алып кел дейт. Аялы барып, алып келсе, чын эле каптын ичинде 800 алтын бар болот. Жыгач уста попко барып: «Чын эле тапкан кишиге жүз алтын берет бекен», – деп сурайт. Анда поп баш ийкеп:</p> <p>– Ооба... албетте, дегенде, жыгач уста: Мейли аңда... Соодагерди чакыргыла, алтындарын мен таап алгам. Аны уккан соодагер абдан сүйүнүп, жүгүргөн бойдон поптун жанына келет. Акчасын жакшылап санап туруп, жыгач устага беш алтын сунат: Мына... Бул беш алтынды сага белек кылам. Анткени мен айткан 100 алтынды ансыз деле алып алыптырсың. Себеби капта тогуз жүз алтын бар болчу, – дейт. Жыгач уста жини келгенинен, кыпкызыл боло түшөт да: Мага ушундай деп айтканта кантип тилиң барат? Түйүнчөгүңөн бир да алтын алган жокмун. Мен деген абдан чынчыл жана намыскөй кишимин. Соодагер айтканынан кайтпаганда, чогуу сотко барышат. Сот соодагерди суракка алып: Тогуз жүз алтын жоготконуңа ант ичесиңби? – дейт.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>– Албетте, – дейт. Анда сот устадан сурайт: Сегиз жүздөн ашык алтын таппаганыңа ант бересиңби?</p> <p>– Албетте, – деп жооп берет. Сот чечимди мындайча чыгарыптыр: «Экөөң тең туура ант бергениңерге ишенем. Бирөөң 900 алтын жоготтум дейсиң, бирөөң 800 алтын таптым дейсиң. Ошондуктан соодагер 900 алтын тапкан кишини издесин, ал эми уста 800 алтын жоготкон киши табылгычакты алтындарды катып койсун», – дейт. Ошентип адилеттик орун таап, сөзүндө турбаганы үчүн ач көз соодагер алтындарынан кол жууп калган экен.</p>
<p>Текстти угуу учурундагы иштер уланат</p> <p>5-тапшырма</p> <p>Текстти 2-жолу уккула. Сүйлөмдөрдү бүтүргүлө. 1-варианттагы сүйлөмдөрүңөр менен салыштыргыла</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Соодагер алтын салган кабын жоготуп 2) Жыгач устанын аялы жарыяны угуп 3) Аны уккан соодагер абдан ... 4) Мен абдан чынчыл, намыскөй ... 5) Сот соодагерди суракка алып,
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>Текстти угуудан кийинки иштер:</p> <p>6-тапшырма</p> <p>Суруолорго жооп бергиле.</p>	<p>Суруону жалаң эле мугалим бербей, окуучулар бири-бирине кайрылып, суруо берип, жоопко канааттанганын / канааттанбаганын билдирип турушсун.</p>
<p>7-тапшырма</p> <p><i>Мен келечекте сот болгум келет / келбейт. Анткени Ошондуктан ... деген ойду улап 8–10 сүйлөмдөн турган ой жүгүртүү эссе жазгыла.</i></p>	

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Эссенин болжолдуу планы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Эмне үчүн сот болгуң келет же келбейт? Себебин жаз. Сенин келечектеги кесибиң жөнүндө жаз. 2. Эмне үчүн ушул кесипти тандадың? Аргументте. 3. Жыйынтык сөз. 	<p>Ой жүгүртүү эссе:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Далилдегичер келген ойду так, толук билдирип жазгыла. 2. Аргументтерди келтиргиле. Адабий аргументтерди келтирсе болот. Анан өз тажрыйбасынан мисалды аргумент катары жазса болот. 3. Тыянак чыгаргыла. Эссенин башындагы тезисти эле кайталап, бирок сунуштар менен корутунду катары кеңейтип бергиле.
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>ЖРТга даярданабыз</p> <p>ЖРТнын бөлүгү кыргыз тилинин практикалык грамматикасы боюнча тапшырмалар.</p>	<p>Туура жооптор:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. б); 2. а); 3. а).
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия өткөрүү. Үйгө тапшырма берүү.</p>	
<p>3. Кесип тандоодогу маанилүү сапаттар</p>	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Сүрөттү карагыла. Бул сүрөттөрдү бириктирген эмне деп ойлойсуңар? Өз оюңар менен жуптарда бөлүшкүлө.</p>	<p>Окуучулар экрандагы сүрөттөрдү карап, бул сүрөттөрдү бириктирген эмне деп ойлойсуңар? деген суроого топтордо жооп издешет. Өздөрүнүн тобунда бири-бири менен ой бөлүшсүн. Сабактын темасы эмне жөнүндө экенин өз алдынча божомолдошот. Бүгүнкү сабактын темасын өздөрү аташат. «Адам эмгеги», «Сакташ керек», «Каражаттарды үнөмдөш керек» ж.б. божомол жасашсын.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер				
	<p>Мугалим жаңы сөздөрдү семантизациялоосуна мисал: <i>үнөмчүл</i> деген жаңы сөздү түздөн-түз которбош керек. «Бөлмөдөн чыгып баратып жарыкты өчүрсө, ал үнөмчүл» деп сүйлөм аркылуу чечмелеп берет, бул сүйлөмдү кыймыл-аракет менен көрсөтүп демонстрация аркылуу түшүндүрөт.</p> <p>Окуучулар презентация учурунда жаңы лексиканы өздөштүрүшөт: алар сөздөрдүн маанилерин сүрөттөр аркылуу түшүнүп кабыл алышат, сөздөрдү туура окушат, кайталашат, хор менен да кайталашат, айрым учурда сөз айкаштарда колдонуп, сүйлөм түзүп кебинде активдешдирет. «Үнөмчүл, үнөмдө-, үнөмдөш керек, үнөмдөш үчүн» деп ар кандай сөз айкаштарда бериш керек. Тактадагы грамматикалык таблицкага көңүл бурса жакшы болот.</p> <table border="1" data-bbox="561 799 965 1240"> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 799 762 997"> Мен үнөмдөйм Сен үнөмдөйсүң Сиз үнөмдөйсүз Ал үнөмдөйт </td> <td data-bbox="762 799 965 997"> Биз үнөмдөйбүз Силер үнөмдөйсүңөр Сиздер үнөмдөйсүздөр Алар үнөмдөшөт </td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 997 762 1240"> Мен үнөмдөп жатам Сен үнөмдөп жатасың Сиз үнөмдөп жатасыз Ал үнөмдөп жатат </td> <td data-bbox="762 997 965 1240"> Биз үнөмдөп жатабыз Силер үнөмдөп жатасыңар Сиздер үнөмдөп жатасыздар Алар үнөмдөп жатышат </td> </tr> </tbody> </table>	Мен үнөмдөйм Сен үнөмдөйсүң Сиз үнөмдөйсүз Ал үнөмдөйт	Биз үнөмдөйбүз Силер үнөмдөйсүңөр Сиздер үнөмдөйсүздөр Алар үнөмдөшөт	Мен үнөмдөп жатам Сен үнөмдөп жатасың Сиз үнөмдөп жатасыз Ал үнөмдөп жатат	Биз үнөмдөп жатабыз Силер үнөмдөп жатасыңар Сиздер үнөмдөп жатасыздар Алар үнөмдөп жатышат
Мен үнөмдөйм Сен үнөмдөйсүң Сиз үнөмдөйсүз Ал үнөмдөйт	Биз үнөмдөйбүз Силер үнөмдөйсүңөр Сиздер үнөмдөйсүздөр Алар үнөмдөшөт				
Мен үнөмдөп жатам Сен үнөмдөп жатасың Сиз үнөмдөп жатасыз Ал үнөмдөп жатат	Биз үнөмдөп жатабыз Силер үнөмдөп жатасыңар Сиздер үнөмдөп жатасыздар Алар үнөмдөп жатышат				
<p>2-тапшырма</p> <p>Текстти тыным менен окугула. Суроолорго жооп бергиле.</p> <p>Ар бир кичи топко тексттин ар бир бөлүгүн бөлүп тапшырма берет. Балдар, топ менен төмөнкү тапшырманы</p>	<p>Окуучулар кичи топтордо тексттин өздөрүнө берилген бөлүктөрүн окуп чыгышат, өз окугандары боюнча өз ара сүйлөшүп, суроолорго жооп даярдашат. Топтор өз тапшырмасын класска айтып беришет.</p>				

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>аткаргыла. Силердин тобуңарга тексттин биринчи бөлүгү, экинчи топко экинчиси, ал эми акыркы топтогулар – үчүнчү бөлүгүн окугула. Суроолорго жооп бергиле.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Силер ал акчаларды кантип колдоносуңар? Эмне үчүн? – Эгерде акчаны үнөмдөбөсө, анда эмне болот? – Үнөмчүл болгон жакшыбы? Эмне үчүн? – Кийилбеген кийимдерди кантип кийсе болот? – Сен суунун чоргосун жабасыңбы? <p>Үйдөн чыкканда электр жарыгын өчүрөсүңбү? Эмне үчүн?</p>	<p>Суроого жооп бериш үчүн кептик таянычтарды сунуштаңыз:</p> <p>Мен ата-энем берген акчага ... сатып алам. Себеби ...</p> <p>Эгерде акчаны үнөмдөбөсө, анда ... болот.</p> <p>Үнөмчүл болгон жакшы, себеби ...</p> <p>Үнөмчүл болгон жаман, себеби ...</p> <p>Кийилбеген кийимдерди ... кийсе болот.</p> <p>Мен суунун чоргосун ...</p> <p>Үйдөн чыкканда электр жарыгын өчүрөм, себеби ...</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Тексттин ар бир абзацына тема тандагыла. Тандоонорду негиздегиле.</p>	<p>Кичи топтордо иштешет.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Кандай деп ойлойсуңар, кайсы кесиптин ээлери үнөмчүлдүк жөнүндө өзгөчө көп ойлонушат? Эмне үчүн? Жуптарда кеңешкиле, жалпы топто ойлоруңар менен бөлүшкүлө.</p>	<p>Жуптарда кеңешишет, жалпы топто ойлору менен бөлүшөт.</p>
<p>5-тапшырма. Төмөнкү эссени окугула, суроолорго жооп бергиле.</p>	<p>Окуучулар эссе жазууга үйрөнүш үчүн үлгү катары даяр эссени окуп, талкууга алса, жакшы. Эсседө окуганы боюнча суроолого жооп беришсин. Бул эссенин ар бир сүйлөмүнө көңүл буруп окуганга мажбурлайт.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер								
	<ul style="list-style-type: none"> - Кесипти тандоо чын эле оорбу? Эмне үчүн? - Врач эмне кылат? Илимпоз эмне кылат? Космонавтчы? - Эгерде окуучу мектепте жакшы окуса, анда келечекте мыкты эмгектене турганына кошуласыңбы? Эмне үчүн? - Кандай деп ойлойсуң, бул эссени жазган окуучу канчанчы класста окуйт? Эмне үчүн? 								
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.								
6-тапшырма Тексттин каарманына мүнөздөмө бергиле, таблицаны толтургула.	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr> <td style="width: 25%; padding: 5px;">Каарманга ат кой</td> <td style="width: 25%; padding: 5px;">Сырткы келбетин элестетип, жаз</td> <td style="width: 25%; padding: 5px;">Ал азыр кандай окуучу?</td> <td style="width: 25%; padding: 5px;">Ал келечекте кандай адам болот деп ойлойсуң? Эмне үчүн?</td> </tr> <tr> <td style="height: 40px;"></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	Каарманга ат кой	Сырткы келбетин элестетип, жаз	Ал азыр кандай окуучу?	Ал келечекте кандай адам болот деп ойлойсуң? Эмне үчүн?				
Каарманга ат кой	Сырткы келбетин элестетип, жаз	Ал азыр кандай окуучу?	Ал келечекте кандай адам болот деп ойлойсуң? Эмне үчүн?						
7-тапшырма Мен кайсы кесипти тандайм? Суроолорго жооп бергиле, чакан текст түзгүлө. <ul style="list-style-type: none"> - Сен кайсы сабактарды өзгөчө жакшы окуйсуң? - Келечектеги кесибиң ошол предметтер менен байланыштуубу? 	Текстти түзүүдө төмөнкү баалоо критерийлерин пайдалангыла: <ol style="list-style-type: none"> 1) Мазмуну так, толук ачылган. 2) Текстте каталар жок же каталар тексттин мазмунун түшүнүүгө тоскоолдук кылбайт. 3) Көлөмү 8–10 сүйлөмдөн ашпаган. Эгер окуучулар талдап, сунуш кыла алышса, критерийлерди өзгөртүүгө мүмкүн.								

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер						
<ul style="list-style-type: none"> - Кайсы кесипти тандадың? Эмне үчүн? - Өзүңө кыскача мүнөздөмө бер. Сенде кайсы сапаттар бар? 							
<p>«Нан жөнүндө уламыш» тексти менен өз адынча иштешет. Тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>«Нан жөнүндө уламыш». Туура жооптору: 1. в); 2. б); 3. в); 4. в); 5. а); 6. а); 7. а); 8. г); 9. б); 10. г).</p>						
<p>Жыйынтыктоо. Үйгө тапшырма берүү.</p>	<p>8-тапшырма. Кыргызстанга кайсы кесиптин ээлери абдан керек? Эмне үчүн? Кайсы керектүү кесиптер сүрөттө жок?</p>						
<p>Рефлексия. Тема боюнча окуп-үйрөнгөн материалды баалагыла.</p>	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr> <td data-bbox="559 565 696 704"></td> <td data-bbox="701 565 827 704"></td> <td data-bbox="832 565 969 704"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="559 711 696 834">Билгендерим мага керек болот.</td> <td data-bbox="701 711 827 834">Маалыматты иштеп чыгам.</td> <td data-bbox="832 711 969 834">Баарын ыргытам.</td> </tr> </table>				Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.
							
Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.					

5-тема. Укмуштар дүйнөсү (искусство)

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Музыка	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Окуучулардын искусство жөнүндө билгендерин актуалдаштыруу. Окуучулардын «искусство» деген сөз менен алгачкы ассоциациясы искусствонун музыка сыяктуу түрү менен байланыш болуп чыгышы талашсыз. Ошондуктан искусство жөнүндө сөздү музыкадан баштоого аракет кылабыз.</p>	<p>Сабактын киришүү этабын чакан талкуудан кийин кластер түзүү аркылуу баштаңыз.</p> <p>Тактанын ортосуна <i>«искусство»</i> деген сөздү жазыңыз. Окуучулар кластерге: Искусство деген эмне?</p> <p>Искусствонун кандай түрлөрүн билесиңер? деген суроолорго жоопторду идея катары сунушташсын. Кластер менен иштөөнү сабаттуу жүргүзсөңүз, ар бир идеяны четке какпай кыскача</p>

<p>Иштин мазмуну</p>	<p>Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер</p>										
<p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Окуучулардан: Силерге кандай музыка жагат? деп сураңыз. Өзүңүзгө кандай музыка жакса, ошону айтып жооп берип үлгү көрсөтсөңүз да болот. Окуучулар бири-бири менен маалымат менен бөлүшсүн.</p>	<p>жаза бериш керек. Бул жумуш тема боюнча лексиканы активдештирет жана окуучуларды кийинки талкууга даярдайт.</p>										
<p>1-тапшырма</p> <p>Сөздөрдү жана сөз айкаштарын окугула. Түшүнүксүз сөздөрдүн маанилерин аныктагыла. Төмөнкү сөздөрдү тематикага бөлүштүргүлө.</p>	<table border="1" data-bbox="559 464 965 704"> <thead> <tr> <th data-bbox="559 464 642 630">Сүрөт</th> <th data-bbox="642 464 725 630">Музыка</th> <th data-bbox="725 464 808 630">Театр</th> <th data-bbox="808 464 891 630">Көркөм адабият</th> <th data-bbox="891 464 965 630">Кино</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="559 630 642 704"></td> <td data-bbox="642 630 725 704"></td> <td data-bbox="725 630 808 704"></td> <td data-bbox="808 630 891 704"></td> <td data-bbox="891 630 965 704"></td> </tr> </tbody> </table>	Сүрөт	Музыка	Театр	Көркөм адабият	Кино					
Сүрөт	Музыка	Театр	Көркөм адабият	Кино							
<p>2-тапшырма</p> <p>Искусствонун кайсы түрүн жактыраарыңды кантип айтасың? Көрсөтмөнү пайдаланып айтып көргүлө.</p>	<p>Лексика-грамматикалык иш</p> <p>Иш жекече өткөрүлөт, андан кийин жалпы класста текшерилет. Билбеген сөздөр менен иштөө үчүн окуучулар өз алдынча сөздүккө карап иштешет.</p> <p>Жаңы сөздөрдү семантизациялоо даяр кептик конструкцияларга салуу менен да жүргүзүлөт.</p> <p>Кимди жактырасың?</p> <div data-bbox="559 1097 965 1268"> <pre> Мен → ├── сүрөтчүнү ├── музыкант ├── балерина ├── актер ├── бийчи ├── ырчы └── комузчу └── жакшы көрөм. Анткени, ... </pre> </div>										
<p>3-тапшырма</p> <p>Таланттуу, таанымал инсандардан кимдерди билесиңер? Ал ким? Анын эмнеси (келбети, мүнөзү, чыгармачылыгы, ж.б.) жагат.</p>	<p>Үлгү: Мен Татыбүбү Турсунбаеваны жакшы билем. Ал – актриса. Анын сулуулугун жактырам.</p>										

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
4-тапшырма Маектешиңер менен аңгемелешкиле. Маектешиң эмнеге кызыгарын сурагыла. Төмөнкү суроолорду пайдалангыла.	Тема боюнча маектешүү окуучуларды баарлашууга алып чыгууга мүмкүндүк берет. Алар суроолорду беришет, жооп беришет, жаңы маалыматтарды алышат. Мугалим ким кандай иштегенин байкап турат.
ЖРТга даярданабыз. Окшоштуктар	<p>5-тапшырмага – окшоштуктар менен иштөөгө өзгөчө көңүл коюп аткартуу керек. Окшоштуктардагы берилген ар бир жуп сөздү комментарийлеп чыгуу маанилүү. Тапшырманы аткарууга 15 мүнөт убакыт бөлүңүз.</p> <p><i>Окшоштуктарды табууга үйрөтөбүз. Окуучулар менен чогуу ой жүгүртөбүз.</i></p> <p>3) күкүм : нан</p> <p>(А) саат : мүнөт (Б) чамынды : жыгач (В) бүртүк : кумшекер (Г) суу : чака</p> <p>Бул окшоштукта биринчи жуптун ортосундагы байланыш «бөлүк : бүтүн» деген негиздөө боюнча алганда (Б) да, (В) да туура болуп көрүнөт. Бирок эки туура жооп болушу мүмкүн эмес. «бөлүк : бүтүн» дегенден башка андан да терең байланышты байкагыла, «адамдын тамак-аш азыгы» деген байланыш, муну эске алганда бир гана туура вариант калат (В).</p> <p>Туура жооптор: 1) а; 2) а; 3) в.</p>
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
<p>5-тапшырма</p> <p>Маанилерди тиешелүү сөздөр менен туташтыргыла, искусство темасы боюнча чакан текст түзгүлө.</p>	Бул тапшырманы мугалим өзү билип, же жазуу түрүндө, же оозеки өтсө болот.
<p>6-тапшырма</p> <p>Сөздөрдү тиешелүү жерге коюп сүйлөмдөрдү толуктагыла. Сүйлөмдөрдөгү ойду өз сөзүңөр менен айтып бергиле.</p>	Сөз өстүрүү көнүгүүсүн иштетүүдө үйрөнүлгөн грамматикалык моделдерге ылайык сүйлөмдөрдү туура түзө билүү билгичтиктери жана көндүмдөрү өнүктүрүлөт.
<p>7-тапшырма</p> <p>Текстти окугула. Белгиленген фразалардын маанилерин түшүндүргүлө.</p>	<p>Текстен кийинки берилген суроого жооп издеп, талкууга алабыз. Эмне үчүн гректер ырчы Орфей жөнүндө миф чыгарышкан? Оюңарды үч-төрт мисал менен далилдеп жазгыла.</p> <p>Үлгү: <i>Орфей керемет музыкант, анткени ...</i></p>
<p>Тыныгуу</p>	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
<p>8-тапшырма</p> <p>Аралашкан сүйлөмдөрдү логикалык жактан байланыштырып, текст формасына келтирип тизмектеп чыккыла. Талкуулагыла.</p>	<p>«Чаташкан логикалык чынжырлар» стратегиясы – болжолдоп алдын-ала айтууну жүргүзүүнүн бир ыкмасы. Окуянын хронологиясын калыбына келтирүүгө, тексттеги себеп-натыйжа байланыштар жөнүндө ой жүгүртүүгө, ал байланыштарды калыбына келтирүүгө мүмкүнчүлүк берет.</p> <p>Бул тапшырмада ошол стратегиянын айрым бөлүгүн колдонобуз. Бул көндүм кийинки сабакта бул стратегия боюнча толук кандуу иштөөгө кадам болот.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>9-тапшырма</p> <p>Тексти уккула. Жогорку тапшырманы туура же туура эмес аткарганыңарды текшергиле. Талкуулагыла.</p>	<p>Адамдын турмушунда музыканын мааниси чоң. Музыка адамдын ички дүйнөсүн калыптандырат, окуяларды туура баалоого көмөк берип, табитин тарбиялайт. Музыканы жакшы көрбөгөн адамды элестетүү да кыйын. Болгону музыканы үстүртөн жана терең түшүнгөндүк бар. Музыка жеңил жана олуттуу музыка болуп бөлүнөт. Бирок бул олуттуу музыка жакшы, жеңил музыка начар дегенди түшүндүрбөйт. Жеңил музыка угууга жана түшүнүүгө оңой, ага ыр, бий, күүлөр, жаз музыкасы кирет. Жеңил музыка көңүлдү көтөрүп, эсте оңой сакталат. Улуу композиторлор да жеңил музыканы көп жазышкан жана жазып жатышат.</p> <p>Эң башкысы, жакшы музыка болсо болгону.</p>
Музыка биздин жашообузда	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү.</p> <p>Музыка биздин жашообузда канчалык кездешет? Кайсы учурда музыка угабыз? Кандай музыканы угабыз? Кантип угабыз?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Музыка угуу үчүн кандай шарттар керек? Же эч кандай шартсыз эле музыканы уга алабызбы?</p>	<p>Окуучулар менен маектешүү жүргүзүңүз.</p>
<p>10-тапшырма</p> <p>Ырды төмөнкү кадамдар менен уккула. Тапшырмаларды аткаргыла.</p> <p>1-кадам. «Non Stop» дуэтинин «Кыздар ай, балдар ай» ырын уккула. Кандай маанайда болгонуңарды, түшүнгөнүңөрдү 2–3 сүйлөм менен жазгыла.</p>	<p>№1 электрондук тиркемеде обону менен бар: «Non Stop» дуэти. «Кыздар, ай, балдар, ай» ырынын тексти.</p> <p>Ала-Тоонун ары жагында, Кыздар ойноп жатышат. Шакектерин жоготушуп, Бизден көрүп жатышат. Ай, ай, ай, ай, жаман экен кыздар, ай.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>2-кадам. Ырды дагы бир жолу угуп, тексти менен «Non Stop» дуэтинге кошулуп ырдагыла.</p>	<p>Ала-Тоонун ары жагында, Балдар ойноп жатышат. Калпактарын жоготушуп, Бизден көрүп жатышат. Ай, ай, ай, ай, жаман экен балдар, ай.</p> <p>Ала-Тоонун ары жагында, Кыздар ойноп жатышат. Шакектерин таап берсек, Бизге рахмат айтышат. Ай, ай, ай, ай, жакшы экен балдар, ай.</p> <p>Ала-Тоонун ары жагында, Балдар ойноп жатышат. Калпактарын таап берсек, Бизге рахмат айтышат. Ай, ай, ай, ай, жакшы экен кыздар, ай.</p> <p>Балдар ай, Кыздар ай.</p>
<p>11-тапшырма</p> <p>Ырдын негизинде үлгүгө карап, классташыңарга жеңил музыканы укканга кеңеш жазгыла.</p>	<p>Үлгү: «Non Stop» дуэтинин «Кыздар, ай, балдар, ай» ырын уккандан кийин менде ... сезимдер болду. Маанайым ... болду. Сага кеңешим: ... кылсаң жакшы болот. Ал үчүн ... Унутпа! ... угууну сунуштайм. Анткени ...</p>
<p>12-тапшырма</p> <p>Тексти окугула. Тексттин негизинде музыканы угууга 3–4 жогорку үлгүдөгүдөй кеңеш бергиле.</p>	<p>Окуганы боюнча кептик интенцияга чыгарабыз.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>13-тапшырма</p> <p>Чайковскийдин «Кичинекей ак куулардын бийи» музыкасын уккула. Бул музыканын кайсы түрүнө кирерин 3–4 далил менен жазгыла.</p>	<p>№ 2 электрондук тиркеме: П. И. Чайковскийдин «Кичинекей ак куулардын бийи» музыкасы.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Эгерде тиркеме колдо жок болсо, бул шилтеме менен кирип, интернеттен укса болот:</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=g4_tFzuGpzk</p>
<p>14-тапшырма</p> <p>Ушул эле музыканы балет искусство-сунда кандай колдонулгандыгын дагы бир жолу угуп-көрүп, досторуңарга бул музыканы угуп-көрүү үчүн 3–4 аргумент менен эскертүү жазгыла.</p>	<p>№ 3 электрондук тиркеме: Чайковскийдин «Кичинекей ак куулардын бийи» музыкасы, балети менен.</p> <p>Үлгү: <i>Унутпа! ... жакшы болмок болот эле.</i></p> <p>Кел, чогуу ойлонуп көрөлү. Балким, чыгар / болор.</p>
<p>15-тапшырма</p> <p>Көп чекиттин ордуна -нын мүчөсүн улап жазгыла.</p>	<p>Грамматикалык машыгуучу көнүгүү – окуучулардын тилдик компетенттүүлүгүн арттырат.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>16-тапшырма</p> <p>Окугула. Диалог эмне жөнүндө болгондугун 3–4 далил менен айтып бергиле. Селкинчек, сыйланган деген сөздөрдүн маанилерин аныктагыла.</p>	<p>Далил менен айтып берүүдө окуучулар көңүл коюп окууга кайтарылат.</p>
<p>17-тапшырма</p> <p>Сөздөрдү мүчөлөрүнүн окшоштугуна карай бөлүштүргүлө.</p>	<p>Жөндөмө мүчөлөрүнө көңүл бурдурабыз.</p>
<p>18-тапшырма</p> <p>М. Раухвергердин «Чолпон» балетиненен үзүндү көргүлө. Анын негизинде досуңарга театрда барууга же барбоого кеңеш бергиле.</p>	<p>Үлгү:</p> <p>Сага ... көрүүгө кеңеш берем. Анткени ...</p> <p>Сен театрда барганга чейин ... болот. Ошондо театрда ... болосуң.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	Сизге ... көрүүгө кеңеш бербейм. Анткени ... Сиз театрға барганга чейин ... , ошондо театрдан ... болосуң.
Жыйынтык. Үйгө тапшырма берүү.	
2. С. Чокморов – актёр, сүрөтчү	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма. Сүрөтчү, киноактёр, муун оорусу, дублёр-каскадёрсуз, кан тамыр, спорт чебери, 56 жолу, операция, биринчи байге деген сөздөрдү колдонуп текст түзүп, окуп бергиле.</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Тексттин мазмунун өз алдыңарча божомолдоп жазгыла.</p> <p>Жуптарда талкуулагыла.</p> <p>Ким өзүнүн текстин класска окуп берет?</p>	<p>Божомолдогула</p> <p>Төмөнкү сөз айкаштары бар текст эмне жөнүндө болот: <i>Сүрөтчү, киноактёр, муун оорусу, дублёр-каскадёрсуз, кан тамыр, спорт чебери, 56 жолу, операция, биринчи байге.</i></p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Тексти окугула. Сүймөнкул Чокморовдун эрки күчтүү, керемет актёр жана сүрөтчү экендигин 4–5 мисал менен айтып бергиле.</p>	<p>Окуп түшүнүү көндүмүн өнүктүрүү үчүн текстти окуу учурундагы методикалык көрсөтмөлөр:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>«С. Чокморов актёр жана сүрөтчү» текстти окугула.</i> • <i>Кайсы эпизоддор силердин божомолуңар менен дал келди?</i> • <i>Кайсы эпизоддордо аңгеменин мазмуну силердин жазганыңардан айырмаланат? Эмне үчүн?</i> <p>Чокморовдун эрки күчтүү, керемет актёр жана сүрөтчү экендигин 4–5 мисал менен айтып бергиле.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Көп чекиттин ордуна -га мүчөсүн улап жазгыла.</p>	<p>Грамматикалык машыгуу көнүгүүсү окуучулардын тилдик компетенттүүлүгүн калыптандырат.</p>

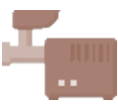

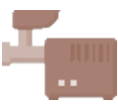

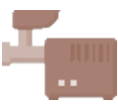

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер												
<p>4-тапшырма</p> <p>«Сүймөнкул Чокморовдун ден соолугу чың болгондо ... » деген темада ой жүгүртүү эссесин жазгыла. Эсеге нускама:</p> <p>Киришүү бөлүмүндө С. Чокморовдун ооруларына карабай кино жана сүрөт искусствосуна кошкон салымы тууралуу;</p> <p>Негизги бөлүмдө С. Чокморовдун ден соолугу чың болгондо сүрөт жана кино искусствосуна кандай салымдарын кошо тургандыгын, андан эл кандай таасирленерин жана ага берер баасы жөнүндө;</p> <p>Жыйынтык. Таланттуу актёр, чебер сүрөтчү боюнча жалпы жыйынтык чыгаргыла.</p>	<p>Ой жүгүртүү эссени баалоо критерийлери</p> <table border="1" data-bbox="561 256 963 769"> <tr> <td data-bbox="561 256 604 380">1</td> <td data-bbox="609 256 867 380">Мазмундун толук чагылышы: тапшырма толук аткарылып, мазмун айкын ачылса</td> <td data-bbox="871 256 963 380">4 упай</td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 386 604 555">2</td> <td data-bbox="609 386 867 555">Эссенин структуралык бүтүндүгү: киришүү, негизги, жыйынтыктоочу бөлүмдөр байланышып, автордун идеялары так, түшүнүктүү берилсе</td> <td data-bbox="871 386 963 555">3 упай</td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 561 604 727">3</td> <td data-bbox="609 561 867 727">Сабаттуулугу: сүйлөмдөрдүн түзүлүшү так болуп, стилистикалык, пунктуациялык жана орфографиялык жактан туура жазылса</td> <td data-bbox="871 561 963 727">3 упай</td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="561 734 867 769">Жыйынтыгы</td> <td data-bbox="871 734 963 769">10 упай</td> </tr> </table> <p>9–10 упайга – «5», 7–8 упайга – «4», 5–6 упайга – «3», 2–3 упайга – «2» баа коюлат.</p>	1	Мазмундун толук чагылышы: тапшырма толук аткарылып, мазмун айкын ачылса	4 упай	2	Эссенин структуралык бүтүндүгү: киришүү, негизги, жыйынтыктоочу бөлүмдөр байланышып, автордун идеялары так, түшүнүктүү берилсе	3 упай	3	Сабаттуулугу: сүйлөмдөрдүн түзүлүшү так болуп, стилистикалык, пунктуациялык жана орфографиялык жактан туура жазылса	3 упай	Жыйынтыгы		10 упай
1	Мазмундун толук чагылышы: тапшырма толук аткарылып, мазмун айкын ачылса	4 упай											
2	Эссенин структуралык бүтүндүгү: киришүү, негизги, жыйынтыктоочу бөлүмдөр байланышып, автордун идеялары так, түшүнүктүү берилсе	3 упай											
3	Сабаттуулугу: сүйлөмдөрдүн түзүлүшү так болуп, стилистикалык, пунктуациялык жана орфографиялык жактан туура жазылса	3 упай											
Жыйынтыгы		10 упай											
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>												
<p>5-тапшырма</p> <p>Жуптарда аңгемелешип бири-бириңер менен пикир алышкыла.</p> <p>Кинону жакшы көрөр-көрбөсүн, кайсы фильмдер жагарын-жакпасын, кайсы актер сүйүктүү экенин, акыркы учурда кайсы фильмди көргөнүн, анда маанилүү эмнелер болгонун сурап бил.</p>	<p>Кептик интенция менен берилген тапшырма – окуучулардын кептик компетенттүүлүгүн калыптандырууда өтө маанилүү.</p>												

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>6-тапшырма</p> <p>С. Чокморовдун сүрөттөрүнөн бештен кем эмес окшоштуктарды, бештен кем эмес айырмачылыктарды тапкыла.</p>	<p>Айырмачылыктарын жана окшоштуктарын таап, айтып беришин. Үлгүдөгү кептик таянычтарды колдонушсун.</p>
<p>Жыйынтык. Үйгө тапшырма берүү.</p>	
<p>3. Саякбай Каралаев – улуу манасчы</p>	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>«Чаташкан логикалык чынжырлар» стратегиясы менен баштайбыз.</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Чачылган сүйлөмдөрдөн текст түзгүлө.</p> <ul style="list-style-type: none"> • С. Каралаев «Манас» эпосун бир нече айлар бою үзгүлтүксүз аткара алган. • Аны 1936-жылы Кыргыз Мамлекеттик филармониясына «Манас» айтуучу катарында кабыл алышкан. • Аны ХХ кылымдын Гомери деп аташкан. • С. Каралаевдин манасчылык таланты балалык кезинде чоң апасы Дакиштин таасири астында ойгонгон. • 1918-жылдан баштап С. Каралаев «Манас» эпосунан үзүндүлөрдү өз алдынча айта баштаган. • Улуу манасчынын айтуусу боюнча «Манас» эпосу жазылып алынган. 	<p>«Чаташкан логикалык чынжырлар» стратегиясы – болжолдоп алдын-ала айтууну жүргүзүүнүн бир ыкмасы. Окуянын хронологиясын калыбына келтирүүгө, тексттеги себеп-натыйжа байланыштар жөнүндө ой жүгүртүүгө, ал байланыштарды калыбына келтирүүгө мүмкүнчүлүк берет.</p> <p>Стратегиянын кадамдары:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мугалим даярдык этабында тема боюнча фактологиялык, концептуалдык маалыматты камтыган текст тандап алат. 2. Тандап алган тексттен негизги 5–6 сүйлөмдү бөлүп алат, баракка чоң-чоң тамгалар менен бадырайтып жазат. Ал сүйлөмдөр фактыларды, окуяларды, себеп-натыйжа байланыштарды чагылдырган сүйлөмдөр (цитаталар) болушу керек. 3. Ар бир сүйлөмдү бири-биринен бөлүп кырат. Кыркылган тилкелерди класстын ар кайсы жерине илет (чаптайт). 4. Кичи топтор чогуу бойдон кыдырып ар бир сүйлөмдү окуп, өз дептерине көчүрүп, текст болуш үчүн номерлеп чыгышат. 5. Убакыт бөлүп бересиз. Сүйлөмдөрдү жазып алгандан кийин партага тегерек болуп отуруп, чогуу талкуулап, окуянын өсүшүнө карап текст даярдашсын.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Окуучулар тарабынан туура түзүлгөн текст:</p> <p>С. Каралаевдин манасчылык таланты балалык кезинде чоң апасы Дакиштин таасири астында ойгонгон. 1918-жылдан баштап С. Каралаев «Манас» эпосунан үзүндүлөрдү өз алдынча айта баштаган.</p> <p>Аны 1936-жылы Кыргыз Мамлекеттик филармониясына «Манас» айтуучу картарында кабыл алышкан. Улуу манасчынын айтуусу боюнча «Манас» эпосу жазылып алынган.</p> <p>С. Каралаев «Манас» эпосун бир нече айлар бою үзгүлтүксүз аткара алган. Аны ХХ кылымдын Гомери деп аташкан.</p>	<p>6. Бир учурда бардык топон бирден өкүл тактага келип, топ кабыл алган ирети менен сүйлөмдөрдү чап-ташат, өздөрүнүн даярдаган текстин окуп берет. Топтун мүчөлөрү жардам берсе болот.</p> <p>7. Ар бир топту уккандан кийин бардык окуучулар китептен 27-тапшырмадагы «С. Каралаев – улуу манасчы» деген текстти окуп чыгып, окуялардын ирети менен таанышат. Тактагы жасаган тексти менен салыштырат. Туура эмес жерлери табылса, тексти тууралап кайра айтып беришет.</p> <p>8. Жыйынтыкталат.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Текстти окуп чыккыла. Өзүңөр түзгөн текст менен салыштыргыла</p>	
<p>3-тапшырма</p> <p>С. Чокморов тарткан улуу манасчы С. Каралаевдин портреттеринен бештен кем эмес окшоштуктарды, бештен кем эмес айырмачылыктарды тапкыла.</p>	<p>Айырмачылыктарын таап, айтып беришин. Үлгүдөгү кептик таянычтарды колдонушсун.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы.</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Текстти окуп чыккыла.</p>	<p>ЖРТда окуп түшүнүү үчүн тексттер 4-тапшырмадагыдай болуп саптары номерленип берилет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер												
<p>5-тапшырма</p> <p>Тесттик тапшырмаларды аткаргыла.</p>	<p>Окуп түшүнгөндөн кийин 5-тапшырмада тесттик тапшырмаларды аткарганда кайрадан окуган текстине кайрылып изилдеп окууга мажбур болушат. Туура жооптору: 1. г); 2. б); 3. г); 4. в); 5. в); 6. г); 7. в); 8. в).</p>												
<p>Жыйынтык чыгаруу. Үйгө тапшырма берүү.</p>													
<p>4. Чыңгыз Айтматов – алп жазуучу</p>													
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Ч. Айтматов жөнүндө эмне билесиңер? бул суроого жооп катары өз идеяларыңарды таблицанын биринчи графасына жазгыла. Жазган идеяларыңарды жупта окуп бергиле. Класста окуп бергиле.</p> <table border="1" data-bbox="128 764 530 846"> <thead> <tr> <th>Билем</th> <th>Билгим келет</th> <th>Билдим</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Силер Ч. Т. Айтматов жөнүндө дагы эмнелерди билгиңер келет? Суроолоруңарды таблицанын «Билгим келет» деген экинчи графасына жазгыла.</p> <p>«Чыңгыз Айтматов – алп жазуучу» деген текстти окуп чыгуу. Акыркы графаны толтургула, алынган маалыматты жалпы класста талкуулагыла.</p> <p>Талкуу учурунда жаңы суроолор пайда болсо экинчи графага жазып турушат.</p> <p>Суроолорго жооп табуу максатында кайрадан текстке кайрылуу керек. Эгерде бул суроолордун айрымдарына жооп табылбаса, тексттен сырткары жооп таап келүү тапшырылат. Окуучулар башка маалымат булактарын окуп, издениш керек.</p>	Билем	Билгим келет	Билдим				<p>«Билем / Билгим келет / Билдим» стратегиясы тексттин мазмунуна жана маанисине кирүү процессин башкарууну карайт. Ал үчүн таблица колдонулат.</p> <table border="1" data-bbox="561 618 963 699"> <thead> <tr> <th>Билем</th> <th>Билгим келет</th> <th>Билдим</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>Алгач тема боюнча билген нерселер аныкталып, таблицанын биринчи графасына жазылат.</p> <p>Белгисиз нерселер боюнча суроолор коюлат.</p> <p>Андан кийин текстти окуганда жаңы маалымат аныкталат (белгиленет). Жаңыдан пайда болгон суроолор жазылат.</p> <p>Стратегиянын негизги кадамдары:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... жөнүндө эмне билесиңер? суроонун үстүнөн иштөө. 2. Таблицанын биринчи графасын толтуруу. 3. Таблицанын экинчи графасын параллелдүү толтуруу. 4. Маалымат менен таанышуу жана таблицанын үчүнчү графасын толтуруу. Суроолор пайда болсо, таблицанын экинчи графасына жазылат. 5. Таблицанын жыйынтыктарын жуптарда, топто талкуулоо. 	Билем	Билгим келет	Билдим			
Билем	Билгим келет	Билдим											
Билем	Билгим келет	Билдим											

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	Тапшырмалар текстти көңүл коюп окуу көндүмүнө багытталган. Суроого жооп берүүдөн мурун текстти көңүл коюп окуш керек. Суроого жооптор тексттен алынат. Окуучуларды тексттен жоопторду табууга үйрөтүү маанилүү.
Текстке чейинки иштерди Ч. Айтматовдун интервьюсунан уктуруудан баштагыла.	Интернет ссылка https://www.youtube.com/watch?v=y5cdr1GbIDw Чыңгыз Айтматов. Саякбай Каралаев жана ал айткан Манас жөнүндө
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
1-тапшырма Төмөнкү сүрөттөр боюнча Ч. Айтматов жөнүндө текст түзгүлө. Тексттерде <i>жомок, уламыш, бычмачы, калай, котормо</i> деген сөздөр катышсын. Тексттерди талкуулагыла, анда аталган сөздөрдү кандай мааниде колдонулгандыгын түшүндүргүлө.	Төмөнкү сүрөттөр боюнча Ч. Айтматов жөнүндө текст жазгыла. Жуптарда талкуулагыла. Ким өзүнүн текстин класска окуп берет?
2-тапшырма Ч. Айтматовдун атактуу жазуучу болушуна таасир эткен фактыларды тактоо менен текстти окуп чыккыла. Аларды тексттен кийинки үлгүгө карап жазып чыккыла.	Үлгү: Мен текстти окуп чыгып, <i>Ч. Айтматовдун атактуу жазуучу болушуна таасир эткен төмөнкү фактыларды тактадым:</i> 1. Чоң атасы Айтмат таасир эткен. Себеби ... (тексттен мисал жаз).
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат. Классты топ менен иштөөгө ыңгайлуу кылып, даярдайт.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер						
<p>3-тапшырма</p> <p>Топтордо иштегиле. Тапшырмаларды аткаргыла.</p> <p>1-топ. Силер жашаган айылдагы (шаардагы) кинотеатрга Ч. Айтматовдун «Ак кеме» фильми келди. Кайсы күнү, саат канчада, кайсы кинотеатрда, баасы канча экендигин билдирип, элди кызыктыруучу фразаларды пайдаланып жарнама жазгыла.</p> <p>2-топ. Сүймөнкул Чокморов жана Гапар Айтиевдин сүрөт көргөзмөсү аябай жакты. Уюштуруучуларга ыраазычылык кат жазгыла.</p> <p>3-топ. Сүрөт көргөзмөсүндөгү сүрөттөрдү фотосүрөткө, видеого тартууга, аларды кол менен кармоого болбой тургандыгын эскертип эскертүү жазгыла.</p>	<p>Топтор белгиленген убакытта топтук жумуш аткарат. Презентациялашат.</p>						
<p>4-тапшырма</p> <p>Жуптарда иштеп, бири-биринердин пикириңерди тактагыла.</p>	<p>Коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандырабыз.</p>						
<p>5-тапшырма</p> <p>Китепти аз окугандарга кеңеш бергиле.</p> <p>Үлгү: Бул жакшы эмес деп ойлойм. ... жакшы эмеспи, кандай дейсиз?</p>	<p>Кептик интенция менен берилген тапшырма окуучуларын кептик компетенттүүлүгүн арттырат.</p>						
<p>Рефлексия. Тема боюнча окуп-үйрөнгөн материалды баалагыла.</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td data-bbox="560 1149 694 1292"></td> <td data-bbox="696 1149 831 1292"></td> <td data-bbox="833 1149 967 1292"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="560 1295 694 1412">Билгендерим мага керек болот.</td> <td data-bbox="696 1295 831 1412">Маалыматты иштеп чыгам.</td> <td data-bbox="833 1295 967 1412">Баарын ыргытам.</td> </tr> </tbody> </table>				Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.
							
Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.					
<p>Үйгө тапшырма берүү</p>							

6-тема. Саякаттоо. Эс алуу

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Саякаттоо	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Силер саякаттаганды жакшы көрө-сүнөрбү? <i>Саякаттоо</i> деген эмне?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Эмне менен саякаттайсыңар? Же эмне менен саякаттаганды каалайсыңар? Кайда саякатка барат элеңер?</p>	<p>Көпчүлүк адамдар үчүн <i>саякаттоо</i> – бул али бара элек жерлерге баруу.</p> <p>Класска картаны же / жана глобусту алып келиңиз. Маектешүү учурунда балдар картаны, глобусту пайдаланып сүйлөшсө болот.</p>
<p>1-тапшырма</p>	<p>Үлгүлөрдүн жардамы менен сүйлөп көнүгүшөт. Бул көнүгүү кептик көндүмдү өнүктүрөт.</p>
<p>2-тапшырма</p>	<p>Үлгүлөрдүн жардамы менен сүйлөп көнүгүшөт. Бул көнүгүү тилдик компетенттүүлүктү калыптандырат. Схема боюнча табыш жөндөмөнүн мүчөлөрүн бекемдеңиз.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Темага жана текстке киришүү үчүн кызыгуу жаратуу максатында аткарылат.</p>	<p>Алты сөздү алты сүрөт менен дал келтирип, анан сүрөттөр боюнча аңгемелешишет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Төмөндөгү сөздөрдү пайдаланып, текст түзгүлө. Окуп бергиле.</p>	<p>Божомолдогула.</p> <p>Төмөнкү сөз айкаштары бар текст түзгүлө:</p> <p>Жуптарда окуп бергиле. талкуулагыла.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>5-тапшырма</p> <p>Текстти өзүңөр түзгөн текст менен салыштырып окугула.</p>	<p>Ким өзүнүн текстин класска окуп берет?</p>
<p>6-тапшырма</p> <p>Тексте таянгыла, сөздөрдү маанилери менен дал келтиргиле.</p>	<p>Терминдерди, түшүнүктөрдү аныктамасы менен дал келтирип, эмне үчүн ушундай деп эсептей турганын айтып беришет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>Текстти окуудан кийинки тапшырмалар:</p> <p>7-тапшырма</p> <p>Суроолорго жооп бергиле. Сафариге баруу сага да жактыбы? Эмне үчүн? Саваннадан дагы кандай жаныбарларды көрүүгө болот? Кайсы жаныбарлардын аракеттери өзгөчө таасир калдырды?</p> <p>8-тапшырма</p> <p>Бул аңгемеге өзүңөр окуяларды кошуп, мазмунун өзгөрткүлө. Чакан аңгеме жазгыла.</p>	<p>Демейде текстти окугандан кийинки тапшырмалардын түрлөрү көп. Аларга төмөнкүлөр кирет: (ушул сыяктуу тапшырмалардан мугалим чыгармачылык менен колдонуп, иштесе болот)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст боюнча концептуалдык ангемелешүү • Окуганын жалпы талкуулоо, дискуссия • Окурмандын интерпретациясын дал келтирүү (маанисин түшүндүрүү, баа) автордун позициянын негизинде. Анын негизги маанисин топтоштуруу же негизги идеяны аныктоо жана чечмелөө. • Иллюстрация, аталышы менен иштөө. Аталыштын маанисин талкуулоо. Окуучулардын даяр иллюстрацияга кайрылышы. Сүрөтчү менен окурмандын көз карашынын дал келиши. • Чыгармачыл тапшырмалар кандайдыр бир сферага таянган окуучунун окурмандык ишмердүүлүгү (эмоция, элестетүү, көркөм форманын мазмунун өздөштүрүүсү.)

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү үйрөнөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар өз алдынча «Сүйлөмдөрдү толуктагыла. Сөздүн туура маанисин тапкыла. Тесттин окшоштуктар бөлүгүндөгү тапшырмаларды аткаргыла» деген үч түрдүү тесттерди аткарышат.</p>	<p>Туура жооптор:</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктагыла. 1. в); 2. а); 3. в); 4. г); 5. б).</p> <p>Сөздүн туура маанисин тапкыла. 1. г); 2. а); 3.б).</p> <p>Тесттин окшоштуктар бөлүгүндөгү тапшырмаларды аткаргыла. 1. г); 2. а).</p>
<p>9-тапшырма</p> <p>Тексттерди окугула. Тапшырмаларды аткаргыла.</p>	<p>Тексттин беш бөлүгүн тең окугандан кийин текст боюнча төрт тапшырма аткарышат:</p> <p>А) Биринчи жана экинчи текстте тең кездешкен «ижара акысы» деген түшүнүк эмнени билдирет?</p> <p>Б) Үчүнчү текстте эмне жөнүндө айтылган?</p> <p>В) 4-текстте жана 5-текстте «бийик тоолуу аймакта жайгашкан» деген түшүнүк жаратылыштын кайсы өзгөчөлүктөрүн сүрөттөйт?</p> <p>Г) Бардык тексттердин мазмунундагы окшоштуктарды жана айырмачылыктарды аныктагыла. Венндин диаграммасын колдонгула.</p> <p>Д) Салыштырууда төмөнкү параметрлерди колдонгула:</p> <p>1) жайгашкан жери 2) климаттык өзгөчөлүктөрү 3) тейлөө мүмкүнчүлүктөрү</p>
<p>Жыйынтыктоо</p> <p>Үйгө тапшырмаларды берүүдө мугалим түрдүү чыгармачылык деңгээлдеги тапшырмаларды сунуштайт.</p>	<p>1. Тексттер менен иштөөнү аяктоо этабында тексттердин мазмунун айтып берүү менен бүтүргөнүңүз жакшы. Мында окуучулар тексттеги маалыматтарды туура ырааттуулугу менен баяндап берүүсү маанилүү.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>2. Саякатчынын образы кандай? (анын мүнөзү, каалоо-тилектери, максаттары жана ийгиликтери) кыскача баяндама жазып келгиле.</p> <p>3. Кластер түзүү. Саякатчы ким? Ал кандай адам?</p>
2. Кыргызстанга саякаттоо. Туризм	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Силер саякаттоого кандай карайсыңар? Силер бардык саякаттоолорду эмне менен ассоциациялайсыңар? Туризм – бул саякаттоо болуп эсептелеби же жокпу?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Саякаттоо жөнүндө түрдүү пикирлер менен таанышкыла.</p>	<p>Туризм – бул саякаттоо болуп эсептелеби же жокпу?</p> <p>1. Туризм – бул спорттун бир түрү, ден соолукту чыңдоо организмди машыктыруу жана денени чыңалтуу максатында жүрүштөргө чыгуу.</p> <p>2. Туризм – өлкө менен таанышуу, билүү жана эс алуу максатында саякаттоонун түрү.</p>
<p>«Кыргызстанга саякат: Ош, Сулайман-Тоо, Кызыл-Кыя, Баткен» деген видео фильмден үзүндү көрсөтүү сунушталат.</p>	<p>https://ok.ru/video/23942400558</p> <p>Кыргызстанга саякат: Ош, Сулайман-Тоо, Кызыл-Кыя, Баткен.flv</p> <p>Окуучулар көргөн үзүндүсүн талкуулоо жасашсын.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>Сөз айкаштарды оозеки түзгүлө.</p> <p>Үлгү: кыргыз элинин тамак-аштары; тамак-ашты даярда-</p> <p>2-тапшырма</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктагыла.</p> <p>3-тапшырма</p> <p>Окугула. Мазмунун айтып бергиле.</p>	<p>Тексттеги маалыматты кабыл алууга өбөлгө түзүү максатында 1, 2-тапшырмаларды аткаруу керек. Илик жөндөмөсүнүн мүчөлөрүнө көңүл буруп, оозеки машыгабыз.</p> <p>Андан кийинки тапшырмада илик жөндөмөсүндөгү сөздөрдү кепке кошушат. Кептик машыгуу жүргүзүлөт. Текстте кездеше турган айрым жаңы сөздөрдү чечмелеп алыш керек.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	Андан кийинки этапта – текстти окуп чыгууда эми мугалим илик жөн-дөмөсүнүн мүчөлөрүнө акцент жасабайт. Тексттин мазмунуна көңүл бурабыз. Түшүнгөнүн айтып берүүнү дароо талап кылбаңыз. Текст боюнча суроолорго кезек бериңиз.
4-тапшырма	<p>Окуучулар бири-бирине суроолорду берип, жооп алышат. Толуктоолор, кошумчалар, тактоолор киргизип, бир-биринин жообун комментарийлешет.</p> <p>Ошол эле учурда текст боюнча түшүнүксүз сөздөр менен да иштейбиз. Омонимдер менен таанышабыз.</p> <p>Суроолор аяктагандан кийин гана «Тексттин мазмунун кыскача айтып бергиле», деп тапшырса болот.</p>
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
5-тапшырма Диалогду уккула. Эмне жөнүндө сөз болду?	<p>А: Кыргызстанга келген туристтерди кантип тейлешет?</p> <p>Б: Туристтер Кыргызстандын коруктарына жана жаратылыш парктарына барышат.</p> <p>А: Кыргызстанда туристтик тейлөө кандай болуш керек?</p> <p>Б: Кыргызстанда туристтик тейлөө сапаттуу болуш керек.</p> <p>А: Эмне үчүн?</p> <p>Б: Себеби жогорку сапаттагы туристтик тейлөөсүз өлкөбүздө туризм өнүкпөйт.</p>
6-тапшырма Чет өлкөлүк турист менен сүйлөшкүлө.	Даяр диалог берилген. Бирок ал толук эмес. Ушул кептик таяныч окуучуларга диалог курууга жардам берет.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	Ар бир жуп бир эле учурда диалог куруп, машыгышат.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
Тестке даярданабыз Тесттин тапшырмаларын аткаргыла.	Туура жооптор: 1. в); 2. г); 3. а); 4. г).
7-тапшырма Пикирлерди бөлүштүргүлө. Ысык-Көлдүн жээгинде болуп өткөн «Туризмдин өнүгүшү» форумунун катышуучулары Кыргызстандагы туризм жөнүндө өз ой-пикирлерин айтышты.	Таблицада сүйлөмдөр аныктама катары берилген. Алардын кайсынысы А катышуучунун, кайсынысы Б катышуучунун пикирин көрсөтөт? деген суроого ойлонушат. А., Б., Экөө тең, Бирөө да эмес. Аныктаманын бирин окуп, чогуу талкуулап көрөбүз: «Автор туризм Кыргызстанда жакшы өнүгүп жатат деген пикирге макул эмес» деген ой кайсы катышуучу жөнүндө, деп ойлонобуз: Биринчи текст А катышуучусу жөнүндө, экинчи текст Б катышуучусу жөнүндө, бул ой балким, эки текстте тең бардыр, же экөөндө тең жоктур. Экинчи текстте ушул ой бар. Демек, Б. деп белги коёбуз.
8-тапшырма Сырттан келген туристтерге Кыргызстан жөнүндө айтып бергиле. Кантип айтып бересиңер? Ыр мененби? Кара сөз мененби? Сүрөт мененби? Же бариынан тең кошуп, чоң презентация жасамак белеңер?	Класстагы окуучулар өз ара кичи топторго бөлүнүп, ушул чыгармачылык тапшырманы аткарышат. Убакыт бересиз. Көзөмөл кылып, жардамдашсаңыз жакшы болот. Топтук ишти презентациялашат.
Рефлексия. Үйгө тапшырма берүү. 9-тапшырма Текстти окугула. Мазмунун айтып бергиле.	Василий Васильевич Верещагин жөнүндө кыскача текстти класста окуп, талкуулап, үйдөн маалымат таап, толуктап келгиле.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
3. Саякатчылар үчүн жарнак	
<p>1) Чакрык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Төмөнкү сөздөр жана сөз айкаштарды колдонуп, кыргыз жери жөнүндө текст түзгүлө.</p> <p>Текстти өз алдыңарча жазгыла.</p> <p>Жуптарда талкуулагыла.</p> <p>Ким өзүнүн текстин класска окуп берет?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Ушул сөздөр кандай текстте кездешет, деп ойлойсуңар? Эмне үчүн?</p>	<p>Мугалим түшүнүктөрдү, сөз айкаштарды семантизациялайт. Маанисин чечмелеп түшүндүрүп берет. Андан кийин гана тапшырма берилет: <i>Ала-Тоонун башы, байлап жатчу жер, жайлап жатчу жер, ыргап жатчу жер, жыргап жатчу жер, тамаша, кермеге ат байла-, куш сал-, кулүктү сергит-</i> деген сөздөрдү, сөз айкаштарды катыштырып, өз алдыңарча текст түзүп жазгыла.</p> <p>Тапшырмага 5–10 мүнөт убакыт бериңиз.</p>
<p>Башканы коюп, «Манасты» айт» тапшырмага чейинки иш.</p>	<p>«Эпос» жөнүндө адабий терминдердин сөздүгүнөн алынган кыскача түшүндүрмөнү окуп, талкуулап алабыз.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>«Манас» эпосунан үзүндү текстти окугула. «Манас» эпосунда кыргыз жери кандай сүрөттөлгөн? айтып бергиле.</p>	<p>Башканы коюп, «Манасты» айт» деген «Манас» эпосунан үзүндүнү көркөм окушат. Манасчы сыяктуу окуй алам, деген окуучуларга «Манас» айтуу ыкмасы менен окутса болот.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Суроолорго жооп бергиле.</p>	<p>Текстти окуп түшүнүүсүн текшеребиз. «Манас» эпосунан алынган саптар кыргыз жерине жарнак боло алабы же жокпу? Талкуулайбыз.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>ЖРТга даярданабыз</p> <p>Тесттин тапшырмаларын аткаргыла.</p>	<p>Туура жооптор:</p> <p>1. а); 2. б); 3. а); 4. в); 5. б).</p>

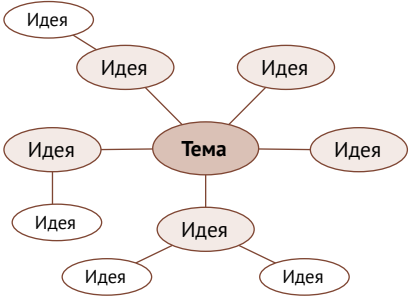
<p>Иштин мазмуну</p>	<p>Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер</p>						
<p>Кичи топтордо иштөө</p> <p>Класс ты кичи топторго бөлөбүз</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Кыргызстан жөнүндө маалымат боюнча туристтик жарнама жазгыла.</p>	<p>Жарнама жасоонун эрежелери:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жасаган жарнама эффективдүү болуш үчүн, жарнамалап жаткан нерсе жөнүндө бүт бардыгына угузуп жарыя салгыла. • Жарнамалык тексттин аталышы ири тамгалар менен жазылсын. • Барактын ортосунда көз кубандырган кооз сүрөт болсун. • Текст кошумча сөз баштарына бөлүнсүн. Алар жеңил, бат көз жүгүртүп окугудай болсун. Керектүү жерлер башка түс менен же курсив менен бөлүнүп турсун. Жарнамалап жаткан нерсеңер эмнеси менен айырмалана турганын белгилеп айткыла. • Барактын төмөн жагында оң жакта телефон номер жазылсын. Силерди кантип табуу керектигин, дарегинерди түшүндүрүп айткыла. 						
<p>Үйгө тапшырма берүү</p>	<p>Туристтик жарнаманы баалоонун критерийлерин иштеп чыккыла. Ушул критерийлерди талкуулайбыз. Жарнамаларды ошол критерийлер менен өз ара текшерелиз.</p>						
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия</p> <p>5-тапшырма</p> <p>Өзүңөрдү карточкалардын жардамы менен баалагыла.</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="558 1008 696 1149"></td> <td data-bbox="696 1008 827 1149"></td> <td data-bbox="827 1008 966 1149"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="558 1149 696 1479"> <p>Тема боюнча иштөө мага жакты. Мен жакшы иштедим. Тема түшүнүктүү жана пайдалуу болду.</p> </td> <td data-bbox="696 1149 827 1479"> <p>Мага кызыктуу болду. Мен ордумдан жооп бердим, бир-нече тапшырма аткардым, жалпы топ менен да иштей алдым.</p> </td> <td data-bbox="827 1149 966 1479"> <p>Кеп пайда алган жокмун. Тема түшүнүксүз болду. Жооп берген жокмун.</p> </td> </tr> </table>				<p>Тема боюнча иштөө мага жакты. Мен жакшы иштедим. Тема түшүнүктүү жана пайдалуу болду.</p>	<p>Мага кызыктуу болду. Мен ордумдан жооп бердим, бир-нече тапшырма аткардым, жалпы топ менен да иштей алдым.</p>	<p>Кеп пайда алган жокмун. Тема түшүнүксүз болду. Жооп берген жокмун.</p>
							
<p>Тема боюнча иштөө мага жакты. Мен жакшы иштедим. Тема түшүнүктүү жана пайдалуу болду.</p>	<p>Мага кызыктуу болду. Мен ордумдан жооп бердим, бир-нече тапшырма аткардым, жалпы топ менен да иштей алдым.</p>	<p>Кеп пайда алган жокмун. Тема түшүнүксүз болду. Жооп берген жокмун.</p>					

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар өз алдынча «Күтүлбөгөн окуя» деген тексти окушат. Текст боюнча суроолорго жооп беришет.</p>	<p>«Күтүлбөгөн окуя». Туура жооптору:</p> <p>1. г); 2. в); 3. а); 4. б); 5. а); 6. г); 7. а); 8. г); 9. в); 10. б).</p>

7-тема. Кыргызстан

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Кыргызстан – эгемендүү өлкө	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Картаны карагыла, Кыргызстан кайда жайгашканын айтып бергиле.</p> <p>Маектешүү.</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Кыргызстандын аймагы жана калкы жөнүндө эмне билесиңер?</p>	<p>Киришүү. Карта менен иштөө.</p> <p>Кыргызстан жөнүндө расмий маалыматтар менен иштөө. Билген маалыматтарын актуалдаштыруу.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Кыргызстан жөнүндө билесиңерби? Өзүңөрдү текшергиле.</p>	<p>Тесттик тапшырма аткарышат. Туура жооптору: 1. в); 2. а); 3. в); 4. а); 5. б).</p> <p>Андан кийин Кыргызстан тууралуу маалымат менен таанышышат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Текстти инсерт ыкмасы менен белгилеп окугула.</p>	<p>Текстти окууга мотивдештирип алып, текстти өз алдынча окуп чыгууга убакыт бериңиз. Инсерт ыкмасы менен окуп чыгышсын. Инсерт стратегиясынын (технологиялык ыкманын) авторлору: Воган и Эстес.</p> <p>I – interactive N – noting S – system E – effective R – reading T – thinking</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Инсерт – натыйжалуу окуу жана ой жүгүртүү үчүн системалуу белги салып өзүн-өзү иштетүү ыкмасы.</p> <p>Иштин маанилүү этабы болуп тексти маркировкалоону талкуулап алуу эсептелет. Кандай белгилерди кайсы жерге коюп окууну окуучулар менен чогуу макулдашып алыңыз: тексти окуп жатып, ар бир ойдун, абзацтын тушуна төмөнкүдөй белги коюп ойлонууп окуйбуз.</p> <p>«V» – муну билем, мурун эле билчүмүн. «+» – жаңы билдим «-» – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты «?» – муну түшүнгөн жокмун, менде суроо бар.</p>
	<p>Белгилер боюнча иштөөнүн да кадамдарын туура аткарыңыз.</p> <p>Катары менен иштеңиз. Биринчи мурда билген маалыматтарды окуучулардан сурап аласыз; каалаган окуучу туруп, окуган тексттеги маалыматтын кайсыларын мурун эле билгенин айтып берет. Дагы башкалар толукташат. Андан кийин жаңы маалыматка өтүңүз. Ар бир окуучу үчүн жаңы маалымат ар башка болушу мүмкүн. Бир окуучу мен муну мурда эле билчүмүн деген нерсени башка окуучу жаңыдан билдим, деши мүмкүн. Эми – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты, деген маалыматка токтолуңуз. Мындай деп ойлочумун, андай эмес мындай экен, деп айтып беришет. Акыркы кадамда суроолорго мугалим эмес, окуучулар жооп берет; болбосо мугалим жардамдашат. Же текстте жок маалыматты сурашса, ал маалыматты сөзсүз мугалим айтып бербейт, үйдөн өз алдынча изденип таап келүүгө берилет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>4-тапшырма</p> <p>Кыргызстан жөнүндө видео тасма көргүлө. Салыштыргыла.</p> <p>Төмөнкү шилтемелердин бирин тандап кирип, Кыргызстан жөнүндө кызыктуу жана кооз видеороликтердин бирин көргүлө:</p> <p>https://www.kgembassy.org/ru/announcement/presentation-about-kyrgyzstan/ (англисче, 5 мүнөт)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=Xtx5NNO5OGO (орусча, 8 минут)</p> <p>https://ru.sputnik.kg/video/20170707/1034178793/rolik-puteshestvennika-o-kr.html (сөзү жок, музыка менен коштолот. 1.57 минута)</p>	<p>Видео көрүү үчүн мүмкүнчүлүк болсо, текст менен видеонун мазмунун салыштыргыла.</p>
<p>2. Кыргызстан – менин мекеним</p>	
<p>«Мекен» деген темада кластер түзөбүз. Ар бир айтылган ойлор, идеялар баалуу. Бир да ойду, идеяны четке какпайбыз. Бири-бирибиздин оюбузду улап, толуктайбыз.</p>	 <pre> graph TD T(Тема) --- I1(Идея) T --- I2(Идея) T --- I3(Идея) T --- I4(Идея) T --- I5(Идея) T --- I6(Идея) T --- I7(Идея) </pre>
<p>1-тапшырма</p> <p>«Мекеним» деген темада «кымбатым, апамдай, тоолор, түздөр, белес, Ата-Журт» деген сөздөрдү катыштырып чакан текст түзгүлө. Жуптарда бири-бириңерге окуп бергиле. Кайсы жупта «мыкты жазылган» деп тандаган текст болсо, ал текстти бүт класска угузуп окуп бергиле.</p>	<p>«Мекеним» деген темада «кымбатым, апамдай, тоолор, түздөр, белес, Ата-Журт» деген сөздөрдү катыштырып чакан текст түзгүлө. Жуптарда бири-бириңерге окуп беришет. Кайсы жупта «мыкты жазылган» деп тандаган текст болсо, ал текстти бүт класска угузуп окуп беришет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>2-тапшырма</p> <p>И. Мансуровдун «Мекеним» деген ырын окуп чыккыла. Автор ырында өз мекени жөнүндө эмнелерди баяндайт? Автор өзүнүн өскөн жерин жакшы көрөбү? Аны кайсы саптар далилдейт? Ырдын текстин кара сөз (проза) менен сүйлөп бергиле.</p>	<p>Ырдын текстин кара сөзгө айландырып айтып беришет.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Ырдын тексти менен өзүңөрдүн жазган текстиңерди салыштыргыла. Ырдын кайсы жери силердин божомолуңар менен дал келди? Кайсы жерлери менен айырмаланды? Эмне үчүн? Окшоштуктары менен айырмачылыктарын атагыла.</p>	<p>Ырдын текстин кунт коюп окушат. Себеби өздөрү түзгөн текст менен салыштырыш керек. Ошондо жаңы текстке өзгөчө көңүл коюп түшүнүп иштешет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Өз позицияңарды жазуу түрүндө билдирүү үчүн төмөнкүлөрдү аныктагыла.</p>	<p>РАФТ (роль / аудитория / форма / тема)</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Топтордо иштегиле. Ар бир топ тандаган РАФТ боюнча даярдангыла. Жазуу ишин чогуу даярдап, тактага бир же бир нече окуучу келип окуп берсин. Бири-бириңерди баалагыла.</p>	<p>Мисалы:</p> <p>1-топтун РАФТы. Тоолордун атынан мекендештерге кулактандыруу Кыргызстандын жаратылышын сактоо темасында жазгыла.</p> <p>2-топтун РАФТы. Мекендин атынан чет өлкөдө жашап жүргөн кыргызстандыктарга Мекендин ишеничин актоо темасында чакырык жазгыла.</p> <p>3-топтун РАФТы. Мурунку муундардын атынан окуучуларга ыраазычылык кат Кыргызстандын жаратылышын сактоо темасында жазгыла.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
6-тапшырма Төмөнкү кырдаалдарда ар түрдүү ролдорду аткарып, берилген темага сүйлөп бергиле.	Үч кичи топко бөлүнүп, үч кырдаал боюнча даярданышсын. Класска презентациялашсын.
Жыйынтыктоо. Рефлексия. Үйгө тапшырма берүү.	
3. Кыргызстандагы тоо кыркалары	
Чакырык Так көрсөтмө берүү: Тоо кыркасы деген эмне? Кандай тоо кыркаларын билесиңер? Маектешүү	Жаңы түшүнүктүн тегерегинде сүйлөшүп алыңыз. Кырка – кыр, тоонун кыркасы. Сүрөт менен түшүндүрсөңүз болот. Андан кийин окуучулар бул түшүнүк жөнүндө эмне биле турганын айтып билгендерин актуалдаштырат.
Грамматиканы үйрөнөбүз	Сан атоочтор зат атооч менен айкалышына көңүл бургула. Сан атоочтор менен айкалышкан зат атоочторго -лар мүчөсү жалганбайт.
Машыгабыз 1-тапшырма Мааниси боюнча ылайык сөздү тандагыла.	
2-тапшырма Төмөнкү сөздөрдү синонимдери менен туташтыргыла.	
3-тапшырма Төмөнкү сөздөрдү антонимдери менен туташтыргыла.	
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Тоо кыркалары жөнүндө жаңы маалыматты белгилеп окугула.</p> <p>5-тапшырма</p> <p>Суроолорго жооп бергиле.</p>	<p>Бул текстти окутууда жана суроолорго жооп берүүдө кошумча материал катары Кыргызстандын физикалык картасын пайдалансаңыз болот. Анда тоо кыркаларынын белгиленген түсүн (күрөң) окуучуларга түшүндүрүп койсоңуз болот. Окуучуларга өз алдынча текстти окуп чыгууга убакыт бөлүңүз. Текстте кездешкен түшүнүксүз сөздөр менен иштеңиз. Окуучулардын текстти түшүнгөнүнө ынанган соң текстке карата берилген суроолорго жооп берүү тапшырмасын бериңиз, убакыт бөлүп бериңиз.</p>
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия. Үйгө тапшырма берүү.</p>	
<p>4. Кыргыз тоолору</p>	
<p>Чакырык</p> <p>Кыргыз тоолору кандай тоолор?</p> <p>Кыргыз тоолору жөнүндө кластер түзөбүз.</p>	<p>Бул темага киришерден мурда окуучулардын Кыргызстандын тоолору тууралуу билген маалыматтарын сурап тизмектеп (кластер түрүндө) алсаңыз болот. Бул окуучулардын ушул теманын айланасында боло турчу сөздөрдү канчалык деңгээлде билерин аныктаганга жана билген маалыматтарын актуалдаштырганга жардам берет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Төмөндө окуу үчүн сунушталган ырдын текстинде этиштер негизги жана кош мамиледе кездешет. Бул жөнүндө билесиңерби?</p>	<p>Грамматиканы үйрөтүүдө сөзсүз грамматикалык форма бериңиз. Китепте берилген сүйлөм үлгүлөрүн окуучулар менен биргеликте талкуулап, этиштин кош ыңгайынын кепте кайсы учурда колдонуларына басым жасаңыз. Окуучуларга өз алдынча машыгуу иретинде 3–5 сүйлөм түзүү тапшырмасын берсеңиз болот. Окуучулар жуптарда, топтордо иштеген кезде бул грамматикалык формага көңүл бурдурсаңыз болот. Окуучулардын жупта, топто эмне иш кылышканы тууралуу айтып берүүсүн сураса болот. Мисалы: Тоолор тоого курашып улашып турат. Асанга презентацияны кооздоштум. Анарага маалымат издедим, ж. б. у. с.</p>
<p>Машыгабыз</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Төмөнкү сөздөрдү үлгү боюнча өзгөрткүлө. Суроо бергиле.</p> <p>Үлгү: кураш- + -ып = курашып.</p>	<p>Грамматикалык машыгуу көнүгүүсүн өткөрөбүз.</p>
<p>Текст угууга даярданабыз</p> <p>2-тапшырма</p> <p>Төмөнкү сөздөрдүн маанисине көңүл бургула.</p>	<p>Угууга чейинки тапшырмалар өтө маанилүү. Угуп кабыл алууга даярдайт.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Төмөнкү сөз айкаштарды пайдаланып, «Кыргыз тоолору» деген чакан текст түзгүлө.</p>	<p>Бул тапшырмаларды аткартууда окуучуларды топторго бөлүп алсаңыз болот. Мугалим маанисин түшүнүүгө берилген сөздөрдү чечмелеп жана аларга окшош дагы бир нече сүйлөмдөрдү мисал келтирсе болот.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Топторго берилүүчү тапшырмалар окуучуга түшүнүктүү, так берилиши керек. Мугалим ар бир тапшырмага берилүүчү упайын кандай критерий боюнча берерин алдын ала окуучуларга айтуусу керек. Сөз айкаштарын колдонуп ар бир топ бирден чакан текст түзүп, бири-бирине окуп беришсе болот.</p>
<p>Угабыз</p> <p>4-тапшырма</p> <p>А) Ырды уккула. Кыргыз тоолорун көз алдыңарга элестеткиле.</p> <p>Б) 2-жолу укканда тексттеги калтырылган сөздөрдү толуктап жазгыла.</p>	<p>Мугалим эки жолу окуп берет.</p> <p>Кыргыз тоолору</p> <p>Тоого тоолор курамалап, курашып, Узун тартып, уламалап, улашып, Алда кайда кебез тартып келаткан, Кербенчинин төөлөрүндөй чубашып.</p> <p>Кара зоолор ар кай жерде каркайып, Катмарлашып, калың тартып заңкайып. Алмаз сыңдуу көккө тийген миздери, Арстандын азуусундай арсайып.</p> <p>Мөңгү кетпей, чокулары жалтырап, Тоңгон муздар шөкүлөдөй жаркырап. Ар жагынан бер жагына куш эмес, Араң гана бороон өтөт калтырап.</p> <p>Кыргыз тоосу – элдин сүйгөн тоолору, Мындай сонун асыл тоолор болорбу? Асман тиреп жеңе билет ар качан Өлкөбүзгө кас санаган жоолорду.</p> <p><i>Алыкул Осмонов</i></p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Туура, катасын белгилегиле. Катасын оңдогула.</p>	<p>Сүйлөмдөрдүн туура, катасын ар бир топ өз алдынча белгилешет, андан соң бири-бири менен алмашып текшерешет. Окуучулар катасын таба албай калган гана учурда мугалим кийлигишет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>6-тапшырма</p> <p>Кыргызстандын кайсы тоолорунда болгонсуңар? Барган тоону сүрөттөп бергиле.</p>	<p>Топ менен биригип бир текст түзүүгө убакыт бериңиз. А4 кагазына топтун атынан жалпы текст түшүрүшөт. Тексттерди окуп беришет. Угуп баалайбыз.</p>
<p>Жыйынтыктоо. Рефлексия. Үйгө тапшырма берүү.</p>	<p>Класстагы тапшырмалардын негизинде, өз алдынча үйдөн «Кыргыз тоолору кандай?» деген текст түзүп келишсин.</p>
<p>5. Кыргыздын Ала-Тоосу</p>	
<p>Чакырык</p> <p>Сүрөттөрдү карап, Кыргызстандын тоолорун сүрөттөгүлө.</p>	<p>Мугалим кошумча көп сүрөттөрдү сунуштап иштесе да болот. Окуучулар сабактын темасын өз алдынча божомол кылып, табышат.</p> <p>1. Сабакта окуп түшүнүүгө, сүйлөөгө көнүгөбүз. Сабакты «акылдуу ойлордон» баштайбыз. Келгиле, мен «Ала-Тоо» деген сөздү сунуштайын. Акылдуу ойлорду ушул сөздүн тегерегинде курабыз. «Ала-Тоо» деген сөз силерде кандай ассоциация жаратса, силер ошол сөздөрдү айтасыңар. (2 мүнөт)</p> <div data-bbox="561 850 965 1052" data-label="Diagram"> <pre> graph TD A(Ала-Тоо) --- B(Аянт) A --- C(Кыргызстан өлкө) A --- D(Жаңы конуш) A --- E(Карлуу тоо) </pre> </div> <p>Кандай деп ойлойсуңар, сабакта эмне жөнүндө сүйлөшөбүз? Темабыз кандай болот?</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>«Курч текөөр бүркүт, түлкү, аюу, жолборс, сүлөөсүн, марал, эчки, теке, кекилик, чил» деген сөздөрү бар текст кандай жанрдагы текст деп ойлойсуңар?</p>	<p>Оозеки жана бат аткарабыз.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Ушул сөздөрү бар «Кыргыздын Ала-Тоосу» деген ырда эмне жөнүндө</p>	<p>Прогноз жасоо – божомол жасоо. Жуптарда талкуулашат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
окуйбуз деп ойлойсуңар? Оюңарды жуптарда бөлүшкүлө.	
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
3-тапшырма Эки мамычадагы сөз айкаштарды салыштыргыла. Өз алдыңарча тыянак чыгаргыла.	Грамматикага көңүл бурулат. Мисалы, жойлогон (кайсы?) түлкү (жойлогон – атоочтук); түлкү (эмне кылган?) жойлогон (жойлогон – кыймыл-аракет – этиш). ж. б.
4-тапшырма Ырдын тексти менен таанышкыла. Тапшырмаларды аткаргыла. А. Белгиленген сөздөрдү кандай түшүнөсүңөр? Сөздүк менен иштегиле. Б. Сөз айкаштарды туташтыргыла.	Эки топко бир убакта эки тапшырма берилет. Убакыт чектелет. Аткарып жаткан окуучуларга барып, жумушун карап, керек жерде гана багыт берем. Тапшырмалар аткарылары менен топтор жумуштарын алмашып текшерешет. Баалашат. Ар бир ката үчүн 1.4 упайдан 0.2 кемитип, үн чыгарып бат санашат. Бул баалоо – өз ара баалоонун ыкчам жана эффективдүү түрү.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
5-тапшырма Эки топто иштегиле. Ар бир топ үчүн берилген кырдаал боюнча топто даярдангыла. Топтор бири-бириңерге тапшырма боюнча сүйлөп бергиле. Бири-бириңерди баалагыла.	Окуучуларды кептик интенцияга алып чыгуучу көнүгүү болуп эсептелет. Ар бир топко тапшырма берилет. 1-топко Силер тоого жөнөп жатасыңар. Тоого барган жолду түшүндүрүп бергиле. Силер турган жерден тоого кантип барса болот? Кайсы тарапка карап жөнөш керек? Эмне менен барган жакшы? Эмне алып алган туура болот? Кандай кийим кийиш керек?

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>2-топко.</p> <p>Силер тоодо эс алып келдиңер. Силер менен барбаган адамга ошол тоону сүрөттөп бергиле. Тоо кайсы тарапта жайгашкан? Аталышы кандай? Ал кандай тоо? Эмнеси жакты / жаккан жок? Эмне үчүн? Ошол жакка дагы барсыңбы же жокпу? Кийинки жолу барсаң, кантип барат элең?</p> <p>Мугалим тапшырманы берип, керектүү материалды (ватман, маркер ж.б.) таратып, иштөө убактысын белгилейт (убакыт тапшырманын көлөмүнө жараша белгиленет). Топ менен иштөөдө айтылган идеяларды катчы гана жазып турушу керек (аны балдар дайындашат). Эгерде окуучулардын бардыгы жаза башташса, анда алар талкууга катыша алышпайт. Талкуу учурунда окуучулар мурдатан өздөрү иштеп чыккан эрежелерге көңүл буруулары керек. Талкуудан кийин презентацияга топ шайлаган окуучу жеке же ар бир топтун мүчөсү айтчу сөзүн тактап алып топ менен чыгышса деле болот.</p>
Рефлексия. Үйгө тапшырма берүү.	
6. Кыргызстандын кен байлыктары	
Кыргызстанда кен байлыктар барбы? Кандай кен байлыктар бар? Алар жөнүндө эмне билесиңер? Алар эмне үчүн байлык болуп эсептелет?	Окуучулардын оюн тизмелейбиз.
Текст окууга даярданабыз Сөздөрдүн антонимдерин тапкыла.	пайдалуу – пайдасыз, керексиз баалуу – баасыз, барксыз, абройсуз катуу – жумшак терең – тайыз
1-тапшырма Сүйлөмдөрдү толуктагыла.	Туура жооптору: 1. б); 2. а); 3. г); 4. а); 5. а); 6. а); 7. г).
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Тексти окугула. Суроолорго жооп бергиле.</p> <p>3-тапшырма</p> <p>Топтордо сүрөттөгү кендин бирине мүнөздөмө бергиле. Ал кандай болот, аны кайдан табышат, кантип пайдаланат?</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Таблицага таянып, кайсы пайдалуу кендер кайсы жерлерде казылып алынганын картаны пайдаланып айтып бергиле.</p> <p>Чакан топтордо иштөө.</p> <p>Баалоо критерийлерин иштеп чыгуу.</p> <p>Тапшырмаларды аткарууга убакытты рационалдуу бөлүштүрүү.</p>	<p>Бул жаңы темага киришүүдө ротация усулун колдонсоңуз болот.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Окуучуларды бир нече чакан топторго бөлүңүз. 2. Ар бир топко тема, суроо же тапшырма жазылган ватман жана маркер таратып берип, тапшырманы түшүндүрүңүз. <p>(М: 1-топко. Кыргызстанда кайсы пайдалуу кендер бар? Алар кандай болот?</p> <p>2-топко Кен деген эмне? Силер жашаган аймакта кандай кендин түрлөрү бар?</p> <p>3-топко Кендерди адегенде кимдер табат?</p> <p>Алар кандай жолдор менен алынат? ж.б.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Ар бир топ өз ара кеңешип суроолорго бир нече жооп жазышат. 4. Берилген убакыт бүткөндө, мугалим «Ротация» деген команда берип, окуучулар өз ватмандарын сааттын жебесинин багыты боюнча өзүнөн кийинки топко жиберешет. Алар дагы өз билгендерин кошумчалап кийинки топко которушат. 5. Ошентип ар бир топтун ватмандары өздөрүнө кайтып келгиче иш улана берет (бири-бирин кайталабашы керек). 6. Ватмандарын алып башка топтогулардын жазган маалыматтары менен таанышып чыгышат. Ар бир топ кезеги менен доскага чыгып аларды окуп беришет (презентациялашат).

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>7. Андан кийин өтүлгөн тема боюнча мугалим текст (китептеги же кошумча материал болсо болот) таратып берет. Окуучулар аны окуп чыгышат.</p> <p>8. Ватмандын экинчи бөлүгү таратылып кошумча маалыматтар пайда болсо кыскача жазышат.</p> <p>9. Убакыт бүткөндө аны мурдатан илген ватмандын жанына илип экөөнү салыштыра окуп беришет.</p>
Тыныгуу	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
«Пайдалуу кендер» тесттин суроолоруна жооп бергиле.	<p>Окуучулар тесттерди өз алдынча аткаруусуна убакыт бериңиз. Андан кийин тактага тесттин туура ачкычтарын берсеңиз ар бир окуучу өзүнүн катасын табат. Окуучу жоопко ынанбаган учурда мугалим туура жоопту комментарийлеп берет. Туура жооптору: 1. а); 2. а); 3. в); 4. а); 5. а); 6. б); 7. в).</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Жер алдындагы сууларды жана баткактарды да пайдалуу кендер десе болобу? Эмне үчүн? Алар жөнүндө маалымат таап, айтып бергиле.</p>	<p>Окуучуларды чакан топторго (3–4) бөлүп, аларга маалыматтык долбоор (кандайдыр бир маалыматты анализдеп, жыйынтыктап алып чыгуу) түзүп келип, презентациялоо тапшырмасын бериңиз. Окуучулардын долбоордук ишин баалоонун критерийин алдын ала бергениңиз туура. Критерий боюнча окуучулар максаттуу иш алып барышат.</p> <p>М: Топтун долбоордук ишин баалоо.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теманын актуалдуулугунун жана баалуулугунун ачылышы 2. Проблеманын оригиналдуу чечилиши жана оригиналдуу сунуштар 3. Аткарылган иштин сапаттуулугу

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>4. Презентациянын мазмуну жана ишенимдүүлүгү</p> <p>5. Суроолорго берилген жооптор</p>
<p>Үйгө тапшырма</p> <p>6-тапшырма</p> <p>Кыргызстанга алыскы өлкөлөрдөн меймандар келишти. Алар Кыргызстан жөнүндө маалымат алып, кайсы жерлерге баруу керек экендиги жөнүндө сунуш алгылары келип жатат. Кичи топтордо иштеп, Кыргызстан жөнүндө айтып бергиле, кайсы жерге барып эс алуу боюнча сунуш бергиле.</p> <p>Сунуш берүүдө таблицаны толтургула.</p>	<p>Бул тапшырманы үй тапшырмасы катары берсеңиз болот.</p>
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар «Кыз Мазар» тексти менен өз алдынча иштешет. Тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>Туура жооптору: 1. г); 2. а); 3. б); 4. а); 5. в); 6. а); 7. б); 8. г); 9. б); 10 в).</p>

8-тема. Кыргызстандын жаратылышы

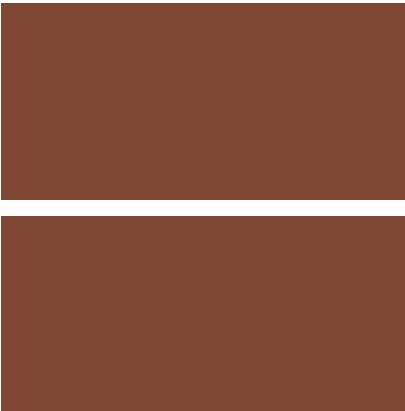
Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Кыргызстандын жаныбарлары	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Кыргызстандын жаратылышы жөнүндө эмнелерди билесиңер? Сүрөттөрдү карап, Кыргызстандын жаратылышы жөнүндө айтып бергиле.</p>	<p>Мугалим окуучулардын Кыргызстандын жаратылышы тууралуу билген маалыматтарын тактага тизмектеп жазып турат. Жаратылыш тууралуу сөз кылууда колдонулуучу сөздөргө, сөз айкаштарына маани берет (абдан кооз, бийик, абасы таза, суулары тунук ж.б.).</p> <p>Окуучулар таяныч үлгүлөрүн колдонот:</p> <p>Кыргызстандын жаратылышы абдан кооз, анткени ...</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Кыргызстандын жаратылышына чет өлкөлүк туристтер абдан кызыгат, себеби ...</p> <p>Мен ... деген (тоодо, жайлоо, көлдө, капчыгайда) эс алгам. Ал жак ...</p>
<p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Чакырык</p> <p>Кыргызстанда кандай жаныбарлар бар? Алар жөнүндө эмнелерди билесиңер? Кыргызстандагы жаныбарлардын аталыштарын жазгыла. Жупта окуп бергиле.</p> <p>Кыргызстанда кандай жаныбарлар бар?</p> <p>Алар кайда жашашат?</p> <p>Эмне менен азыктанышат?</p> <p>Жаныбарларга кандай мамиле кылуу керек? Эмне үчүн?</p>	<p>Сабакка киришүүдө мугалим окуучулардын маанайын көтөрүп, жагымдуу атмосфера тартуулаш үчүн «Беш манжа» оюнун өткөрсө болот. Оюндун максаты: окуучулар бири-бирине комплимент айтууга, башкалардын жакшы сапаттарын көрө билүүгө көнүгүшөт. Оюндун жүрүшү: окуучулар алтыдан бөлүнүп дептерине же баракка манжаларын коюп сүрөтүн чийишет жана алаканына атын жазышат. Алар баракты бири-бирине кыдыртып ар-бири бирден манжага комплимент жазышат, бүткөндөн кийин алаканга жазылган атына карап баракты ээсине кайтарып беришет да баары окуп чыгышат. Мугалимдин суроосу:</p> <p>Эмне үчүн бул оюнду ойнодук?</p> <p>Айтылган комплименттер силерге жактыбы жана кандай таасир калтырды.</p> <p>Андан кийин «Кыргызстандын жаныбарлары» деген сөзгө ассоциация чакырып, окуучулардын айткан сөздөрүн тактага тизмектеп алат. Окуучулар айткан жаныбарларды кайра окуучулардын өздөрүнө классификациясына бөлүү (үй жаныбарлары жана жапайы жаныбарлары) тапшырмасын берсе болот. Китепте берилген суроолорго жупта бирге жооп беришип, оозеки кезектешип жооп беришет.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>Табышмактарды таап, сүрөттөр менен дал келтиргиле. (окуучулар жекече иштешет)</p>	<p>Ким биринчи? оюнун ойнотуу менен өткөрсөңүз болот.</p> <p>Табышмактын жандырмагын биринчи тапкан окуучу жообун далилдеп, чечмелеп берет.</p> <p>М: Кийимин тиккен ийнеден, Коркуп жырткыч тийбеген.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	Жообу: кирпичи. Анткени кирпичинин териси учтуу ийнелерден (ийне сымал) турат. Ал ийнелер аны башка жырткычтардан коргоо милдетин аткарат. ж.б.
Грамматиканы үйрөнөбүз Этиштин баяндагыч ыңгайы	Китепте берилген үлгүгө карап дагы бир нече этиштин баяндагыч ыңгайын билдирген сөздөрдү берип, окуучуларды машыктырыңыз. Кыймыл аракетти чагылдырган сүрөттөрдү көрсөтүү менен машыктырсаңыз болот.
3-тапшырма Сүрөттөгү жаныбарлардын аталыштарын атап, аларга кыскача мүнөздөмө бергиле.	Окуучулар үлгүгө таянып берилген жаныбарларга мүнөздөмө жазышат. Китептен тышкары кызыл китепке кирген (марал, аркар, сүлөөсүн, суусар, суур) жаныбарлардын сүрөтүн илип аларга да мүнөздөмө берүү тапшырмасын берсе болот.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
4-тапшырма Кызыл китеп жөнүндө эмне билесиңер? Силер атаган жаныбарлардын кайсынысы Кызыл китепке киргизилген?	Чакырык <ul style="list-style-type: none"> • Кызыл китеп тууралуу окуучулардын билген маалыматтарын тактага жазып туруңуз (кластер). • Текстти өз алдынча окуп чыгышкан соң түшүнбөгөн жерлерин сурашат. Сөздүк ишин жүргүзүп алыңыз.
5–6-тапшырмалар	Окуучулар өз алдынча иштешет. Суроолорго оозеки жооп беришет.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>7-тапшырма</p> <p>Кыргызстандын Кызыл китебине киргизилген жаныбарларды кантип сактап калыш керек? Кичи топтордо талкуулап, чакыруу, статья же башка формада текст түзүп, презентация кылгыла.</p>	<p>Окуучуларды чакан топторго бөлүңүз. Баалоо критерийлерин пайдаланыңыз. Бул тапшырманын үстүндө иштөөдө ПОПС усулун колдонсоңуз болот.</p> <p>Бул усулдун чечмелөөсү:</p> <p>П – позиция – өз оюңузду баяндап жазыңыз</p> <p>О – обоснование – негиздөө – ал оюңуздуңуңуң себебин жазыңыз.</p> <p>П – пример – мисал</p> <p>С – следовательноно – демек</p> <p>М: П – Сейрек кездешүүчү жаныбарларга адамдардын мергенчиликке чыгуусуна каршымын.</p> <p>Н – Сейрек кездешүүчү жаныбарлардын жок болуп кетүүсү экологиябызга чоң зыян алып келет.</p> <p>М – Изилдөөлөр көрсөткөндөй ак илбирстин тукуму азайып бара жатат.</p> <p>Д – Ошондуктан сейрек кездешүүчү жаныбарларга мергенчиликке чыккан адамдарга катуу жазалоочу чаралар ко иштелип чыгышы керек. Алар жашаган аймактарга коруктарды уюштурушубуз керек. ж. б. у. с. Бул усул окуучулардын өз ой-пикирин кыскача, так түшүндүрүп берүүсүнө жардам берет.</p>
<p>8-тапшырма</p> <p>Ак илбирс жөнүндө эмнелерди билесиңер?</p> <p>9-тапшырма</p> <p>Берилген сөздөр менен сүйлөмдөрдү түзгүлө.</p> <p>Сейрек кездешүүчү, ак илбирс, байырайт, мекендейт, сактоо, эл аралык.</p>	<p>Чакырык</p> <p>Ак илбирс тууралуу окуучулардын билгендерин тактага тизмектеп туруңуз. Окуучулардын бардык жоопторун кабыл алыңыз.</p> <p>Окуучулар жекече сүйлөм түзүшөт. Түзгөн сүйлөмдөрүн жубуна окуп беришет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
<p>10-тапшырма</p> <p>Текстти окугула. Эки жөнөкөй жана үч көйгөйлүү суроо түзгүлө. Жооп бергиле.</p>	<p>Окуучуларды чакан топторго бөлүңүз. Текстте кездешүүчү түшүнүксүз сөздөр менен иштеп алыңыз. Окуучуларга суроолордун түрлөрү тууралуу маалымат бериңиз:</p> <p>Жөнөкөй суроолор: – Аларга жооп берүүдө, кандайдыр бир фактыларды атап, белгилүү бир маалыматтарды эске түшүрүп, кайра айтып берүү керек. Мисалы: Ак илбирс дүйнөнүн канча мамлекетинде бар?</p> <p>Тактоочу суроолор: – Алар мындай сөздөр менен башталат: «Демек, сиз айткандай болсо, анда ... ? Эгер мен сизди туура түшүнсөм, анда ... ?» Мындай суроолордун максаты – адамга азыр эле айтканына кайра кайрылууга мүмкүнчүлүк берүү.</p> <p>Чечмелөөчү (түшүндүрүүчү) суроолор – алар «эмне үчүн?» деген суроолор менен башталат. ж.б.</p> <p>Бир топтун түзгөн суроосуна экинчи топ жооп беришин, андан соң орун алмашып суроо-жооп алышсын.</p>
<p>11-тапшырма</p> <p>Туурасын, катасын (✓) белгилегиле.</p>	<p>Бул тапшырманы топтор аткарышып, андан соң бири-бирин текшерипсе болот. Талаш болгон учурда мугалим комментарийлеп берсе болот.</p>
<p>12-тапшырма</p> <p>Жок болуп бараткан ак илбирстерди коргоого байланыштуу саммитке 2017-жылдын сентябрында 12 өлкөдөн эксперттер Бишкекке келишти. Ошол эксперттердин биринен / бир нечесинен интервью аласыңар. Интервьюну түзгүлө жана жазгыла.</p>	<p>Бул тапшырманы да жогоркудай эле топтордо аткартсаңыз болот.</p> <p>1-топ – интервью алуучулар.</p> <p>2-топ – интервью берүүчүлөр</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кезек менен топтордун орундарын алмаштырсаңыз болот. 2. Таяныч мисал бериңиз: 3. Сиздин аты-жөнүңүз ким? Кайсы шаардан, өлкөдөн келдиңиз?

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>4. Бул саммитке келгендеги максатыңыз?</p> <p>5. Саммиттин жүрүшү Сизге жактыбы? ж. б. у. с.</p>
Үйгө тапшырма берүү	
2. Кыргызстандын канаттуулары	
<p>1-тапшырма</p> <p>Канаттуулардын аталыштарын атагыла. Алар жөнүндө эмне билесиңер? Жуптарда сүйлөшкүлө.</p>	<p>Окуучулар жуптарда канаттуулар жөнүндө талкуулашып, алар тууралуу айтып беришет. Сүрөттөн тышкары да билген канаттуулары жөнүндө айтып берише болот.</p>
<p>2 – 3-тапшырма</p> <p>Канаттуулардын аталыштары менен мүнөздөмөсүн дал келтиргиле.</p>	<p>Окуучулар тапшырманы өз алдынча аткарышып, биринчи аткарган окуучу жооп берсе болот.</p>
Тыныгуу	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Сүрөттөрдү пайдаланып, адамдар бүркүттү кайда, кантип пайдаланышы жөнүндө айтып бергиле.</p> 	<p>Окуучуларга берилген сөздөр боюнча сөздүк ишин жүргүзүңүз, маанилерине көңүл бурдуруңуз.</p> <p>Бүркүт, бүркүтчү, ат таптоо (саяпкер), бүркүт таптоо (мүнүшкөр), аңчы, аңчылык.</p> <p>Тапшырма берердин алдында «Көчмөндөр оюндарынан» үзүндү көрсөтсөңүз болот (бүркүт салган жеринен).</p>

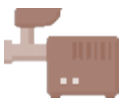

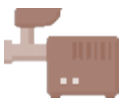

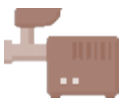

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
 <p>Жардамчы сөздөр: бүркүтчү, бүркүт, тапта-, ат, ит, аңчылык, түлкү, томого.</p>	
<p>6-тапшырма</p> <p>Кичи топтордо Кыргызстандагы канаттуулар жөнүндө презентация даярдап айтып бергиле.</p>	<p>Чакан топторго тапшырма бериңиз.</p> <p>Презентацияны баалоочу критерийди окуучуларга алдын-ала бергениңиз оң.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Канаттуулардын жаратылыштагы ээлеген орду кандай? 2. Силер жашаган аймакта кандай канаттуулардын түрлөрү бар? ж.б. у.с.
<p>Үйгө тапшырма берүү</p>	
<p>3. Кыргызстандын өсүмдүктөрү</p>	
<p>Чакырык</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Сүрөттөгү бак-дарактардын аталыштарын жазгыла. Силер жашаган жерде кайсы бак-дарактар өсөт?</p> <p>2-тапшырма</p> <p>Жаңылмачты айткыла.</p> <p>3-тапшырма</p> <p>Табышмактарда кайсы бактар жөнүндө айтылган? Жообун тапкыла.</p>	<p>Окуучулар бул тапшырмаларды өз алдынча аткарышса болот. Мугалим окуучулардын жекече жоопторун угат. «Бүгүнкү сабактын мыкты жаңылмачысы» сынагын уюштуруп, жаңылмачты жаңылбай, өтө тез айткан окуучуну аныктаса болот.</p> <p>14-тапшырма. Табышмактарды тапкыла.</p> <p>Тиши жок, тили бар, Шаңшыган үнү бар. Оозу курч ороктой Алгырды билип ал. (Бүркүт)</p> <p>Жүнүн көрсөң үлпүлдөк, Күндүз уктайт сүлкүлдөп. Кечте көзү көрөгөн, Жемин издеп жөнөгөн. (Үкү)</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>Грамматиканы үйрөнөбүз. Сапаттык сын атооч</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Үлгү боюнча Кыргызстанда өскөн бактар жөнүндө айтып бергиле.</p>	<p>Грамматикалык форма беребиз, машыктырабыз (таблицадан тышкары)</p> <p>Кандай? Эмне?</p> <p>Бийик арча, жыттуу арча, пайдалуу арча ж.б.</p>
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктагыла.</p>	<p>Туура жооптору: 1. б); 2. а); 3. а); 4. б); 5. г).</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Сүрөттөр боюнча чакан аңгеме түзүп, бири-бириңерге окуп бергиле.</p> <div data-bbox="128 824 528 1188" style="background-color: #804020; width: 100%; height: 100%; display: flex; flex-wrap: wrap;"> <div style="width: 50%; height: 50%;"></div> <div style="width: 50%; height: 50%;"></div> <div style="width: 50%; height: 50%;"></div> <div style="width: 50%; height: 50%;"></div> </div> <p>Таяныч сөздөр: абышка-кемпир, бала, арча, оору, дарыгер.</p>	<p>Окуучулар таяныч сөздөрдүн жардамы менен чакан тексттерди (3–5 сүйлөм) түзүшөт. Түзгө тексттерин жуптарда окуп беришет. Кызыктуу деп табылган текст жалпы класска окулат.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>7-тапшырма</p> <p>Уламышты тыным менен окугула.</p>	<p>Мында мугалим текстти «Башкарып окутуу» усулун колдонот. Окуучулар өз алдынча иштешет.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мугалим текстти бөлүктөргө бөлөт (мында мугалим тексттин кийинки уландыларын ак барак менен жаап коюу командасын берет). 2. Тексттин темасы аталып, «Ал эмне жөнүндө болушу мүмкүн» деген суроо берилет. 3. Мугалимдин нускамасы: мугалим көргөзгөн жерге, тынымга чейин гана окуу керек деген көрсөтмө берилет. 4. Ар бир бөлүк окулуп бүткөндөн кийин алдын-ала даярдалган суроолор берилет. Суроолор текстти тереңирээк кабыл алууга, түшүнүүгө, анализге жардам берет. Мугалим өз оюн билдирбеши керек. 5. Текстте андан ары эмне болоору жөнүндө болжолдонгон суроолор берилет. Мында кызыгуу, андан ары батыраак окуу жөнүндө каалоо пайда болот. <p>1-тыным</p> <p>Абышка-кемпир жөнүндө эмне билдиңер? Энеси эмне болуптур? Дарыгер кандай кеңеш бериптир? Баласы эмне кылат деп ойлойсуңар?</p> <p>2-тыным</p> <p>Бала мүрөктүн суусун канча убакыттан кийин тапты? Эмне себептен аны төгүп алды? Мүрөктүн суусунан арча эмне болду? Андан ары эмне болот деп ойлойсуңар?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Текстти жыйынтыктоо. 2. Бала апасына жардам бере алдыбы? Кантип? Адамдар арчаны эмне үчүн пайдаланып калыптыр?

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер				
<p>8-тапшырма</p> <p>Сүйлөмдөрдү ирети менен жайгаштыргыла. Жупта салыштыргыла.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бир күнү энеси катуу ооруп калат. 2. Мүрөктүн суусун ичкен арчанын жалбырактарын түтөткөндө энеси оорудан тез эле айыгып кетет. 3. Илгери бир абышка-кемпир жашаган экен. 4. Алардын жалгыз баласы болот. 5. Баласы мүрөктүн суусун алып келе жатып, төгүп алат. 6. Дарыгер апасына мүрөктүн суусу гана жардам берет деп айтат. 7. Мүрөктүн суусуна сугарылган арча жашарып, өлбөс даракка айланат. 	<p>Окуучулар өз алдынча иштешип, жыйынтыгын жуптарда салыштырышат.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 3 2. 4 3. 1 4. 6 5. 5 6. 7 7. 2 				
<p>Үйгө тапшырма берүү</p> <p>10-тапшырма</p> <p>Сапаттык сын атоочторду пайдаланып, арча менен кайыңды сүрөттөп бергиле.</p> <table border="1" data-bbox="128 927 530 1045"> <thead> <tr> <th data-bbox="128 927 329 971">Арча</th> <th data-bbox="330 927 530 971">Кайың</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="128 972 329 1045"></td> <td data-bbox="330 972 530 1045"></td> </tr> </tbody> </table>	Арча	Кайың			
Арча	Кайың				
<p>4. Экология. «Ысык-Көлдүн куту жана куну»</p>					
<p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>2-тапшырма</p> <p>Окуучулар «Ысык-Көл жөнүндө уламыш менен таанышкыла» текстин окуп чыгышып, суроолорго жооп беришип, анын негизинде план боюнча аңгеме жазышат</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Окула турчу текстке карата чакырык жасаңыз. М: Ысык-Көлдү мүнөздөй турчу бир нече сүрөттөрдү (көлдү, ак кууну, ак кемени, көлдү курчап турган тоолорду, көлдүн жээгинде эс алып жаткан адамдарды ж.б.) көрсөтүү менен окуучулардын теманын алкагындагы билген сөз байлыктарын активдештириңиз жана кепке кошуңуз. 2) Окуучуларга өз алдынча текстти окуп чыгууга убакыт бөлүңүз. 				

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>3) Текстте кездешкен түшүнүксүз сөздөр менен иштеңиз.</p> <p>4) Окуучулардын тексти түшүн-гөнүнө ынанган соң текстке карата берилген суроолорго жооп берүү тапшырмасын бериңиз, убакыт бөлүп бериңиз.</p> <p>5) Окуучулардын бирине суроону окутуп, экинчисинен жообун алсаңыз болот (окуучунун жообу туура эмес болуп калса өзүңүз туура жообун бергенге шашпаңыз, класстагы башка окуучулардан сураңыз. Окуучулардын эч кимиси таппаган учурда гана өзүңүз айтсаңыз болот.)</p> <p>6) План боюнча кыскача аңгеме жаздырууда теманын алкагынан чыкпай суроолорго конкреттүү жооп берүүсүн талап кылыңыз.</p> <p>7) Окуучуларга үй тапшырмасы катары «Ысык-Көл тууралуу дагы кандай уламыштарды билесиңер? Кайсы булактардан (интернет, китепкана, радио ж.б. у.с.) алдыңар? Кыскача мазмунун айтып бергиле.» Деген сыяктуу тапшырма берсеңиз болот. Мындай тапшырма окуучулардын китептен тышкары маалымат издөөгө, изденүүчүлүккө тарбиялайт. Тапшырманы аткарууда окуучуларга кептик таяныч берилүүсү зарыл. М: Мен Ысык-Көл тууралуу... деген уламыш (окудум, уктым, көрдүм). Ал уламышта мындай деп айтылат.</p>
Тыныгуу	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер						
<p>4-тапшырма</p> <p>Тексттин аталышы – «Ысык-Көлдүн куту жана куну». Кандай деп ойлойсуңар: бул текст эмне жөнүндө? Эмне үчүн ушинтип ойлойсуңар? Бул текстте эмне жөнүндө окуйбуз деп ойлойсуңар? Тема боюнча эмнени билесиңер? Эмне жөнүндө билгиңер келет? Эмнени күтөсүңөр? Божомол түзгүлө.</p>	<p>Мугалим божомол түздүрөрдүн алдында «кут» жана «кун» деген сөздөргө семантизация жүргүзүп алуусу керек. Окуучулардын жоопторунан маанилүүлөрүн тандап тактага жазып койсо болот. Текст менен иштеп бүткөн соң бул божомолдордун канчалык деңгээлде дал келгендигине кайрылып, жыйынтык чыгарат.</p>						
<p>5-тапшырма</p> <p>Окуп чыгып, текст боюнча тапшырмаларды аткаргыла.</p> <p>Чыңгыз Айтматовдун «Ысык-Көлдүн куту жана куну» публицистикалык макаласынан үзүндү</p>	<p>Текстти окуурдун алдында айрым түшүнүксүз сөздөргө семантизация жүргүзүп алганыңыз оң. Тексттин тапшырмаларын аткаруунун жолдорун окуучуларга түшүндүрүп бериңиз. Ар бир тапшырмага татаалдыгына карата баалоо упайларын айтыңыз. Тапшырмаларды аткарууга убакыт бөлүп бериңиз.</p>						
<p>Рефлексия</p> <p>Тема боюнча окуп-үйрөнгөн материалды баалагыла.</p>	<p>Баалаганыңарды түшүндүргүлө.</p> <table border="1" data-bbox="561 824 965 1089"> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 824 694 971"></td> <td data-bbox="695 824 828 971"></td> <td data-bbox="829 824 963 971"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 972 694 1089">Билгендерим мага керек болот.</td> <td data-bbox="695 972 828 1089">Маалыматты иштеп чыгам.</td> <td data-bbox="829 972 963 1089">Баарын ыргытам.</td> </tr> </tbody> </table>				Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.
							
Билгендерим мага керек болот.	Маалыматты иштеп чыгам.	Баарын ыргытам.					
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар «Байчечекей» жана «Күкүк уя салабы?» деген тексттер менен иштешет. Текст боюнча тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>«Байчечекей». Туура жооптору: 1. г); 2. в); 3. а); 4. б); 5. а); 6. а); 7. г); 8. б); 9. г); 10. в).</p> <p>«Күкүк уя салабы?». Туура жооптору: 11. б); 12. б); 13. а); 14. г); 15. в); 16. в); 17. г); 18. а); 19. а); 20. б).</p>						

9-тема. Кыргызстандагы илимий жана маданий белгилүү инсандар

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Белгилүү тилчи, окумуштуу	
<p>1) Чакрык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Инсан деген ким? Кыргызстандагы чыгаан, көрүнүктүү инсандардан ким-дерди билесиңер?</p> <p>2) Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Тасмадан көргөнүңөр боюнча кыскача өз сөзүңөр менен айтып бергиле.</p>	<p>Инсандардын аты-жөнүн дептериңерге жазгыла. Жупта ой бөлүшкүлө.</p> <p>http://bugupress.kg/article/410/ бул шилтеме менен кирип, белгилүү инсандар жөнүндө видеоролик көргүлө. (кыска убакыт тасма көрүшсө болот)</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Белгилүү окумуштуу К. К. Юдахин жөнүндө маалымат менен таанышкыла. Анын өмүр баянын кыскача айтып бергиле. Жылдарды билдирүүдө грамматикалык эрежеге таянып сүйлөгүлө.</p> <p>Грамматиканы үйрөнөбүз</p> <p>Мезгилди кантип билдиребиз</p>	<p>Тапшырмадагы тексттер эки бөлүктөн турат: окумуштуунун резюме-таржымалы, ал жөнүндө маалымат текст. Окуучулар тапшырма аткарууда резюменин пункттарында эмнелер каралганына көңүл бурушат.</p> <p>Сан атоочтор камтылган тектти балдар экинчи тилде айтып берүүсү сабаттуу болуш үчүн грамматикалы форма менен иштеп алуу керек:</p> <p>Канчанчы жылдан баштап канчанчы жылга чейин? мезгилди билдирүү үчүн чыгыш ж. -дан мүчөсү уланат, барыш ж. -га мүчөсү + чейин жандооч улана турганын талдап алышат. Мисалдарды карашат.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>3-тапшырма</p> <p>К. К. Юдахиндин таржымалын төмөнкү таржымал менен салыштыргыла. Бул эки таржымалдын кандай пункттары бар экен? Жумушка орношуу үчүн ушул үлгүлөргө таянып, өз таржымалыңарды түзгүлө. Каалаган пункттарды тандап алсаңар болот.</p>	<p>Дүйшөнбек Байдөбөтовдун таржымалы менен өз алдынча карап таанышып, анан класска талкууга чыгышат. Эки таржымалды салыштырып талдап алып, өз таржымалдарын түзүп жазышат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Окшоштуктарды тапкыла.</p>	<p>Туура жооптору: 1. г); 2. в).</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Сөздүктөрдүн мукабасынан 7 окшоштукту, 7 айырмачылыкты тапкыла.</p>	<p>Ким биринчи? деп жарыштырып, сөздүктөрдүн мукабасындагы окшоштуктарды жана айырмачылыктарды таптырсаңыз болот.</p>
<p>Жыйынтыктоо. Үйгө тапшырма.</p>	<p>Кыргызстандын чыгаан инсандарынан өзүңөр бирден инсан жөнүндө кошумча маалымат таап, окуп, айтып берүүгө даярданып келгиле.</p>
<p>2. Заманбап бийчи</p>	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Заманбап бий деген кандай бий? Бийдин кандай түрлөрүн билесиңер? Силер бийлегенди жактырасыңарбы? Качан бийлейсиңер? Кайсы бийлерди бийлейсиңер?</p>	<p>Окуучулардын чакырык учурундагы суроолорго берген жоопторун класстерде чагылдырып туруңуз.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>Сөздөрдү маанилери менен туташтыргыла.</p>	<p>Сабактын жаңы лексикасын жакшылап окуп-үйрөнүү үчүн ар бир аныктаманы талдап чыгышсын. Бий, намыскөй, деңгээл, келишим, демөөрчү.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Жогорку сөздөрдү пайдаланып, төмөнкү сүрөттөргө карап «Атай – белгилүү бийчи» деген текст түзгүлө.</p>	<p>Жаңы лексиканы пайдаланып текст түзүп берүүгө сүрөттөр жардам берет. Сүрөттөн эмнелерди көрүп турганын айтып, талкууга алып алганан кийин текстти оңой түзүшөт.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Атай Өмүрзаков берген интервьюну тынымдар менен уккула, ар тыным сайын сунушталган тапшырмаларды аткаргыла.</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=uMVOemjXlac</p>	<p>Атайдын интервьюсу жазылган аудио материалды колдонуп иштеңиз. Ар бир маанилик бөлүктөн кийин / бир ойдон кийин паузага басып, уктурасыз. Ар бир тыным сайын тапшырмаларды аткарып турушат. Тапшырмалардын көбү талкуу, же оозеки жооптор. Окуучулар божомол жасашып Атайдын жасаган аракеттерин, кылган иштерин талдагандан, суроого жооп бергенден кийин, Атайдын жообун угушат.</p> <p>Бул ыкма менен угууга даярдалган кептик материалга окуучулардын кызыгуусун күчөтө аласыз.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Атайдын бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюндарындагы «Кара жорго» бийин көргүлө. Бийлеген бийи жана берген интервьюсу үчүн ага ыраазычылык кат жазгыла.</p>	<p>Үлгү менен иштешет. Жазуу тапшырмаларын үлгү боюнча аткаруу кийин башка тапшырмаларда өз алдынча жазып кетишине өбөлгө.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Сүрөттөрдөн 5 окшоштукту, 5 айырмачылыкты таап жазгыла.</p>	<p>Бул тапшырма аркылуу кийинки текст менен иштөөгө киришебиз.</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Тексттеги сөздөргө -нын мүчөсүн улап жазгыла. Топтун өзгөчөлүгүн 2–3 далил менен айтып бергиле.</p>	<p>Текстке көңүл буруп окууга мажбур болушат. Далилдерди табуу үчүн текстке кайрылышат.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
6-тапшырма «Тумар» бийчилер тобунун Чехияда ийгиликке жеткен бийин көргүлө. Силер кайсы мүмкүнчүлүгүңөрдү пайдаланбай жатканыңарды 4–5 мисал менен жазгыла.	
Рефлексия Окуучулардын чакырык учурундагы суроолорго берген жоопторун чагылдырган кластерге көңүл буруп, толуктоолор менен жыйынтык чыгарышсын.	
Жыйынтыктоо. Үйгө тапшырма	7-тапшырма «Тумар» бийчилер тобунун Украинада ийгиликке жеткен дагы бир бийин көргүлө. Аларды ийгиликтери менен куттуктап, куттуктоо жазгыла. Үлгү менен иштешет.
«Тестке даярданабыз» рубрикасы. Окуп түшүнүүгө Ч. Айтматовдун «Кылым карытар бир күн» романынан алынган үзүндү менен иштөө сунушталат.	Окуучулар өз алдынча ЖРТга даярдык көрүү үчүн кошумча текстти окуп, тектеш атышат. Тесттик тапшырма аткарышат. Туура жооптору: 1. а); 2. а); 3. г); 4. б); 5. б); 6. в); 7. г); 8. б); 9. а); 10. в).
3. Улуу балерина	
1-тапшырма Бүбүсара Бейшеналиева жөнүндө кандай маалыматтарды билесиңер?	Кластер толтуруп, жупта бири-бирине окуп беришсин.
2-тапшырма Төмөнкү сөздөрдү сөздүктөрдөн карап, өз тилиңерге которгула. Маанисин өз алдыңарча түшүндүргүлө.	көйкашка – отличающийся от других своими хорошими качествами замандаш – современник деңизчи – моряк сыпат – красота, благообразие

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер						
	пенде – раб (божий); человек, как существо слабое биринчи мерте – первый раз урмат – уважение, почет өкүн – сожалеть жез кемпир – миф. демоническая старуха с железными когтями и носом эс тандыр – довести до растерянности; сбить с толку; удивить таберик – (о предметах) священный, приносящий счастье, благодатный						
<p>3-тапшырма</p> <p>Бүбүсара Бейшеналиева жөнүндө текстте кездешүүчү <i>«кабыргам кайышты, чанда туш келер табылгыс жан, улуттук биринчи жылдыз, жандуу элес, табериктей болуп калган фильм, көз тойбос көзөл, ажарына акылы төп келип, жүзүнөн сүйкүмү төгүлө»</i> деген сөз айкаштарынын маанисин чогуу талкуулагыла.</p>	<p>Текстеке чейинки иш. Текстте кездеше турган сөз айкаштар менен иштеп алышса, текстти кабыл алуу жеңилдейт.</p>						
<p>4-тапшырма</p>	<p>Чыңгыз Айтматовдун «Таалайга бүткөн улуу бийчи» макаласынан алынган үзүндү менен иштешет.</p>						
<p>5-тапшырма</p> <p>«Бүбүсара – улуттун жылдызы» деген темада далилдөөчү эссе жазгыла. Эссенин структурасын сактагыла:</p> <p>1. Киришүү</p> <p>Киришүү ырастоо (өзгөчө маселе, же кызыктуу цитаталар, ой-пикир).</p> <p>2. Негизги бөлүк</p> <p>а) Тезистик ырастоо: 1) бир сүйлөм болуп түзүлгөн сиз далилдей турган тезис же абал; 2) тезистин түшүндүрмөсү (2–3 сүйлөм).</p> <p>б) Далилдер 1) билдирүү (ырастоолорду айтып берүү); 2) колдоо (фактылар, мисалдар, ой-пикирлер ж.б.); 3) негиз</p>	<p>Эссени баалоонун критерийлерин эске алгыла:</p> <table border="1" data-bbox="561 1024 965 1455"> <thead> <tr> <th data-bbox="561 1024 861 1065">Критерийлер</th> <th data-bbox="861 1024 965 1065">Упайлар</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="561 1065 861 1216">Далилдөөчү эссенин композициялык жыйынтыгы (текстте далилдөөнүн бардык компоненттери камтылган)</td> <td data-bbox="861 1065 965 1216">3</td> </tr> <tr> <td data-bbox="561 1216 861 1455">Берилген позициянын кеңдиги жана бүтүндүгү 1) Берилген тезистин жана далилдин бири бирине дал келүүсү. 2) Автордун позициясы толук жана кеңейтилип берилген.</td> <td data-bbox="861 1216 965 1455">7</td> </tr> </tbody> </table>	Критерийлер	Упайлар	Далилдөөчү эссенин композициялык жыйынтыгы (текстте далилдөөнүн бардык компоненттери камтылган)	3	Берилген позициянын кеңдиги жана бүтүндүгү 1) Берилген тезистин жана далилдин бири бирине дал келүүсү. 2) Автордун позициясы толук жана кеңейтилип берилген.	7
Критерийлер	Упайлар						
Далилдөөчү эссенин композициялык жыйынтыгы (текстте далилдөөнүн бардык компоненттери камтылган)	3						
Берилген позициянын кеңдиги жана бүтүндүгү 1) Берилген тезистин жана далилдин бири бирине дал келүүсү. 2) Автордун позициясы толук жана кеңейтилип берилген.	7						

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер								
<p>(алардын негизинде негизделген билдирүүнүн далилин күчөтүү үчүн болжол колдонулат);</p> <p>3. Корутунду</p> <p>а) далилдердин синтези; б) тезисти кайрадан түзүү; в) корутунду бекитүү (далилдин келечеги; ой жүгүртүү үчүн суроо же айтуу; кириш далилдерди эскертүү; көйгөйгө башкача кароого мүмкүндүк берүүчү оригиналдуу суролорду коюу).</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="552 181 856 228">Критерийлер</th> <th data-bbox="864 181 965 228">Упайлар</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="552 235 856 521">3) Далилдер такталган булактардан алынган жана ишеничтүү (эссенин темасына дал келген далилдин көркөм чыгармадан болушу, автордун позициясын тактаган далилдин ар кандай булактардан болушу, автордун жеке позициясынын болушу).</td> <td data-bbox="864 235 965 521" rowspan="4">7</td> </tr> <tr> <td data-bbox="552 527 856 574">4) Далилдер мисалдарга таянат.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="552 581 856 612">5) Цитаталар киргизилген.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="552 618 856 750">6) Теманы ачууга багытталган тексттин керектүү бөлүгүн кошумча түшүндүрмө менен кайра айтып берүү.</td> </tr> </tbody> </table>	Критерийлер	Упайлар	3) Далилдер такталган булактардан алынган жана ишеничтүү (эссенин темасына дал келген далилдин көркөм чыгармадан болушу, автордун позициясын тактаган далилдин ар кандай булактардан болушу, автордун жеке позициясынын болушу).	7	4) Далилдер мисалдарга таянат.	5) Цитаталар киргизилген.	6) Теманы ачууга багытталган тексттин керектүү бөлүгүн кошумча түшүндүрмө менен кайра айтып берүү.	10
Критерийлер	Упайлар								
3) Далилдер такталган булактардан алынган жана ишеничтүү (эссенин темасына дал келген далилдин көркөм чыгармадан болушу, автордун позициясын тактаган далилдин ар кандай булактардан болушу, автордун жеке позициясынын болушу).	7								
4) Далилдер мисалдарга таянат.									
5) Цитаталар киргизилген.									
6) Теманы ачууга багытталган тексттин керектүү бөлүгүн кошумча түшүндүрмө менен кайра айтып берүү.									
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар өз алдынча «Улуу балерина», «Жеңижок ырчы», «Комуз кандайча пайда болгон?», «Тайчы» күүсүнүн жаралышы» деген тексттер менен иштешет. Тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>«Улуу балерина». Туура жооптору: 1. б); 2. в); 3. а); 4. г); 5. а); 6. в); 7. в); 8. б); 9. г); 10. б).</p> <p>«Жеңижок ырчы». Туура жооптору: 11. б); 12. г); 13. г); 14. а); 15. а); 16. а); 17. а); 18. а); 19. а); 20. г).</p> <p>«Комуз кандайча пайда болгон?» Туура жооптору: 21. б); 22. а); 23. а); 24. г); 25. в); 26. г); 27. в); 28. а); 29. б); 30. б).</p> <p>«Тайчы» күүсүнүн жаралышы». Туура жооптору: 31. б); 32. а); 33. г); 34. в); 35. в); 36. в); 37. а); 38. б); 39. г); 40. г).</p>								

10-тема. Кыргызстандагы билим берүү

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Билим алуу – ийне менен кудук казгандай	
<p>1) Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>Маектешүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Блиц-сурамжылоо жүргүзүлө. Чынжырча менен бири-бириңерге бирден суроо окуп берип, жооп алгыла. Жообун таппай калсаңар, суроону кийинки окуучуга узаткыла.</p>	<p>Бул суроолор кругозорду текшерүүчү суроолор. Окуучулар көп ойлонбой, бат-бат жооп берип, оюн катары өткөрүшсүн.</p> <p>Тапшырма кептик машыгуу иретинде өтөт.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бул нерсени даярдайбыз жана сиңире алабыз. Бирок жеп-иче албайбыз. Ал эмне? 2. Билим алуу эмнеден башталат? 3. Билимди эмне кылууга болот? 4. Ким бирди жыкса, ким миңди жыгат? 5. Эмне байлык, эмне кенч? 6. Билими, сабаты жокторду эмне деп атайбыз? 7. Билим берүүчү жайлардан бешөөнү жазгыла. 8. Билимин сага арнаган киши ким? 9. Билимдин булагы эмне?
<p>2-тапшырма</p> <p>Сөздөрдү жана сөз айкаштарды окугула. Тааныш эмес сөздөрдүн маанилерин сөздүктөн тапкыла. Сунушталган лексиканы төмөндөгү схемага бөлүштүргүлө. Өзүңөр билген түшүнүктөр, терминдер менен толуктагыла.</p>	<p>Схема менен иштейбиз. Схемага эмнелерди жазууну талкуулап, класс менен чогуу иштеңиз.</p>
<p>Грамматикага үйрөнөбүз</p>	<p>Кыргыз тилинде туура сүйлөш үчүн кептик көндүмүнүн үстүнөн иштейбиз. Болуп жаткан процессти кантип билдиребиз?</p> <p>«Жаш муундардын тарбияланышы», «Жаш муундарды тарбиялоо» деген сөз айкаштар процессти билдирет. Экөө бири-бирине тең маанилүү, ордуна алмаштырып колдоно беребиз.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Машыгабыз.</p> <p>3-тапшырма</p> <p>Көп чекиттин ордуна мүчөлөрдү улагыла.</p>	<p>Үйрөнгөнүбүз боюнча машыгабыз.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>Тексте чейинки иштерди жүргүзөбүз:</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Азыркы билим берүү системасы кайсы максаттарга багытталган? Өз оюңарды жазуу түрүндө билдиргиле.</p>	<p>Үлгү: Азыркы билим берүү системасы жаштардын үзгүлтүксүз билим алуусуна шарт түзүүгө багытталган.</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Мектепте, орто кесиптик окуу жайында, жогорку окуу жайында кандай билим алууга болот? Таблицаны толтургула.</p>	<p>Билгендерин актуалдаштыруу жүрөт. Ойлонуп, топто чогуу чечишет. Таблицаны ар бири жекече толтурса да, чогуу толтурушса да болот.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>6-тапшырма</p> <p>Кыргызстандагы билим берүү системасы жөнүндө маалымат менен таанышыла. Маалыматтын кайсы бөлүгүн биздин өлкөдөгү билим берүү системасынын багытталышы жөнүндө силердин пикириңер менен толуктаса болот.</p>	<p>Окуучулар текст менен жөн гана таанышып окуп чыгышпастан, өз пикири менен толуктоону ойлоношат. Мындай тапшырма текстти көңүл буруп окууну шарттайт. Окуп түшүнүү көндүмүн өнүктүрөт.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>7-тапшырма</p> <p>Башка өлкөдөн келген кесиптешке биздин өлкөдөгү билим берүү системасы жөнүндө айтып бергиле. Маектешүүгө даярдангыла. Конокко бере турган суроолорду камдап алгыла.</p>	<p>Окуучулардын кептик компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн ушундай кептик интенцияны камтыган тапшырмаларды кунт коюп аткаруу керек. Реалдуу баарлашууну элестетип, суроолорду түзүп жазышат. Окуучу конокко кандай суроолорду берсе болот. Анан ал коноктун берген суроолору кандай болушу мүмкүн. Коноктун атынан сунушталган суроолорго жоопторду кантип берүү керек деген тапшырма турат.</p>
<p>Жыйынтыктоо. Үйгө тапшырма берүү.</p>	
<p>2. Мектеп – билим уясы</p>	
<p>1. Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>2. Маектешүү</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Окуучунун карама-каршы сапаттарын кантип белгилесе болот?</p>	<p>Антоним маанидеги сапаттарды табыш керек. Уңгусу бир, мүчөлөрү карама-каршылык маанини билдирген сөздөрдү эске салса болот.</p> <p>уюшкандык – баш аламандык; кызыккандык – көңүл коштук; сабаттуулук – сабатсыздык; жетишкендик – жетишпегендик, артта калгандык; мүмкүндүк – тоскоолдук, ыңгайсыздык.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Предметтерге, адамдарга жана кубулуштарга кандай мүнөздөмө берсе болот?</p>	<p>Орто билим, заманбап изилдөөлөр, алдыңкы коомчулук, мыкты система, ишенимдүү өнүгүү, акыркы өзгөрүүлөр, чоң ийгиликтер / алгылыктуу ийгиликтер, албан-албан ийгиликтер, сабаттуу окуучулар, чебер педагогдор.</p>
<p>Текст менен иштейбиз</p> <p>3-тапшырма</p> <p>Мектептеги билим берүү жөнүндө маалымат менен таанышкыла.</p>	<p>Окуучулардын ар бири текстти өз алдынча окуп чыгышсын. Убакыт бөлүп бериңиз. Түшүнүксүз терминдерди сөздөрдү, сөз айкаштарды алдын сызып окушсун. Жуптарда такуулап, сурап алышсын. Билгени билбегенине үйрөтсүн. Андан кийин гана класска</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	жалпы талкуу уюштуруңуз. Туура чечмелешкенби, туура түшүнгөнбү, класста чогуу текшеремиз.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.
4-тапшырма Таблицанын биринчи графасындагы сөздөргө синоним, антоним тандагыла, сүйлөм түзгүлө. Мисалдарды тексттен тапкыла.	Текстти дагы бир жолу карап изилдеп чыгууга туура келет. Окуучулар текстти кайра-кайра окуп чыгуусу маанилүү.
5-тапшырма Төмөндөгү ырастоолордун кайсылары жогорудагы тексттен кездешет же кездешпейт.	Окуудан кийинки тапшырма аткарылат. Ырастоолордогу ойду туура түшүнүп алып, анан аны тексттен издешет.
Тыныгуу	Тыныгуу учурунда класстын бөлмөсүн топтордо иштөөгө ылайыктап алыңыз.
Топтордо иштөө 6-тапшырма Текстти окугула жана тапшырмаларды аткаргыла.	«Филипок мектепке барат» (Л. Толстойдуку боюнча) көркөм чыгармадан алынган үзүндүнү окуп, окуганы боюнча алты тапшырманы аткарышат. Топто чогуу аткарышсын.
«Тестке даярданабыз» рубрикасы «Китеп кантип жаралган?» деген текстти окуп түшүнүүгө тапшырмалар сунушталган.	«Китеп кантип жаралган?». Туура жооптору: 1. б); 2. а); 3. а); 4. б); 5. в); 6. а); 7. б); 8. а); 9. б); 10. б); 11. а); 12. а).
3. Жогорку окуу жайлары	
Чакырык Так көрсөтмө берүү: ЖОЖ деген эмне? Кыргызстанда кандай ЖОЖдор бар? ЖОЖдо билим алуу эмнеси менен айырмаланат?	Окуучулар менен кластер түзүңүз. 1) Ассоциативдик кластердин жардамы менен киришүү этабын өткөрүү сунушталат. (биринчи да, экинчи да тегерек кластер менен ассоциация жаратып, иштеңиз). Тактанын ортосуна

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>«ЖОЖ» деген сөз жазылган тегерек тартыңыз. ЖОЖ деген эмне? деген суроого жооп берген сөздөрдү атагыла деп тапшырма берсеңиз, биринчи тегерекке ошол суроого айтылган жоопторду жазасыз. Жогорку билим; жогорку окуу жайы; университет; академия; институт; окуу; аброй, кадыр-барк; көп тилдүүлүк; көп маданияттуулук; Экинчи тегерекке биринчи тегеректеги жазылган ойлордон суроолорду берип чыгабыз. <i>Окуучулар кыйналаса, «ЖОЖдо окуунун жыйынтыгында эмне кыла алат?» деген суроого жооп берген сөздөрдү атагыла, деп түрткү бериңиз</i>). Борбордо окуу; жакшы кесипке ээ болуу; жумушка, ишке кире алат; башка адамдар менен таанышуу, мамиле түзүү; ж.б. Бул көнүгүү тема боюнча лексиканы активдештирет, окуучуларды ЖОЖдор жөнүндө талкуулоого даярдайт.</p> <p>2) Бул этапта окуучулардын божомол жасаганын угуу маанилүү. Мугалим бир да сунушту четке какпай, угат, оңдоп-корректировкакалап, же, ошол бойдон кластерге жаза берет. Айрым ката айтылган ойлорду да версия катары жаза берүү керек. Кийин талдоо кылганда окуучулар каталарын түшүнүп, өздөрү оңдошот.</p>
<p>1-тапшырма</p> <p>Жогорку окуу жайлары жөнүндө эмнелерди билгиңер келет?</p> <p>Кыргызстандагы ЖОЖдордун туура аталыштарын билгиңер келеби?</p> <p>Алардын келип чыгыш тарыхын билгиңер келеби?</p> <p>Тексти инсерт ыкмасы менен окугула.</p>	<p>Тексти окууга мотивдештирип алып, тексти өз алдынча окуп чыгууга убакыт бериңиз. Инсерт ыкмасы менен окуп чыгышсын. Инсерт стратегиясынын (технологиялык ыкманын) авторлору: Воган и Эстес.</p> <p>I – interactive N – noting S – system E – effective R – reading T – thinking</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Инсерт – натыйжалуу окуу жана ой жүгүртүү үчүн системалуу белги салып өзүн-өзү иштетүү ыкмасы.</p> <p>Иштин маанилүү этабы болуп тексти маркировкалоону талкуулап алуу эсептелет. Кандай белгилерди кайсы жерге коюп окууну окуучулар менен чогуу макулдашып алыңыз: текстти окуп жатып, ар бир ойдун, абзацтын тушуна төмөнкүдөй белги коюп ойлонуп окуйбуз.</p> <p>«V» – муну билем, мурун эле билчүмүн. «+» – жаңы билдим «-» – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты «?» – муну түшүнгөн жокмун, менде суроо бар.</p>
	<p>Белгилер боюнча иштөөнүн да кадамдарын туура аткарыңыз.</p> <p>Катары менен иштеңиз. Биринчи мурда билген маалыматтарды окуучулардан сурап аласыз; каалаган окуучу туруп, окуган тексттеги маалыматтын кайсыларын мурун эле билгенин айтып берет. Дагы башкалар толукташат. Андан кийин жаңы маалыматка өтүңүз. Ар бир окуучу үчүн жаңы маалымат ар башка болушу мүмкүн. Бир окуучу мен муну мурда эле билчүмүн деген нерсени башка окуучу жаңыдан билдим, деши мүмкүн. Эми – окугандарым билгендериме карама-каршы болуп чыкты, деген маалыматка токтолуңуз. Мындай деп ойлочумун, андай эмес мындай экен, деп айтып беришет. Акыркы кадамда суроолорго мугалим эмес, окуучулар жооп берет; болбосо мугалим жардамдашат. Же текстте жок маалыматты сурашса, ал маалыматты сөзсүз мугалим айтып бербейт, үйдөн өз алдынча изденип таап келүүгө берилет.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>ЖОЖдор жөнүндө тексттин мазмунун түшүнгөнүн текшерүү үчүн тесттик тапшырмаларды аткаруу.</p>	<p>Тесттин туура жооптору: 1. б); 2. а); 3. г); 4. б); 5. б); 6. б).</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Маектешүүнүн жүрүшүн иштеп чыгып, жупта аткарып көргүлө.</p>	<p>1-маектешүүчү менен 2-маектешүүчү өздөрүнө сунушталган кептик тапшырмаларды так аткарып, маек курууга чыга алышат.</p>
<p>3-тапшырмада Германиянын билим берүү системасы жөнүндө окуп чыгышат.</p> <p>4-тапшырма</p> <p>Кыргызстандын жана Германиянын билим берүү өзгөчөлүктөрүн салыштыргыла.</p>	<p>Эки башка мамлекеттин билим берүү системасын салыштыруу туура жана сабаттуу жүргүзүлсө, бул тапшырма аркылуу окуучулардын ой жүгүртүү деңгээли жогорулайт. Андыктан окшоштук жактарын, айырмалуу жактарын таап, өз алдынча же класс менен чогуу туура корутунду чыгарышсын.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p>	<p>Бул тапшырма тест түрүндө түзүлгөн. ЖРТнын сүйлөмдү толуктоо тапшырмаларына окшош. Кыргыз эл макалдарын билгенин текшерет. Жусуп Баласагындын ырларынын саптарын текшерет. Ошондой эле мурунку окуган тексттерди түшүнгөнүн текшерет.</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктагыла. Туура жооптору:</p> <p>1. г); 2. а); 3. в); 4. б); 5. а); 6. б); 7. в); 8. а).</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Окшоштуктар. Туура жооптору: 1. в); 2. а); 3. б); 4. а); 5. а); 6. а).</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктоо. Туура жооптору: 7. г); 8. а); 9. б); 10. б); 11. а).</p> <p>Текстти окуп түшүнүү тести. Туура жооптору: 12. б); 13. а); 14. а); 15. б); 16. б).</p>

11-тема. Адамдын жашоосундагы тилдердин ролу

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
1. Тил билүү	
<p>Киришүү Аткарыла турган жумушка көрсөтмө берүү: сабактын максаттары, милдеттери жөнүндө маалымат берүү.</p> <p>Маектешүү Адамдар ар кайсы тилдерди эмне үчүн үйрөнүшөт?</p> <p>1-тапшырма Тилдердин аталышына жана кыргыз тилинде айтылышына көңүл бургула.</p>	<p>Адамдар ар кайсы тилдерди эмне үчүн үйрөнүшөт? Окуучулардын ойлорун тизмектеңиз.</p>
<p>2-тапшырма Таблица боюнча маалыматты сүйлөп бергиле.</p>	<p>Үлгү.</p> <p>1) Кытай тилинде сүйлөгөн адамдардын саны – бир миллиард эки жүз миллион адам.</p> <p>2) Дүйнөдө бир миллиард эки жүз миллион адам кытай тилинде сүйлөшөт.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>Чакырык</p> <p>Качан бул же тигил тилди билем деп айтса болот?</p> <p>Маектешүү</p>	<p>Качан (кайсы учурда) бул же тигил тилди билем деп айтса болот?</p> <p>Окуучулар сунуштаган ойлорду тизмектейбиз</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ошол тилде айтылганды түшүнсө - Ошол тилде сүйлөсө, оюн кенен-кесири билдире алса - Сабаттуу жазса - Эл алдына чыгып, бир темада баяндама жасаса - Ошол тилде көркөм чыгарма окуса - Ошол тилде окуу жайына экзамен тапшырып, окууга өтсө, окуу жайда окуй алса - ...
<p>3-тапшырма</p> <p>Сөздөрдүн маанилерин жебе аркылуу туташтыргыла.</p>	<p>Сөздөрдүн маанилерин чечмелөө даяр маанилердин арасынан дал келгенин табуу аркылуу жасалат.</p>
<p>4-тапшырма</p> <p>Сөз айкаштарын түзгүлө.</p>	<p>Сөз айкаштарын түзүү үчүн ар бир сөздүн манисине көңүл бурушат. Лексика менен иштөө үчүн жакшы көнүгүү болуп эсептелет.</p>
<p>5-тапшырма</p> <p>Сүйлөмдөрдү туура курагыла.</p>	<p>Сүйлөмдөрдү бөлүктөрдөн туташтырып, маанисин дал келтиришет.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>6-тапшырма</p> <p>Төмөнкү фразаларды пайдаланып, текст түзгүлө.</p>	<p>Сөздөрдүн лексикалык маанисин билгенден кийин, сүйлөмдөрдү кураштырып машыккандан кийин, ошол сөздөрдү колдонуп чакан текст түзүү оңой болот.</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
<p>7-тапшырма</p> <p>Текстти окугула, өзүңөр түзгөн текст менен салыштыргыла, окшоштуктарын жана жалпылыктарын айтып бергиле.</p>	<p>Текстти окугандан кийин өз тексти менен салыштырып талдап отуруп, жаңы тексттин мазмунун жакшы өздөштүрүшөт. Ошондуктан бардык көнүгүүлөрдү ушундай ирети менен иштегиле.</p>
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>
<p>8-тапшырма</p> <p>Бала тилмечпи? деген суроого таблицада берилген «Ооба» жана «Жок» позициясын жактоо үчүн 3 негиздеме жазгыла.</p>	<p>Бул тапшырманы ар бир окуучу жеке аткарсун. Андан кийин жуптарда талкуулап иштешсин. Кийин окуучулар мугалимдин «Кайсы чечимге келдиңер: бала тилмечпи же тилмеч эмеспи?» деген суроосу боюнча бир чечимге келип өз чечимин жазып коюшсун.</p>
<p>Рефлексия. Жыйынтыктоо</p> <p>9-тапшырма</p> <p>Төмөнкү конструкцияларды пайдаланып, 5 мүнөттүк аргументтештирилген эссе жазгыла.</p>	<p>Бул тапшырманы ар бир окуучу жеке аткарсун. Андан кийин жуптарда талкуулап иштешсин. Кийин окуучулар мугалимдин «Кайсы чечимге келдиңер: бала тилмечпи же тилмеч эмеспи?» деген суроосу боюнча бир чечимге келип өз чечимин жазып коюшсун.</p>
<p>Рефлексия. Жыйынтыктоо</p> <p>9-тапшырма</p> <p>Төмөнкү конструкцияларды пайдаланып, 5 мүнөттүк аргументтештирилген эссе жазгыла.</p>	<p>Эссе – бул окуучулардын жазуу ишинин өзгөчө жанры, анын максаты – бул же тигил маселе боюнча окурманды маалымдоо же бир нерсени далилдөө эле эмес, кандайдыр бир темага байланыштуу окуган темасына байланыштуу өзүнүн жеке ой жүгүртүүлөрүн окурмандар менен бөлүшүү.</p> <p>Аргументтештирилген эссени кептик таяныч менен жазышат:</p> <p>Мен бала ... деп ойлойм, анткени ... (аргумент + тексттен алынган факт менен негиздөө).</p>

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер
	<p>Контраргумент келтирүү: Айрымдар бала ... дешет, бирок ...</p> <p>Мен ... деп ойлойм. (контраргумент + тексттен алынган далил)</p> <p>Тезисти формулировкалоо.</p>
Үйгө тапшырма берүү	Аргументтештирилген эссени оңдоп-түздөп, бүтүрүп келгиле
2. Тил үйрөнүү	
<p>Чакырык</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>Силер эне тилиңерди билесиңерби?</p> <p>Силер кыргызча жакшы сүйлөй ала-сыңарбы? Орус тилиндечи?</p> <p>Тил билгениңерге байланыштуу кандайдыр бир окуяны эстеп айтып бергиле.</p> <p>Тил үйрөнүү деген темада эмнелер тууралуу сөз кылабыз?</p> <p>Маектешүү</p> <p>Так көрсөтмө берүү:</p> <p>1-тапшырма</p> <p>Тил – көпүрө, макта-, жатта-, улуу тил, тилдерди бил-, баркта-, жадыбалдай жатта-, өз-өзүнчө сакта- деген сөз ай-каштарды пайдаланып, чакан текст жазгыла.</p>	 <p>Текст менен иштөөнүн алгачкы этабында окуучулардын өздөрү түзгөн чакан тексти окула турган тексттин мазмунун кабыл алууга даярдык катары түзүлөт.</p>
<p>2-тапшырма</p> <p>Ырдын текстин көркөм окугула.</p>	<p>Б. Сарногоевдин «Тилдер жана энелер» ырын окушат.</p>
<p>3-тапшырма</p> <p>Өзүңөр жазган чакан текст менен Б. Сарногоевдин ырынын текстин салыштыргыла. Айырмачылыктарын, жалпылыктарын атагыла.</p>	<p>Эки башка текстти салыштырууга балдар көнүп калышкан болсо, бул көнүгүүнү туура жана сабаттуу аткара алышат.</p>
Тыныгуу	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн</p>

<p>Иштин мазмуну</p>	<p>Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер</p>					
	<p>өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>					
<p>4-тапшырма</p> <p>Тил үйрөнүүдөгү максаттардын бирине таянып, комментарий бергиле.</p>	<p>Үлгү: Менин тил үйрөнүүдөгү негизги максатым , анткени</p>					
<p>5-тапшырма</p> <p>Көп тил билген адам кандай ийгиликтерге жетишет? деген суроого сүрөттөгү маалыматтарды пайдалануу менен жооп бергиле, жупта талкуулагыла.</p>	<p>Эмне үчүн башка тилди билүү керек? деген суроо боюнча жыйынтык чыгарышат.</p>					
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>					
<p>Грамматиканы үйрөнөбүз</p> <p>Кыймыл-аракет тике багытталган объектини (затты) кантип көрсөтөбүз?</p> <p>Салыштыргыла</p>	<p>Таяныч таблицанда грамматикалык форма берилет</p> <table border="1" data-bbox="560 946 964 1336"> <thead> <tr> <th data-bbox="560 946 762 1011"> <p>Зат атооч мүчөсү жок айтылат</p> </th> <th data-bbox="762 946 964 1011"> <p>Зат атооч мүчөсү бар айтылат</p> </th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="560 1011 762 1336"> <p>Түздөн-түз этиштин алдында турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок ошондо да тил үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тил билген адам ийгиликтерге жетишет.</p> </td> <td data-bbox="762 1011 964 1336"> <p>Байланышкан этиштен оолак турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок тилди ошондо да үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тилди жакшы билген адам ийгиликтерге жетишет.</p> </td> </tr> </tbody> </table>		<p>Зат атооч мүчөсү жок айтылат</p>	<p>Зат атооч мүчөсү бар айтылат</p>	<p>Түздөн-түз этиштин алдында турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок ошондо да тил үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тил билген адам ийгиликтерге жетишет.</p>	<p>Байланышкан этиштен оолак турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок тилди ошондо да үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тилди жакшы билген адам ийгиликтерге жетишет.</p>
<p>Зат атооч мүчөсү жок айтылат</p>	<p>Зат атооч мүчөсү бар айтылат</p>					
<p>Түздөн-түз этиштин алдында турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок ошондо да тил үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тил билген адам ийгиликтерге жетишет.</p>	<p>Байланышкан этиштен оолак турса:</p> <p><i>Убакыт бошобойт, бирок тилди ошондо да үйрөнүү керек.</i></p> <p>Тилди жакшы билген адам ийгиликтерге жетишет.</p>					

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер									
	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="559 183 762 253">Зат атооч мүчөсү жок айтылат</th> <th data-bbox="766 183 969 253">Зат атооч мүчөсү бар айтылат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="559 259 762 456">Объект мурун белгисиз зат болсо: <i>Убакыт үнөмдөгүң келсе – тил үйрөн.</i></td> <td data-bbox="766 259 969 456">Объект мурун белгилүү зат болсо: <i>Өз убактыңды үнөмдөгүң келсе – өзүң кызыккан тилди үйрөн.</i></td> </tr> <tr> <td data-bbox="559 462 762 610">Этиш логикалык басым менен айтылса: <i>Тил үйрөнүү пайдалуу.</i></td> <td data-bbox="766 462 969 610">Объект логикалык басым менен айтылса: <i>Тилди үйрөнүү пайдалуу.</i></td> </tr> <tr> <td data-bbox="559 617 762 821"></td> <td data-bbox="766 617 969 821">Бир өңчөй мүчөлөрдө эң акыркы сөзгө уланат: <i>Химия, физика, биологияны жакшы окуйм.</i></td> </tr> </tbody> </table>		Зат атооч мүчөсү жок айтылат	Зат атооч мүчөсү бар айтылат	Объект мурун белгисиз зат болсо: <i>Убакыт үнөмдөгүң келсе – тил үйрөн.</i>	Объект мурун белгилүү зат болсо: <i>Өз убактыңды үнөмдөгүң келсе – өзүң кызыккан тилди үйрөн.</i>	Этиш логикалык басым менен айтылса: <i>Тил үйрөнүү пайдалуу.</i>	Объект логикалык басым менен айтылса: <i>Тилди үйрөнүү пайдалуу.</i>		Бир өңчөй мүчөлөрдө эң акыркы сөзгө уланат: <i>Химия, физика, биологияны жакшы окуйм.</i>
Зат атооч мүчөсү жок айтылат	Зат атооч мүчөсү бар айтылат									
Объект мурун белгисиз зат болсо: <i>Убакыт үнөмдөгүң келсе – тил үйрөн.</i>	Объект мурун белгилүү зат болсо: <i>Өз убактыңды үнөмдөгүң келсе – өзүң кызыккан тилди үйрөн.</i>									
Этиш логикалык басым менен айтылса: <i>Тил үйрөнүү пайдалуу.</i>	Объект логикалык басым менен айтылса: <i>Тилди үйрөнүү пайдалуу.</i>									
	Бир өңчөй мүчөлөрдө эң акыркы сөзгө уланат: <i>Химия, физика, биологияны жакшы окуйм.</i>									
<p>Машыгабыз</p> <p>6-тапшырма</p> <p>Сөздөргө -ды мүчөсүн оозеки улагыла.</p>	<p>Үйрөнгөнү боюнча машыгышат.</p>									
<p>7-тапшырма</p> <p>Сүйлөмдөрдү туура түзгүлө.</p>	<p>Табыш жөндөмөсүнүн мүчөсү качан уланат, качан уланбайт экенин балдар өздөрү табышат.</p>									
<p>Тыныгуу</p>	<p>Тыныгуу учурунда мугалим окуучуларга кызыктуу тыныгуу көнүгүүлөрүн өткөрөт. Ал үчүн мугалим тыныгуу көнүгүүлөрүн кантип өткөрүүнү жакшы билет. Ошондой эле окуучулардын сыртка чыгып, эс алып, тыныгып келүүсүн уюштурат.</p>									
<p>8-тапшырма</p> <p>Текстти окугула, тапшырманы аткаргыла.</p>	<p>Кырдаал: Ийгиликке жетүү үчүн тил үйрөнүү зарыл. Азыркы учурда технологиянын жардамы менен тил үйрөнсө боло турган кандай кеңеш берет элеңиз? Бир-бириңер менен маектешип, эң пайдалуу эки кеңешти сунуштагыла.</p>									

Иштин мазмуну	Мугалим үчүн методикалык көрсөтмөлөр, комментарийлер	
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Кыргыз тилинин практикалык грамматикасы. Окшоштуктарды тапкыла. Сүйлөмдөрдү толуктагыла.</p>	<p>Кыргыз тилинин практикалык грамматикасы. Туура жооптору:</p> <p>1. б); 2. б); 3. в).</p> <p>Окшоштуктар. Туура жооптору:</p> <p>1. б); 2. а); 3. г); 4. а); 5. в); 6. б); 7. а); 8. г); 9. в).</p> <p>Сүйлөмдөрдү толуктоо. Туура жооптору:</p> <p>1. б); 2. а); 3. б); 4. г); 5. б).</p>	
<p>«Тестке даярданабыз» рубрикасы</p> <p>Окуучулар «Эс тутум рекорду» жана «Кыргыз тили – бай тил» деген тексттер менен иштешет. Тесттик тапшырмаларды аткарышат.</p>	<p>«Эс тутум рекорддору». Туура жооптору: 1. в); 2. в); 3. а); 4. г); 5. б); 6. б); 7. а); 8. г); 9. б); 10. в).</p> <p>«Кыргыз тили – бай тил». Туура жооптору: 11. в); 12. б); 13. б); 14. в); 15. г); 16. в); 17. а); 18. в); 19. а); 20. б).</p>	
<p>Өзүңөрдү карточкалардын жардамы менен баалагыла. Көп чекиттин ордуна кеминде 5–6 далил келтиргиле.</p>		
		
<p>Тема боюнча иштөө мага жакты. Мен ... тапшырмаларды жакшы иштедим. ... сөздөрдү өздөштүрдүм.</p>	<p>Мага сабак кызыктуу болду. Мен ... тапшырмаларды аткардым, ал эми ... түшүнүксүз болду.</p>	<p>Көп пайда алган жокмун. Анткени ... түшүнүксүз болду.</p>

ТЕСТКЕ ДАЯРДАНАБЫЗ. МАШЫКТЫРУУЧУ КӨНҮГҮҮЛӨР

Кыргыз тилинин практикалык грамматикасы

<p>1. Иш кагаздарын жүргүзүүдө төмөндөгү талаптар коюлат: Кайсы вариантта көрсөтүлгөн талап туура коюлган?</p>	<p>(б) Айтылуучу ойдун тактыгы, ачыктыгы, түшүнүктүүлүгү.</p>
<p>2. Кайсы варианттагы сүйлөмдө тыныш белгилери туура коюлган?</p>	<p>(а) Украинанын жеринде пайдалуу кендердин: көмүрдүн, газдын, темирдин, марганецтин эң баалуу кору жатат.</p>
<p>3. Кайсы сүйлөмдөгү алды сызылган сөз кыймыл-аракеттин ишке ашышын тилейт?</p>	<p>(б) <u>Барсам экен</u>, сени көрсөм экен.</p>
<p>4. Кайсы варианттагы асты сызылган сөздөр «урмат-сый» деген мааниде колдонулган?</p>	<p>(б) Балдарыңдын <u>күнүн</u> көр, айланайын.</p>
<p>5. Кайсы варианттагы сүйлөмдө асты сызылган сөз туура ташымалданган?</p>	<p>(а) Улуттук китепканада <u>китеп</u> көргөзмөсү болуп өттү.</p>
<p>6. Жогоруда берилген сүйлөм бөлүктөрүн кайсы варианттагы ырааттуулук боюнча жайгаштырсак, сүйлөмдү туура түзгөн болобуз? I үй тапшырмасын аткарып II досу Аскарга телефон чалды да III Мелис кечки тамагын жеди IV сынак тууралуу сурады</p>	<p>(в) III, I, II, IV</p>
<p>7. Кайсы варианттагы сүйлөмдө тыныш белгилери туура коюлган?</p>	<p>(а) Менин оюмча, ал калыстык кылды.</p>
<p>8. Биздин Айгүл <u>кыял күтүп</u> калыптыр. <u>Көзүн май басып</u>, көпчүлүккө сөз болду. Кошунам <u>көкүрөгүн каккылап</u>, көчөдө жүрөт. Кечээки Самат <u>көөдөнүн көтөрүп</u>, ыңгыранып жүрөт. Жогоруда берилген сүйлөмдөрдөгү асты сызылган сөздөрдүн бардыгы кандай маанини берет?</p>	<p>(а) менменсинүү</p>
<p>9. Кайсы варианттагы белгиленген сөз заттын түсүн билдирип турат?</p>	<p>(г) Кара тору, <u>көк</u> көз кызды биринчи жолу көрүшүм.</p>

10. Кайсы варианттагы сүйлөмдүн түзүлүшүндө адабий тилдин жазуу эрежесине дал келбеген ката бар?	(а) Мугалим Манасты окуп келгиле деди.
11. Кайсы катардагы сүйлөмдө сүйлөмдүн биринчи бөлүгү экинчи бөлүгүнүн мезгилин билдирет?	(а) Ыр ырдалып бүтсө, акырын чыгып кетели.
12. Кайсы варианттагы сүйлөмдө асты сызылган сөз туура жазылган?	(в) 1- <u>ноябрь</u> менин туулган күнүм.
13. Кайсы катардагы сүйлөмдө асты сызылган сөз тике маанисинде колдонулду?	(б) Сарымсактын <u>өзөгүн</u> сууруп, сатууга мезгил жетип калыптыр.
14. Кайсы варианттагы сүйлөмдө тыныш белгилери туура коюлган?	(г) Аристотель: «Окуунун тамыры ачуу, жемиши таттуу», – деп айткан экен.
15. <i>Эсептешүү-сактык компаниясынын мүдүрү Жамалов Асан Анваровичке</i> <i>Текшерүү бөлүмүнүн башкы эсепчиси Жуманов Курбан Сариевичтен</i> <i>Кечээ иш сапарынан кайтып келе жатканда жолдо унаабыз бузулуп, Бишкекке бүгүн саат 10дордо келгендиктен, маанилүү жыйналышка катыша албай калдым. Мекемебиздин айдоочусу да бул маалыматты тастыктап берет.</i> Жогоруда берилген үлгү иш кагаздарынын кайсы түрүнө кирет?	(б) Түшүнүк кат
16. Кайсы катардагы сүйлөмдө асты сызылган сөз өкүнүү маанисин билдирип турат?	(б) Мен бул китептин сатыларын уккан жокмун, же сен <u>уксаңчы</u> .
17. Кайсы катардагы сөздөрдүн бардыгы туура ташымалданган?	(г) ара-ба, тоо-луу
18. Кайсы варианттагы татаал сүйлөмдө биринчи жөнөкөй сүйлөм натыйжаны, экинчиси анын себебин көрсөтөт?	(г) Досуңа сыр айтпа, досуңдун досу бар.
19. Кайсы катардагы сүйлөмдөрдө асты сызылган сөздөр бирдей мааниде колдонулду? I. Ушул, көгү, сага <u>туура</u> келди окшойт. II. Анын айтканы <u>туура</u> , мен кошулам. III. Сенин бул жерден тез кетип калганың <u>туура</u> . IV. Үйдөн чыгып, <u>туура</u> силердикин көздөй баскан.	(б) II, III гана

20. Кайсы сүйлөмдөгү алды сызылган сөз кыймыл-аракетти туюндурду?	(в) Агам күтүүсүздөн атты камчы менен такымга тартып жиберди.
21. Кайсы катардагы сөздөрдүн бардыгы туура ташымалданган?	(б) суу-луу, жуур-кан, ме-ни
22. Карга Аке «түшпөс бий» атыгып 70–80-жылдан бий болсо Мойт Акени эл да эл башчылары да кадырлашкан. Сүйлөмдөгү кайсы сөздөрдөн кийин үтүр белгиси коюлушу керек?	(б) бий болсо, эл да, эл башчылары да
23. Кайсы варианттагы сүйлөмдүн биринчи бөлүгү экинчи бөлүгүндөгү ойдун аткарылыш максатын билдирип турат?	(в) Алар туюп калбасын деп, эч кимге айтпадык.
24. Кайсы катардагы сүйлөмдө асты сызылган сөз «белгисиз» деген сөзгө маанилеш?	(а) <u>Бир</u> күнү өз бактыма жолугармын.
25. Кайсы варианттагы асты сызылган сөз жаңсоо иретинде колдонулду?	(в) <u>Ал</u> адам белгилүү жазуучу.
26. <i>Мен шаардан алыс жашаганыма байланыштуу, унаа өз убагында каттабагандыктан, 2018-жылдын 24-сентябрында жумушка 20 мүнөт кечигип келдим. Мындан кийин бул көрүнүш кайталанбайт деп ишендирем.</i> Текст иш кагаздарынын кайсы түрүнүн үлгүсү боло алат?	(в) Түшүнүк кат
27. Төмөндө берилген сүйлөм бөлүктөрүн кайсы катардагыдай тартипте жайгаштырсак, сүйлөмдү түзгөн болобуз? I. керектүү кийимдерин алып II. кеч кирип кетти III. окуудан кеч келди IV. көлдүн жээгине баргыча	(в) III, I, IV, II
28. Айсалкындын <u>ишенгени</u> ушул бала. Сүйлөмдөгү алды сызылган сөздөн кийин кайсы тыныш белгиси коюлат?	(б) сызыкча
29. Кыргызстан – тоолуу өлкө, анын ичинен Нарын облусу өзгөчө тоолуу аймак. Анткени мүлдө республиканын жайытынын үчтөн бири ушул облуска таандык. Мына ошон үчүн, теңиртоолуктарда сейрек	(г) Публицистикалык макаладан

кездешүүчү айрым улуттук өнөрлөр муундан-муунга сакталып келген. Жогорудагы үзүндү тексттин кайсы түрүнөн алынган?	
30. Кайсы варианттагы белгиленген сөз заттык маанини жалпылап, анын белгисиз экендигин көрсөтүп турат?	(в) Бул кол жазманын кайда экенин эч <u>ким</u> билбейт.
31. <u>Бирөөнүн көзүн караган</u> жаман, балам. Колдон келсе, бирөөнүн көзүн караба да, бирөөнүн күнүн өзүңө түшүрбө! Алды сызылган сөз тизмегинин маанисин аныктагыла.	(г) Бирөөгө көз каранды болуу.
32. Кайсы катардагы сүйлөмдүн биринчи бөлүгү экинчи бөлүгүнө карама-каршы мааниде турат?	(а) Касындан бал жегиче, досундан суу ич.
33. Кайсы варианттагы бир деген сөз сандык маанини туюндуруп турат?	(а) Бүгүн болгону <u>бир</u> көйнөк сатып алдым.
34. Төмөнкү сүйлөмдөрдүн кайсынысында нерсени туураган сөз колдонулду?	(г) Саратандын чызылданганы угулду
35. Текстке тема койгула. Менин атым Асел. Мен эжем менен бирге турам. Эжем 30 жашта. Ал турмушка чыккан жана анын эки уулу бар. Эжем күнүгө эрте туруп, ишке жөнөйт. Кечинде келип тамак жасайт, балдарынын сабакка даярдыгын текшерет. Мен жээндеримди жакшы көрөм. Алар да мени жакшы көрүшөт.	(в) Менин эжем
36. Кайсы варианттагы сүйлөмдөрдө тыныш белгилери туура коюлган? I Мен, Асанов Темирбек, 1975-жылы 10-июлда Ысык-Көлдө туулдум. II Мен, Асанов Темирбекти, 1975-жылдан бери билем. III Мен, Асанов Темирбек, кароолчу болуп, ишкананын ичине кирдик. IV Мен, Асанов Темирбек, экөөбүз «Терек» орто мектебин бүтүргөнбүз.	(г) I, III
37. Кайсы катардагы сүйлөмдө асты сызылган сөз мезгилдик мааниде колдонулду?	(г) Жыйналыштын <u>алдын</u> -да окуучуларды куттуктап кетели.
38. Кайсы варианттагы асты сызылган сөз кыймыл-аракеттин болуп өткөндүгүн билдирди?	(в) Азыр бул жерге келген <u>эле</u> .

39. Көп муундуу сөздү белгиле.	б) уялуу
40. Кайсы сөздү ташымалдоого болот?	в) Чыңгыз
41. Орфографиялык жактан туура жазылган сөз айкашты тап.	в) Кыргыз Республикасынын Өкмөтү
42. Кыр- деген этишке омонимдеш сөз кайсы?	в) бел деген зат атооч
43. Өз ара маанилеш колдонулган сөздөр кайсы вариантта?	а) узак-ыраак
44. Кайсы туруктуу сөз айкашы комсоо, көрүмсүз деген маанини туюнтат?	а) иттин арткы шыйрагындай
45. Жылдызы жерге түшүү туюнтмасы эмне маанини билдирет?	г) маанайы чөгүү
46. Төрт морфемалык бөлүккө ажыраган сөздү белгиле.	в) баскынчылык
47. Демейдеги нормадан төмөн болгон сын-сыпаттык сөздү белгиле.	в) саргыч
48. Кайсы катардагы сөз заттардын тобун билдирет?	г) ондон
49. Тыныш белгиси туура коюлбаган сүйлөмдү белгиле.	б) Эжей: «Жаш балдарга ызат мамиле кылуу керек экендигин», – айтты.
50. Компоненттери туруктуу келбеген сөз тизмектерин белгиле.	г) жыйырма китеп
51. Орфографиялык жактан туура жазылган сөздү белгиле.	г) Жорж Сорос
52. Асты сызылган кайсы сөздө сын-сыпаттык маани камтылды?	б) Булардын кимиси сени менен <u>жашташ</u> ?
53. Кайсы катардагы сөздөр туура жазылган? I. Керээз, аэропорт, аюу, плащ, куюн II. Мэр, алое, тийешелүү, боюнча, коюу III. Аю, октябрь, кеңейет, тууралу, төрага IV. Социолог, министр, батальон, йогурт, келатат	а) I, IV гана
Муундук бөлүктөргө туура ажыратылган сөздөрдү белгиле.	а) жа-йылт, а-лыс-кы, ээ-ли-гүү
54. Туура жазылган сөздөрдүн катарын белгиле.	г) барчумун, Алиевдин, чаап
55. Туура ташымалданган сөздөрдү белгиле.	А) эне-ке, оюн-чук, бала-быз

56. Кайсы катардагы сөздөр туура жазылган?	г) түнкү, караңгы, эртеңки, бүгүнкү, таңкы, жүдөңкү, астыңкы
57. Тыныш белгилери туура коюлган сүйлөмдү белгиле.	б) «Калптын казаны кайнабайт», – делет элибизде, андыктан калп айтуудан корк!
58. Туура жазылган сөздөрдүн катарын белгиле.	в) үй-бүлө, аба ырайы, кыргыз тили, ден соолук, агайын тууган
59. Кайсы сүйлөмдө асты сызылган этиш туура эмес жазылган?	б) <u>Бараар</u> жерибиз алыс болгондуктан жолго эрте камындык.
60. Катардагы асты сызылган кайсы сөз кыймыл-аракетти билдирет?	б) Дем алуу кыйындап жатат, аба суюк окшойт.
61. _____, быйыл окуу качан башталат экен? Сүйлөмдөгү боштукка кайсы сөздү койсок, капыстан эстөө мааниси келип чыгат?	г) Айтмакчы
62. Кайсы катардагы кыймыл-аракетти билдирген сөз көнүмүш болуп калгандыкты билдирет?	г) Зарина Канатты аялдамдан күтүп турчу.
63. Кайсы катардагы сүйлөмдө тыныш белгилери туура коюлган?	г) Кыргызстандын түпкүлүктүү эли – кыргыздарга башыбызды бириктирели!
64. Жемиштерден алманы, анарды, чиени жана жүзүмдү көп колдонуу керек. Асты сызылган сөздөн кийин кайсы тыныш белгисин колдонуу керек?	б) сызыкчаны
65. Кайсы катардагы сөздөрдө жаңы маанилер пайда болду?	б) эңсөө, катарлаш, тамактан, бурчтук
Окшостуктар боюнча тесттин туура жооптору	
1. самын: кир (а) ийне: жип (в) калем: өчүргүч (б) шам: жарык (г) шыпыргы: шыпырынды	(г) шыпыргы: шыпырынды
2. компас: багыт (а) басым: барометр (б) түндүк: мох (в) саат: убакыт (г) күн: түш	(в) саат: убакыт

<p>3. кичинекей: кенедей (а) муштумдай: тырмактай (б) өткүс: тар (в) баалуу: арзан (г) жука: жеңил</p>	(б) өткүс: тар
<p>4. жумуш: танапис (а) спектакль: антракт (в) күн: түш (б) тыныгуу: жүрүш (г) эмгек: жалкоолук</p>	(а) спектакль: антракт
<p>5. жаңылоо: эски (а) илүү: нымдуу (в) жакшыртуу: жаман (б) билүү: кызык (г) эске салуу: керек</p>	(в) жакшыртуу: жаман
<p>6. күйгүзүү: өчүрүү (а) унчукпоо: сүйлөө (в) кароо: көрүү (б) жоготуу: табуу (г) сарп кылуу: алуу</p>	(г) сарп кылуу : алуу
<p>7. казуу : тереңдетүү (а) секирүү : жүгүрүү (в) чумкуу : батуу (б) көтөрүү : түшүрүү (г) түшүү : жылмышуу</p>	(в) чумкуу: батуу
<p>8. чыдамкайлык: сабырдуу (а) куулук: жөнөкөй (б) алсыздык: күчсүз (в) кубанычтуулук: кайгылуу (г) абийирдүүлүк: уятсыз</p>	(б) алсыздык: күчсүз
<p>9. комедия: актёр (а) чыгарма: сынчы (в) фильм: режиссёр (б) роман: каарман (г) опера: ырчы</p>	(г) опера: ырчы
<p>10. теоретик: практик (а) врач: ассистент (б) пианист: композитор (в) архитектор: куруучу (г) режиссёр: сценарист</p>	(в) архитектор: куруучу
<p>11. мотор: кубаттуу (а) талдоо: толук (в) тандоо: эң жакшы (б) прибор: так (г) чогултуу: шашылыш</p>	(б) прибор: так
<p>12. аларман: сатуучу (а) баскынчы: тынчтык орнотуучу (б) кожоюн: ээ (в) лыжачы: спортчу (г) жоокер: ыктыярдуу аскер</p>	(а) баскынчы: тынчтык орнотуучу

<p>13. автор: жазуучу (а) журнал: китеп (в) кресло: отургуч (б) сан: цифра (г) эмерек: үстөл</p>	(б) сан: цифра
<p>14. телевизор: көрүү (а) жалбырак: саргаруу (в) жол: асфальттоо (б) автомобиль: жүрүү (г) топчу: тагуу</p>	(б) автомобиль: жүрүү
<p>15. өркүндөтүү: жакшыраак (а) кемитүү: азыраак (б) талап кылуу: чечкиндүүрөөк (в) өзгөртүү: начарыраак (г) карап чыгуу: кылдатыраак</p>	(а) кемитүү: азыраак
<p>16. күн күркүрөө: чагылган (а) кара булут: көлчүк (в) күн желеси: жамгыр (б) кар: бурганак (г) толкун: шамал</p>	(в) күн желеси: жамгыр
<p>17. ийгилик: кубаныч (а) күлкү: тамаша (в) коркутуу: коркуу (б) ачкалык: тамак (г) көз жаш: кайгы</p>	(в) коркутуу: коркуу
<p>18. көйгөй: чечүү (а) эксперимент: тажрыйба (б) гипотеза: далилдөө (в) сабак: түшүндүрүү (г) маселе: шарт</p>	(б) гипотеза: далилдөө
<p>19. жалбырак: тарамыштар (а) гүл: бутактар (в) кол: кан тамырлар (б) бет: бырыштар (г) дарыя: куймалар</p>	(в) кол: кан тамырлар
<p>20. алма: тамак (а) турак: үй (в) автомобиль: унаа (б) кычкылтек: аба (г) буудай: дан</p>	(г) буудай: дан
<p>21. торт: таттуу (а) бадыраң: туздалган (в) лимон: кычкыл (б) картөшкө: куурулган (г) чай: ысык</p>	(в) лимон: кычкыл
<p>22. урушуу: мактоо (а) жеңилүү: сыйлоо (в) көтөрүү: түшүрүү (б) тазалоо: булгоо (г) жазалоо: шыктандыруу</p>	(г) жазалоо: шыктандыруу
<p>23. чуркоо: стадион (а) саякат: машина (в) сүзүү: бассейн (б) атуу: таймаш (г) товар: дүкөн</p>	(в) сүзүү: бассейн

<p>24. поезд: тоннель</p> <p>(а) добуш: кулак (в) тешкич: дубал (б) ийне: кездеме (г) түтүн: мор</p>	(г) түтүн: мор
<p>25. ит: тайган</p> <p>(а) автобус: троллейбус (в) дарыя: суу (б) дарак: көчөт (г) имарат: мектеп</p>	(г) имарат: мектеп
<p>26. салмак: тараза</p> <p>(а) узундук: кесинди (в) температура: градус (б) бурч: транспортир (г) көлөм: литр</p>	(б) бурч: транспортир
<p>27. көмүр: жылуулук</p> <p>(а) очок: жылуулук (в) ичик: жылуулук (б) жай: жылуулук (г) газ: жылуулук</p>	(г) газ: жылуулук
<p>28. тайыз: терең</p> <p>(а) колдонулган: эски (в) айрык: бүтүн (б) ийкемдүү: жумшак (г) нагыз: чыныгы</p>	(в) айрык: бүтүн
<p>29. май: сыйпоо</p> <p>(а) казы: кесүү (в) шикшебек: даярдоо (б) нан: жабуу (г) шорпо: бышыруу</p>	(а) казы: кесүү
<p>30. кагаз: ороо</p> <p>(а) калем: жазуу (в) китеп: окуу (б) бычак: кесүү (г) чөмүч: сузуу</p>	(г) чөмүч: сузуу
<p>31. кайырмак: калкыгыч</p> <p>(а) саат: сандар (в) телевизор: фильм (б) тараза: килограмм (г) компас: жебе</p>	(г) компас: жебе
<p>32. көрүнгөн: угулган</p> <p>(а) жупуну: жоош (б) жаркыраган: ак (в) көгүлтүр: шаңгыраган (г) шаңкылдаган: шуулдаган</p>	(в) көгүлтүр: шаңгыраган
<p>33. кадам: аралык</p> <p>(а) литр: грамм (в) кыймыл: ылдамдык (б) километр: метр (г) күн: убакыт</p>	(в) кыймыл: ылдамдык
<p>34. болжолдуу: так</p> <p>(а) кемчиликтүү: толук (в) керектүү: толук (б) жетиштүү: толук (г) жарым-жартылай: толук</p>	(г) жарым-жартылай: толук

<p>35. дарак: арча</p> <p>(а) чычырканак: бадал (в) балык: чабак (б) куш: бүркүт (г) гүл: жоогазын</p>	(а) чычырканак: бадал
<p>36. кыш: кар</p> <p>(а) кайгы: капа (в) компас: түндүк (б) кол чатыр: жаан (г) кубаныч: жылмаюу</p>	(а) кайгы: капа
<p>37. жип: кездеме</p> <p>(а) жыгач: үстөл (в) тасма: бант (б) кирпич: дубал (г) чыбык: себет</p>	(г) чыбык: себет
<p>38. климат: жаан</p> <p>(а) букет: гүл (в) мезгил: кыш (б) рельеф: тоо (г) булут: чагылган</p>	(в) мезгил: кыш
<p>39. жоготуу: табуу</p> <p>(а) кол салуу: коргонуу (в) баш тартуу: чакыруу (б) жоголуу: уурдоо (г) сатуу: түгөтүү</p>	(г) сатуу: түгөтүү
<p>40. кычкылтек: аба</p> <p>(а) алтын: шакек (в) көмүр: шахта (б) темир: кен (г) сүт: быштак</p>	(б) темир: кен
<p>41. дыйкан: орок</p> <p>а) күрөк: жумушчу в) мурап: кетмен б) булгары: өтүкчү г) калем: акын</p>	в) мурап: кетмен
<p>42. туз: тамак</p> <p>а) цемент: бетон в) ун: камыр б) ширеңке: от г) кумшекер: чай</p>	г) кумшекер: чай
<p>43. асман: көк</p> <p>а) ай: шоола в) жылдыз: жарык б) байрак: асаба г) күн: ысык</p>	б) байрак: асаба
<p>44. уят: кызаруу</p> <p>а) ый: азаптануу в) бармак: тиштөө б) ой: унчукпоо г) оору: онтолоо</p>	г) оору: онтолоо
<p>45. бөлүм: лексика</p> <p>а) азап: кайгы в) велосипед: мопед б) курак: жеткинчек г) күч: динамика</p>	б) курак: жеткинчек
<p>46. жазуу: барак</p> <p>а) чийүү: черчение в) чабуу: балта б) окуу: лекция г) боёо: кыл калем</p>	г) боёо: кист

<p>47. көзө: чопо</p> <p>а) көөкөр: тери б) китеп: барак</p> <p>в) үй: дубал г) дарак: жалбырак</p>	<p>а) көөкөр: тери</p>
<p>48. булак: дарыя</p> <p>а) жыгач: кагаз б) гүл: өсүмдүк</p> <p>в) кум: таш г) чаң: топурак</p>	<p>в) кум: таш</p>
<p>49. бакыт: кубаныч</p> <p>а) бакыт: белек б) бакыт: балдар</p> <p>в) бакыт: кайгы г) бакыт: көз жаш</p>	<p>г) бакыт: көз жаш</p>
<p>50. грамм: килограмм</p> <p>а) ай: күн б) урук: дарбыз</p> <p>в) жылдыз: асман г) сөөм: карыш</p>	<p>г) сөөм: карыш</p>
<p>51. там: үй</p> <p>а) шкаф: сандык б) эшик: каалга</p> <p>в) отургуч: стол г) диван: кресло</p>	<p>б) эшик: каалга</p>
<p>52. муздаткыч: чаң соргуч</p> <p>а) балка: орок б) жгут: пинцет</p> <p>в) термос: электромеш г) скрепки: кагаз</p>	<p>в) термос: электромеш</p>
<p>53. текмат: кур</p> <p>а) билек: билерик б) чапан: чарчы</p> <p>в) галстук: жагоо г) шакек: сырга</p>	<p>в) галстук: жагоо</p>
<p>54. казан: депкир</p> <p>а) мискей: капкак б) кумган: кемеге</p> <p>в) сабаа: бишкек г) очок: коломто</p>	<p>в) сабаа: бишкек</p>
<p>55. жазуучу: прозаик</p> <p>а) акын: төкмө б) төлгөчү: астроном</p> <p>в) куруучу: инженер г) врач: педиатр</p>	<p>а) акын: төкмө</p>
<p>56. казык: тогоо</p> <p>а) комуз: кыл б) калем: сызгыч</p> <p>в) ачкыч: эшик г) өгөө: бурч</p>	<p>а) комуз: кыл</p>
<p>57. аңчы: олжо</p> <p>а) бөрү: коён б) мүнүшкөр: кылтак</p> <p>в) жолоочу: машина г) окурман: кабар</p>	<p>г) окурман: кабар</p>
<p>58. кулпу: ачкыч</p> <p>а) кетмен: сап б) бармак: оймок</p> <p>в) ийне: кийим г) маркер: капкак</p>	<p>г) маркер : капкак</p>

<p>59. актёр: кино</p> <p>а) мугалим: сабак в) уста: үй б) врач: операция г) дублёр: котормо</p>	<p>г) дублер: котормо</p>
<p>60. уламыш: илгери</p> <p>а) жалган: кеп в) жоромол: келечек б) жомок: балалык г) чатак: талаш</p>	<p>в) жоромол: келечек</p>
<p>Сүйлөмдөрдү толуктоо</p>	
<p>1. Жогорку сапаттагы товарлар конкуренцияга жөндөмдүү болуп саналат жана эреже катары, чет жакта көбүрөөк керектелет.</p> <p>Товардын _____ сапаты анын конкуренцияга жөндөмдүүлүгүн _____ жана ошондуктан бул товарды чыгарган ишкананын экспорттук мүмкүнчүлүктөрүн _____ .</p>	<p>(б) жогору эмес / төмөндөтөт / чектейт</p>
<p>2. Кишинин мүнөзү көбүнчө _____ , демек, белгилүү кырдаалдарга анын реакциясы ар дайым _____ болот жана ошондуктан кишини биле туруп, окуялардын өнүгүүсүн алдын ала билүү _____ .</p>	<p>(в) өзгөрбөйт / бирдей / мүмкүн</p>
<p>3. Адамдын чарбалык ишмердиги суунун табияттагы айланышына _____ : өнөр жайлуу райондордо абада майда бөлүкчөлөр санынын көбөйгөндүгүнүн айынан жаан-чачындын саны _____ , анткени майда бөлүкчөлөр буунун сууга айлануу процессин _____ .</p>	<p>(б) таасир көрсөтөт / көбөйөт / ылдамдатат</p>
<p>4. Эксперттер тузсуз суу нефть жана газга караганда _____ маанилүү ресурс болуп калат деп эсептешет, анткени сууну алмаштыруучу бирдей баадагы нерсени табуу _____ , ал эми мунайзат жана газды альтернативдүү булактардын энергиясы менен алмаштыруу _____ .</p>	<p>(б) көбүрөөк / мүмкүн эмес / мүмкүн</p>
<p>5. Адам _____ тирүү организм катары бир кыйла даражада _____ мыйзамдарына баш иет, ошондуктан ал _____ мажбур кылган шарттарды кабыл алууга аргасыз.</p>	<p>(а) биологиялык / табиятын / табият</p>
<p>6. Ишканаларга экологиялык жактан таза продукцияларды иштеп чыгаруудан баш тарткан _____ , анткени бул аларга _____ үчүн _____ .</p>	<p>(в) жарабайт / пайданы көбөйтүү / пайдалуу</p>
<p>7. Японияда квалификациялуу эмгек _____ турат, анткени ал _____ , ошондуктан Япония</p>	<p>(б) кымбат / жетишсиз / жөндөмдүү</p>

квалификациялуу эмгекти пайдаланууну талап кылган арзан товарларды чыгарууга _____.	
8. Жарык беттерден күндүн энергиясынын көпчүлүк бөлүгү чагылат, ошондуктан алар азыраак ысышат. _____ кар _____ болгондуктан, Күндүн энергиясынын бир кыйла бөлүгүн ал _____, ошондуктан ал _____ эрийт.	(б) Кир / каралжын / сиңирет / батыраак
9. Дайранын жээгине курулган фабрика сууну агымдын _____ жагынан алууга жана иштилген сууну агымдын _____ жагынан таштоого тийиш; натыйжада ал _____ сууну пайдаланып, бул себептүү таштандыларынын кылдаттык менен тазаланышына _____.	(г) жогору / төмөн / таза / кызыктар
10. Байыркы падышачылыктарда жерди менчиктөө укугу _____, жер кыртышын сапатына карап баалоо зарылчылыгы _____.	(а) пайда болгондуктан / келип чыкты
11. Айлана-чөйрөнүн температурасы адамдыкынан _____ болсо, адам айланасынан энергия алып, _____ болгонун сезе баштайт, ал эми айлана-чөйрөнүн температурасы адамдыкынан _____ болсо, адам энергия жоготуп, _____ болгонун сезе баштайт.	(г) жогору / жылуу / төмөн / суук
12. Эски үйлөрдү калыбына келтирүү боюнча иштеген архитектор жергиликтүү бийликтердин _____ көрүнүп турган үйлөрдүн _____ алып келген саясатын жактырбайт.	(б) бузулгандыгы / сакталышына
13. Уюл аймагындагы мөңгүлөрдүн этеги деңизге малынгандыктан, аба ырайы _____, муздардын көлөмү _____, туташ муз _____ баштайт.	(б) жылуулай баштаса / чоңоюп / сына
14. Бир эле спираль чайнектин түбүн анын канчалык чоң же кичине болгонуна жараша ысытат: кичирээги _____ ысыйт да, буулануу ылдамдыгы _____ болот, ал эми чоңураагы _____ ысып, суу _____ кайнайт.	(в) тезирээк / жогорурак / азыраак / жайыраак
15. Продукцияны өндүрүүдө канчалык _____ технология колдонулса, айлана-чөйрөгө келтирилген зыян да ошончолук _____ болот, анткени _____ технологиялар эффективдүүлүгү _____ тазалоо курулуштары менен жабдылган.	(г) эски / көп / эски / төмөн
16. Социологиялык сурамжылоолор шайлоочулардын _____ эркиндик жана демократия	(а) жарымынан көбү / ошондуктан / шайлоо

нарк-насилдерин колдоорун, _____ шайлоодо жеңишке ээ болууну каалагандар демократияны жактаган шаалоочуларды кызыктура турган _____ сунуш кылышы керек экенин көрсөттү.	алдындагы программа-сын
17. Көркөм табит жөнүндөгү түшүнүк _____ ээ дегенге бир топ негиз бар: андыктан, терең ойлонуп көрсөк, жакшы табит менен начар табитти _____ деген тыянакка келүүгө _____.	(г) ар түрдүү мааниге / так ажыратыш мүмкүн эмес / болот
18. Эгерде кандайдыр бир баадагы товардын сунуш кылынышы ага болгон керектөөдөн _____ болсо, рынокто мындай товардын _____ келип чыгат, ал эми товарга болгон керектөө сунуш кылынгандыгынан _____ болсо, мындай товар _____ болуп калат.	(а) көбүрөөк / артык-баштыгы / көбүрөөк / жетишсиз
19. Адабий чыгармага киришүүдөгү сөз _____ болсо, окуя бүткөн соң каарманга, окуяга байланышкан соңку сөз _____ деп аталат.	а) пролог / эпилог
20. 17–18-кылымда пайда болгон адабий агым _____, ал эми _____ адабият жана искусстводогу метод болуп саналат.	в) классицизм / реализм
21. Төртөө _____ болсо – төбөсү менен көк тирейт, алтоо _____ болсо – алдындагысын алдырат.	г) толук / арык
22. Сөздүк состав _____ деп аталса, аны изилдөөчү илим _____ деп аталат.	б) лексика / лексикология
23. Алдыңкы көч _____ барса, кийинки көч _____ барат.	г) кайда / ошол жакка
24. Сөздүн маанилерин _____ үйрөтсө, алардын келип чыгышын _____ үйрөтөт.	б) семасиология / этимология
25. Кайра иштетүү бир гана _____ менен жалган заттарга тиешелүү. _____ органикалык заттар өзү эле табигый жол менен жок болуп, жер семиртүү милдетин _____.	в) химиялык жол / Ал эми / мойнуна алат
26. Уктап жатканыбызда биздин активдүү нейрондорубуз _____, нерв танынын жардамчы клеткалары – нейроглия мээбизди күн ичинде иштелип чыккан токсиндерден _____.	г) эс алып / арылтат
27. _____ кубулуш учурунда заттардын курамы өзгөрбөйт, алардын агрегаттык абалы же формасы _____.	б) Физикалык / пайда кылат

масы гана өзгөрөт. Ал эми химиялык реакциянын натыйжасында баштапкы заттар жаңы заттарды _____.	
28. Химиялык бирикменин курамы жөнүндө сөз кылганда, берилген зат жөнөкөй зат катары эмес, атомдун белгилүү бир түрү – _____ катары кирерин билишибиз керек.	в) татаал зат

Окуп түшүнүү тесттеринин туура жооптору

М. Бекешованын «Кыргыз оюулары – табият гармониясы» макаласы боюнча 1-үзүндү	
Ы. Кадыровдун «Элдик өнөр» макаласы боюнча 2-үзүндү	
21. I-үзүндүнүн 9–14-саптарында айтылган ойду эмне деп аныктаса болот?	(а) ишеним
22. I-үзүндүнүн 48–52-саптарындагы сүйлөмдө баяндалган ой 1–4-саптардагы сүйлөмдө айтылган ойду –	(а) бышыктап турат
23. I-үзүндүнүн 65–67-жана 93–95-саптарындагы сүйлөмдөрдө баяндалгандар эмне тууралуу?	(б) өзгөчөлүктөр
24. «Жалган дүйнө» (1-үзүндү, 68-сап) деген туюнтма контекстте кандай мааниде колдонулган?	(б) өтмө
25. «... аялзатынын жасалгалары менен кийим-кечелерин миң түргө келтирип кооздоп» жасагандар (2-үзүндү, 116–118-саптар) –	(а) уздар
26. «Колунан көөрү төгүлгөн» (2-үзүндү, 131-сап) деген туюнтма мааниси боюнча төмөндөгүлөрдүн кайсынысына жакын?	(в) колу алтын
27. Автор «Манас» эпосу жөнүндө (2-үзүндү, 112–120-саптар) маалыматты кандай максатта колдонгон?	(г) Уз-усталар жасаган буюмдарды тааныштыруу үчүн
28. 1-үзүндүдө келтирилген төмөндөгү ойлордун кайсынысы 2-үзүндүдө жок?	(а) «Табияттын сулуулугун бузуу элдин түшүнүгүндө туура эмес нерсе болгон» (I-үзүндү, 14–16-саптар)
29. «Өнөрүң болсо, өргө чап» деген макалдын мааниси эмнени билдирет? (2-үзүндү, 199-сап)	(г) чыгармачылыгыңды өркүндөт
30. Төмөндөгү цитаталардын кайсынысы эки үзүндүгө тең таандык жалпы ойду туюндура алат?	(а) «Ар бир жасалган буюм көркөм көчөт менен

	кооздолот» (2-үзүндү, 179–180-саптар)
Текст Ы. Кадыровдун «Кыргыз уз-усталары» деген макаласы боюнча түзүлдү.	
31. 6–7-саптардагы сүйлөмдүн контекстиндеги «... бүктөп койсо бир төөлүк жүк» деген туюнтма боз үйдүн.	(в) көлөмүн билдирет
32. 13–18-саптардагы сүйлөмдөрдө айтылгандан кандай тыянак чыгарууга болот?	(б) Кыздардын жана уулдардын табиятына ылайык тарбия берилген.
33. 80–90-саптардагы сүйлөмдөрдөгү айтылгандар боюнча кол өнөрчүлүк I түбөлүктүү болгон III кайталангыс болгон II маанилүү болгон IV баалуу болгон	(в) II, IV гана
34. 99–100-саптардагы «бююмга жарактуу материалдарды көргөндө ышкысы тынчтыпагандар» деген маалыматта кандай адамдар тууралуу сөз болуп жатат?	(г) колу чебер
35. 103–105-саптардагы сүйлөмдө айтылган ойго төмөндөгүлөрдүн кайсынысы тагыраак далил боло алат?	(б) Кол өнөрчүлөрдүн буюмдарынын тек гана кооз товар катары бааланышы
36. 109–113-саптардагы сүйлөмдө айтылгандар 91–95-саптардагы сүйлөмдө айтылган ойду	(а) улантып турат
37. Тексттеги «узануу, уздануу» (139-сап) деген түшүнүктөргө төмөндөгү кайсы катардагы сөздөр маанилеш?	(г) зергерчилик, саймачылык
38. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы башкаларына карата жалпылоочу мааниге ээ?	(б) антология түзүп чыгуу (152-сап)
39. «Устанын <u>уусун</u> билгенче, темирдин <u>суусун</u> бил» деген макалдагы асты сызылган сөздөргө төмөндөгүлөрдүн кайсынысы маанилеш?	(а) ыкмасын, касиетин
40. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы автордун негизги максатын тагыраак аныктайт?	(в) Кол өнөрчүлүктүн баалуулугун окурмандарга жеткирүү
Текст Ч. Айтматовдун «Менин мекеним» деген макаласы боюнча түзүлдү.	
41. 6–10-саптардагы сүйлөмдүн контекстинде «ак-карасы аралаш» деген туюнтма эмнени билдирет?	(б) тоо-талааны

42. Автордун ою боюнча (42–53-саптар) жети атаны билүү, баарыдан мурда.	(а) муундардын байланышын сактоо
43. 69-саптагы «өңүрү» деген сөзгө төмөндөгүлөрдүн кайсынысы маанилеш боло алат?	(б) капталы
44. 73–77-саптардагы сүйлөмдө берилген негизги ой кайсы?	(в) тоонун бийиктиги
45. «Жаман болбой, жакшы жок» (95–96-саптар) деген туюнтмага төмөндөгүлөрдүн кайсынысы маанилеш боло алат?	(г) Эр чекишпей, бекишпейт.
46. 112–114-саптардагы сүйлөмдө айтылган негизги ой автордун	(а) атасы жөнүндө
47. Төмөндөгү цитаталардын кайсынысында башкаларына карата жалпылоочу ой берилген?	(а) «Ушул жерде мен жарык дүйнөгө келип, ... өз тагдырымды тапкам» (33–35-саптар)
48. Төмөндөгү цитаталардын кайсынысы башкаларына карата маанилеш боло албайт?	(в) «Карагылачы, биздин тоолор кандай керемет!» (122–123-саптар)
49. Төмөндөгү үзүндүлөрдүн кайсынысында «туулган жер» деген сөздүн мааниси туюндурулган?	(а) «... менин башатым ушул – Шекер» (14–15-саптар)
50. Тексттин негизги маанайын кандайча мүнөздөөгө болот?	(в) эскерүү
1-үзүндү Б. Алыкуловдун «Улукбек» деген макаласы боюнча түзүлдү.	
2-үзүндү К. Даутовдун «Барпы Алыкулов» деген макаласы боюнча түзүлдү.	
51. 1-үзүндү боюнча Улукбекке өзгөчө атак-данк алып келген жөндөм –	(г) астрономияга кызыккандыгы (26–27-саптар)
52. 1-үзүндүнүн 58–62-саптарында айтылгандардан кандай тыянак чыгарууга болот?	(б) Улукбектин эмгеги белгилүү болгон.
53. 1-үзүндүнүн 70–86-саптарында айтылгандар Улукбектин кайсы сапатын аныктап турат?	(в) күчтүү эске тутуусун
54. 2-үзүндүдө айтылгандар боюнча Барпыга гана таандык өзгөчөлүк –	(в) куйма кулак ырчылыгы
55. 2-үзүндүнүн 96–110-саптарындагы сүйлөмдөрдө айтылган ойлорду кандайча аныктоого болот?	(г) философиялык ой толгоо

56. 2-үзүндүдөгү «жаактууга жай бербес» (130-сап) деген туюнтмага төмөндөгүлөрдүн кайсынысы маанилеш боло алат?	(б) кара жаак
57. 2-үзүндүнүн 146–152-саптарындагы сүйлөмдөрдө туюнтулган негизги ой –	(а) адам жөнүндө
Төлөгөн Касымбековдун «Сынган кылыч» романынан үзүндү	
3-тапшырма Чыгарманын төмөнкү картасын «Кармашуу» текстинин негизинде толтургула.	
Кармашуу	
Окуя болгон жер	Окуянын: Башында Ортосунда Аягында
Башкы каармандар Кармашуу	
Көйгөй	Көйгөйдүн чечими
4-тапшырма Тесттин тапшырмаларынын туура жооптору	
1. 7-саптагы «Томогосун сыйрыды» деген сөздүн мааниси кандай?	б) Бүркүткө кийгизилген баш капты чечти.
2. 25-саптагы «Ана! Алда-кайдан бүркүт шаңшыды. Ана!» – деген сүйлөмдүн тексттеги мааниси кандай?	а) Сарыбайдын кубанганын, толкунданганын билдирип турат.
3. 36-саптагы «бүркүт аркан бою кирип келди» деген сөздүн мааниси кандай?	б) аралык
4. 42-саптагы «жалгыз караан» деп кимди айтып жатат.	б) мүнүшкөрдү
5. 75-саптагы «Көзүн сыйпалады» деген сөз айкашы кандай мааниде колдонулду?	в) Көзүн кармалап көрдү
5-тапшырма Суроолорго жооп жазгыла.	Тексттин мазмунуна таянып окуучулар суроолорго толук жооп жазышсын.
6-тапшырма Текстте кездешүүчү сөздөрдүн маанисинин чечмелениши менен таанышкыла.	Жүзбашы – аскердик даража, жүз жигиттин башчысы.

	<p>Пансат – аскердик даража, беш жүз аскердин башчысы.</p> <p>Бий – атадан балага кала келген бийлик даражасы.</p>
7-тапшырма	
Төлөгөн Касымбековдун «Сынган кылыч» романынан үзүндү	
8-тапшырма	
Тесттик тапшырмаларынын туура жооптору	
1. Үзүндүдөгү окуя кайсы жерде болуп жатат?	а) Ташкенден келаткан жолдо
2. Абил бий чакырткан кишиси келгенде кандай тосуп алды?	г) ордунан турган жок
3. 27–33-саптарда Абил бий Бекназарга кайрылган кебинде эмне деген ойду айтты?	а) «ордодо биримдик жок»
4. Бекназар жөнүндө 39–45-саптарда айтылган ой эмнени билдирет?	в) Бекназар Адил бийди жек көрүп, сүйлөшпөйт
5. Пансаттын Бекназарга айткан сөзүндө (50–56-саптарда) эмне жөнүндө кеп болду?	в) биздей улуулардан дайым кеңеш алып тур
6. «Бекназар да пансаттын ичиндеги куюнду сездим, куюн уюлгуп-уюлгуп келип ташка урунуп, бир шойкон чыгарышка деми жетпей, сынып жок болуп жатканын көрүп турду», – деген сүйлөмдө (63–64-саптар) пансаттын кайсы сезимдери жөнүндө айтылды?	б) ачуулануу
7. Бийдин аяр көздөрү анын кебетесинен «сенсиз да, сенин тапшыруунсуз да, жигиттерге сөз өтөт» деген пикирди окуду, деген (59–61-саптарда) эмне жөнүндө айтылды?	в) Пансат дайындабаса деле, Бекназар кол башкара алган.
8. Бекназар жигиттерге айткан сөзүндө эмне үчүн «аскер ишиндеги мен ойлогон ойго, мен баштаган, мен бүтөргөн бүтүмгө, ким гана болбосун, киши киришпесин» (101–102-саптар) деген шарт койду?	б) Бекназар эч качан эч ким менен бийлик бөлүшүнүүнү каалабайт.
9. «Бекназардын көкүрөгүндө зарде бар, ал амалды бирөөлөргө кызмат кылыш үчүн эмес, бирөөлөрдүн үстүнөн бийлик жүргүзүш үчүн ала турган кишилерден эле» деген сүйлөмдүн маанисин кандай түшүнсө болот?	в) Бекназар бийлик жүргүзүш үчүн амал алат

10. Үзүндүдө кайсы ордо жөнүндө айтылды?	а) Кокон кандыгы												
11. «Бой жазышыбыз керек» (115-сап), деген эмне?	в) чарчаганыбызды жазалы												
12. Бекназардын мүнөзү ...	а) курч, кыраакы, кырт												
<p>9-тапшырма</p> <p>Төмөнкү сөз, сөз айкаштары жана фразаларды катыштырып, сүрөттү пайдаланып, күз мезгилин сүрөттөгүлө</p>	<p>Сөздөр: күзгү асман, ала бүркөк, шамал бирин-серин булуттарды бир жакка бет алдырат, алыста кылтыйган чокулар, бозоргон сары талаа.</p> <p>Окуучуларга берилген сөз айкаштарын катыштырып, сүрөттү пайдаланып, сүрөттөө эссе жазуу тапшырмасын бересиз.</p>												
<p>Сүрөттөө эссенин мазмунун баалоо критерийлери</p> <table border="1" data-bbox="128 695 662 1127"> <thead> <tr> <th>Критерийлер</th> <th>Упайы</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Сүрөттөө эссенин негизги структуралык түзүлүштөрүн берүүнүн толуктугу (текстте жалпы таасир белгиленген, анын белгилери, мүнөздөмөсү, баалоо)</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Эссенин мазмундук бүтүмдүгү: бардык структуралык түзүмдөрү бир темага камтылган</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Образдуулук, тилдин ачык-айкындуулугу (сүрөттөө тексти жазууда салыштырмалар, ассоциациялар, метафоралар, эпитеттер колдонулат)</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Жыйынтыгы</td> <td>10 упай</td> </tr> </tbody> </table>	Критерийлер	Упайы	Сүрөттөө эссенин негизги структуралык түзүлүштөрүн берүүнүн толуктугу (текстте жалпы таасир белгиленген, анын белгилери, мүнөздөмөсү, баалоо)	4	Эссенин мазмундук бүтүмдүгү: бардык структуралык түзүмдөрү бир темага камтылган	3	Образдуулук, тилдин ачык-айкындуулугу (сүрөттөө тексти жазууда салыштырмалар, ассоциациялар, метафоралар, эпитеттер колдонулат)	3	Жыйынтыгы	10 упай	<p>Окуучулардын жазуу ишин ушул критерийлерге карап бааласаңыз болот. Мазмунга коюлган упайлар биринчи баа болуп эсептелет. Мындан башка да эссеге экинчи баа – сабаттуулукка коюлган баа бар.</p>		
Критерийлер	Упайы												
Сүрөттөө эссенин негизги структуралык түзүлүштөрүн берүүнүн толуктугу (текстте жалпы таасир белгиленген, анын белгилери, мүнөздөмөсү, баалоо)	4												
Эссенин мазмундук бүтүмдүгү: бардык структуралык түзүмдөрү бир темага камтылган	3												
Образдуулук, тилдин ачык-айкындуулугу (сүрөттөө тексти жазууда салыштырмалар, ассоциациялар, метафоралар, эпитеттер колдонулат)	3												
Жыйынтыгы	10 упай												
<table border="1" data-bbox="128 1154 662 1458"> <thead> <tr> <th>Критерийлер</th> <th>Сүрөттөө</th> <th>Упайлар</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="4">Орфография 3 упай</td> <td>Орфографиялык каталар жок, же 1 одоно эмес ката кетирилген</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>1–2 ката кетирилген</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>3–5 ката кетирилген</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>5тен жогору ката кетирилген</td> <td>0</td> </tr> </tbody> </table>	Критерийлер	Сүрөттөө	Упайлар	Орфография 3 упай	Орфографиялык каталар жок, же 1 одоно эмес ката кетирилген	3	1–2 ката кетирилген	2	3–5 ката кетирилген	1	5тен жогору ката кетирилген	0	<p>Эссенин сабаттуулугун жана факттын тактыгын баалоо критерийлери ушулар. Бул критерийлер боюнча алган упайлары сүрөттөө эссенин экинчи баасын түзөт.</p>
Критерийлер	Сүрөттөө	Упайлар											
Орфография 3 упай	Орфографиялык каталар жок, же 1 одоно эмес ката кетирилген	3											
	1–2 ката кетирилген	2											
	3–5 ката кетирилген	1											
	5тен жогору ката кетирилген	0											

Критерийлер	Сүрөттөмө	Упайлар
Пунктуация 3 упай	Пунктуациялык каталар жок же 1 одоно ката кетирилген	3
	2–3 ката кетирилген	2
	4–5 ката кетирилген	1
	5тен жогору ката кетирилген	0
Грамматикалык нормалардын сакталышы 2 упай	Грамматикалык каталар жок же 1 ката кетирилген	2
	2–3 ката кетирилген	1
	4төн жогору ката кетирилген	0
Сүйлөө жана стилистикалык нормалардын сакталышы 2 упай	Сүйлөө жана стилистикалык каталар жок же 1 ката кетирилген	2
	2–3 ката кетирилген	1
	3төн жогору ката кетирилген	0
Максималдуу упай		10
10-тапшырма <p>Ч. Айтматовдун «Жамийла» повестинен үзүндү окугула, тексттин мазмунун ачып берүүчү негизги сөздөрдү тапкыла.</p>		<p>Окуучулар текстти окуп чыккандан кийин тексттин мазмунун ачып берүүчү сөздөрдү (алкагы жөнөкөй сүрөт, сүрөттөгү катарлаш баскан жолоочулар, Ата Мекендик согуш, жакын туугандар, эгин жыйын маалы, өспүрүм балдар, Жамийла, «кичине бала» ж.б. у.с.) табышат.</p>
11-тапшырма <p>Суроолор айлампасындагы суроолорго тексттен жооп тапкыла.</p>		<p>Үлгү: Ким? Жамийла, Садык, байбиче, апам ж.б. ...</p>
12-тапшырма <p>Суроолорго жооп бергиле.</p>		<p>Мисалы: «көз тийип кетет» – суктанышат, көз артышат.</p>

<p>13-тапшырма</p> <p>Ч. Айтматовдун «Жамийла» повестин чагылдырган сүрөттөрдү тартууга конкурс жарыялагыла.</p>	<p>Жарыя жазууда төмөнкүлөргө көңүл бурушат.</p> <ul style="list-style-type: none"> - конкурстун талаптары; - тапшыруу мөөнөтү; - сүрөттүн форматы; - кабыл алуучу мекеме же электрондун почта ж.б.
---	---

Окуу сабаттуулугун текшерүүгө тесттердин туура жооптору:

1. ... облусунун аймагында калк эң көп жашайт.	б) Ош
2. Кыргызстанда жашаган эркектер аялдарга караганда ...	б) бир нече миңге аз
3. Айыл жеринде жашагандар ... жашаган адамдарга караганда эки миллионго көп.	а) шаарларда

2-тапшырма

Кыргызстандагы аба-ырайы менен таанышкыла. «Айгүл гүлү – достукка көпүрө» фестивалына жөнөп калдыңар. Фестиваль кайсы жерде өтөт? Фестивалга баруу үчүн кайсы саптагы аба-ырайы менен таанышуу керек? Эмне үчүн? Жообуңарды негиздегиле.

Критерийлер	Градация	Баалар	<p>Окуучулардын жазуу ишин ушул критерийлер боюнча баалаңыз.</p>
Мазмуну. Жазуу сабаттуулугу	<p>Бардык суроолорго жооп жазган. Жооптору негизделген.</p> <p>Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн.</p> <p>Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары жок жазган.</p>	«5» деген баа коюлат	
	<p>Бардык суроолорго жооп жазган. Жооптору негизделген.</p> <p>Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн.</p> <p>Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары бар жазган.</p>	«4» деген баа коюлат	

Критерийлер	Градация	Баалар
Мазмуну. Жазуу сабаттуулугу	Бардык суроолорго жооп жазган. Жооптору негизделген эмес. Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары бар жазган.	«3» деген баа коюлат
	Айрым суроолорго жооп жазган. Жооптору негизделген эмес. Сүйлөмдөрдү сабатсыз түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары көп жазган.	«2» деген баа коюлат

3-тапшырма

Газетадагы кулактандыруу менен таанышкыла. Ош шаарында айрым маршрут-тук каттамдар өзгөрдү

Өзгөрүлгөн схеманы карап чыгып, Амир-Темур кичи шаарчасынан чыккан жүргүнчү аэропортко баруу үчүн кайсы аялдамалардан которулуп отурса ыңгайлуу болорун жазгыла.

Критерийлер	Градация	Баалар	Окуучулардын 3-тапшырма боюнча жазган жазуу ишин ушул критерийлер боюнча бааласа болот.
Мазмуну. Жазуу сабаттуулугу	Аэропортко жетүүнүн эки маршрут-тук каттамы тең көрсөтүлгөн. Жообу негизделген. Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары жок жазган.	«5» деген баа коюлат	Окуучу жазган жоопторунда 141-каттам менен барып, борбордук стадиондон түшүп, 142-же 107-каттамдарга которулуп отурса болот, деп аэропортко жетүүнүн эки маршрут-тук каттамын тең жазса гана туура деп санайбыз.

Критерийлер	Градация	Баалар
Мазмуну. Жазуу сабаттуулугу	Аэропортко жетүүнүн бир маршруттуу каттамы көрсөтүлгөн. Жообу негизделген. Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары бар жазган.	«4» деген баа коюлат
	Аэропортко жетүүнүн каттамы туура көрсөтүлгөн. Жообу негизделген эмес. Сүйлөмдөрдү сабаттуу түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары бар жазган.	«3» деген баа коюлат
	Аэропортко жетүүнүн каттамы көрсөтүлгөн эмес. Жообу негизделген эмес. Сүйлөмдөрдү сабатсыз түзгөн. Орфографиялык, стилистикалык жана пунктуациялык каталары көп жазган.	«2» деген баа коюлат

4-тапшырма

Чад көлү боюнча изилдөөлөрдүн жыйынтыгы менен таанышкыла. **Суроолорго жооп берүүдө мурунку беттеги Чад көлү жөнүндөгү маалыматтан пайдаланыла.**

Тесттин тапшырмаларынын туура жооптору:

1. Чад көлүнүн бүгүнкү күндөгү тереңдиги кандай?	а) эки метрге жакын
2. 1-сүрөттөгү баштапкы график чекитине кайсы мезгил (болжол менен кайсы жыл) дал келгендигин аныктагыла.	Биздин заманга чейинки 11.000 жыл (10.500 менен 12.000 аралыгындагы же ар кандай эле башка сандардын жакындаштырылган мааниси окуучу «жылдардын» огу

	масштабын колдонуу менен жооп ала тургандыгын билдирет).
Туура жооптун мисалдары:	<ul style="list-style-type: none"> • 11.000 • биздин заманга чейинки 11 000 жыл мурун • биздин заманга чейинки 10 500 жыл мурун • биздин заманга чейинки 10 000 жылдан алыс болбогон • 12 000ге жакын • биздин заманга чейинки 11 000 жылга жакын
2-сүрөт	а) Аска бетиндеги сүрөттөрдө ошол мезгилдеги Чад көлүнүн районун ээлеген жаныбарлардын элестери тартылган.
Бул суроого жооп берүү үчүн 1 – 2-сүрөттөгү маалыматтарды бириктиргиле.	
Сахара чөлүндөгү аска сүрөттөрүндө кериктин, гиппопотамдын жана зубрдун жок болуп кетүүсү кандай болгон:	в) миң жылдыктын ичинде Чад көлүнүн деңгээли төмөндөгөн соң.
5-тапшырма	
«Шербет» уюмунун кызматкерлери үчүн гриппке каршы ыктыярдуу иммунизациялоо программасы менен таанышкыла.	
Туура жооптору:	
1. Төмөнкү аталган кызматтардын кайсынысы иммунизациялоо программасы тарабынан сунушталат?	б) Жумуш убактысында иммунизациялоодон өтүү
2. Маалымат баракчада мындай деп айтылат: сиз грипп вирусунан сактангыңыз келсе, анда гриппке каршы эмдөө ...	б) пайдалуу, бирок гимнастика менен тамактануу рационун алмаштырбайт.
3. Маалымат баракчанын мазмунун пайдаланып, «Шербет» уюмунун кызматкерлеринин кимиси Нурия Келдибековнага кайрылыш керектигин көрсөткүлө.	г) Эмдөөдөн өтөйүн деген, бирок 17-ноябрдан баштап бир жуманын ичинде эмгек өргүүгө чыга турган, бухгалтерияда иштеген Мыктыбек кайрылыш керек.

ТЕСТИРЛӨӨГӨ ДАЯРДОО БОЮНЧА СУНУШТАР

(«Жалпы республикалык тестке даярданабыз» китебинин материалдарынан)

Факультативдик курстун алкагында окуучуларга «Тестке даярданабыз» рубрикасында тапшырмалар берилген. Колдонмонун бул бөлүмү окуучуларга «Практикалык грамматика», «Окшоштуктар жана сүйлөмдөрдү толуктоо», «Текстти окуу жана түшүнүү» тесттик тапшырмаларына даярданууга жардам берет.

Бул тест окуучунун кыргыз тилиндеги сөздөрдү сөздүктөгү маанисине ылайык туура түшүнө билүүсүн баалайт; грамматикалык көндүмдөрдү билүү («Практикалык грамматика»), сөздөрдүн ортосундагы («Окшоштуктар»), бүтүн сүйлөмдөгү бөлүктөрдүн ортосундагы («Сүйлөмдөрдү толуктоо») байланыштарды табуу, түшүнүү жана аныктоо, текстти кунт коюп окуу жана окуганын түшүнүү («Текстти окуу жана түшүнүү») жөндөмүн баалайт.

Кыргыз тилинин практикалык грамматикасы

Тесттин бул бөлүгү азыркы учурда мектептерде окутулуп жаткан кыргыз тили курсунун талаптарына жооп берет. Бул бөлүк тестке катышуучулардын кыргыз грамматикасынын эрежелерин, терминдерди билүүсүн текшербестен, прогрессивдүү окуу практикасына таянуу менен, алардын ой жүгүртүүсү менен кеп сабаттуулугунун деңгээлин текшерет.

Тест төмөндөгүдөй жөндөмдүүлүктөрдү текшерет:

- орфографиянын эрежелерин колдоно билүү;
- сүйлөмдүн түзүлүш өзгөчөлүгүнө жана маанисине карай тыныш белгилерин коё билүү;
- куранды мүчөлөр аркылуу сөздөрдү туура курай билүү;
- сүйлөмдү ылайыктуу сөздөр жана сөз түрмөктөрү менен толуктай билүү;
- сөздүн лексикалык маанисин аныктай билүү;
- сөздөрдү жана туюнтмаларды кептик нормага ылайык колдоно билүү ж.б.

Кыргыз тилинин практикалык грамматикасы боюнча суроолордун мисалдары:

1. Досум бул жерден _____ кеткен.

Сүйлөмдөгү бош орунга кайсы катардагы сөздөрдүн ар бирин койсок, сүйлөмдүн мааниси туура болот?

I. кечээ, эртең, мурдагүнкү

II. азыр, бүрсүгүнкү, бүгүн

III. эчак, жана, капкачан

IV. түнү, быйыл, эртең менен

- (А) II, IV гана
(Б) I, III гана

- (В) II, I гана
(Г) III, IV гана

Туура жооп: Г

2. Кайсы катардагы сүйлөмдөрдө тыныш белгилери туура коюлган?

- (А) Кап, автобус кетип калды. Эртерээк келгениңде...
(Б) Кап. Автобус кетип калды. Эртерээк келгениңде.
(В) Кап, автобус кетип калды... Эртерээк келгениңде.
(Г) Кап, автобус кетип калды! Эртерээк келгениңде?

Бул тапшырмада сүйлөмгө коюлуучу тыныш белгилер, ошону менен бирге сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдүн тыныш белгилерин коюну ажырата билүүнү текшерет.

(А) варианты туура. «Кап» деген сырдык сөз болгондуктан, сүйлөмгө мүчө боло албайт да үтүр менен ажыратылат. Экинчи сүйлөмдө ойдун аягы айтылбай калгандыктан көп чекит коюлду. Бүткөн бир ойду билдирген сүйлөмдүн аягына гана чекит коюлат.

(Б) вариантында «Кап» деген сырдык сөз, бүткөн бир ойду билдире албайт.

(В) бүткөн бир ойду билдиргендиктен көп чекит эмес, чекит белгиси коюлат.

(Г) бул сүйлөм күчтүү сезим менен айтылган жок, ошондуктан илеп белгиси эмес, чекит коюлат.

Окшоштуктар жана сүйлөмдөрдү толуктоо

Бул бөлүм эки бөлүктөн турат: «Окшоштуктар» жана «Сүйлөмдөрдү толуктоо». Бөлүмдүн бул бөлүктөрүнүн ортосунда пауза жок.

«Окшоштуктар» бөлүмү Сиздин түшүнүктөр ортосундагы сөздүк-логикалык байланыштарды анализдөө, жуп сөздөрдүн жалпы жагын табуу билгичтикеңиңизди **баалайт** жана Сиз колдонгон сөз байлыгыңыз канчалык экендигин **текшерет**.

«Окшоштук» («аналогия») деген сөз грек тилиндеги analogos – ылайык, туура келүүчү деген сөздөн алынган. **Аналогия** сөздөрдүн бир же бир нече белгилери боюнча окшоштук-айырмачылыктарын аныктайт.

Окшоштуктар боюнча тапшырмаларды кантип аткаруу керек?

Окшоштуктар боюнча ар бир тапшырма беш жуп сөздөн турат. Биринчи жуп кара тамгалар менен терилген. Ал **«үлгү жуп / эталон жуп»** деп аталат. Үлгү (эталон) жуп сөздөр ортосундагы кайсы бир типтеги байланыштын үлгүсүн көрсөтөт. Мисалы:

- Берилген белги боюнча түшүнүктөрдү салыштыруу
- Бүтүн менен бөлүктүн катышы
- Белгинин (сын-сыпаттын) нерсеге, түшүнүккө же көрүнүшкө таандык экендиги
- Түшүнүктөрдүн бирдейлиги же карама-каршылыгы
- Түшүнүктөр ортосундагы себеп-натыйжа байланышы
- Кыймыл-аракеттердин, көрүнүштөрдүн же окуялардын ирети ж.у.с.

Эталон жуптан кийин жооптун варианттары берилет. Бул (А), (Б), (В), (Г) тамгалары менен белгиленген төрт жуп сөз.

Мисалы:

мугалим : бор

(А) мектеп : класс

(В) китеп : дептер

(Б) врач : халат

(Г) чиймечи : циркуль

Сиз эталон жуптагы сөздөрдүн ортосунда кандай байланыш бар экенин туура аныктап, анан сунуш кылынган жооп варианттарынын ичинен ушуга окшош байланышты табышыңыз керек.

Бул эталон жуптагы мугалим : бор сөздөрү төмөндөгүдөй байланышат: мугалим – кесиптин аталышы, ал биринчи орунда турат. Бор – бул мугалим кесибине байланыштуу колдонгон буюм. Бул сөз экинчи орунда турат. Берилген варианттардагы сөздөрдү ойлонуштуруп көрүңүз. Бул аналогияда жооптун эки вариантында гана кесипти билдирген сөздөр биринчи орунда турат: (Б) врач : халат жана (Г) чиймечи : циркуль. Бирок жооптун (Б) вариантында экинчи сөз, кесипке тиешелүү болсо дагы, кийимди билдирет. Бул врач өзүнүн кесиптик ишин аткарууда колдоно турган аспап эмес. Демек, (Б) жообу туура эмес. Жооптун (Г) вариантында циркуль чиймечи өзүнүн кесиптик жумушун аткарууда колдоно турган буюмду билдирет. Туура жооп – (Г).

Жуптардагы сөздөрдүн ортосунда бирден ашык түрдөгү байланыш болушу да мүмкүн. Сөздөр ортосундагы катышты эң даана аныктаганга чейин сүйлөмдөрдүн ар түрдүү варианттарын түзүп көрүңүз.

Жооптордон үлгү жуптагы сөздөр менен маанилеш сөздөрдү издеп убара болбоңуз. Аналогиядагы сөздөрдүн мааниси алардын ортосундагы катышчалык мааниге ээ болбойт.

Болжолдуу жооптогу сөздөрдүн тартиби үлгү жуптагыдай болушуна көз салыңыз. Жооптун төрт вариантын тең карап чыгып, эң ылайыктуусун тандаңыз.

Сүйлөмдөрдү толуктоо

«Сүйлөмдөрдү толуктоо» бөлүмү айтылган ойдун ар кайсы бөлүктөрүнүн ортосундагы логикалык байланышты түшүнүү жөндөмүнө, сөз байлыгыңызга **баа берет.**

Тесттин бул бөлүмүндө бирден төрткө чейин сөздөрү калтырылган бир же эки сүйлөмдөн турган ойлор келтирилет. Алардан кийин жооптун (А) дан (Г) га чейинки төрт варианты берилет. Жооптордо калтырылып кеткен бош орундарга коюу үчүн сунушталган сөздөр болот.

Бул кыстарылуучу сөздөр сүйлөмдү толуктоодо катары менен колдонулушу зарыл болгон тартипке туура келет. Жооптордун бардык варианттары мааниси жагынан жакын, бирок алардын ичинен эң туура бирөөсүн гана тандоо керек.

Туура жоопту бир гана катар кыстырмалардан табуу зарыл. Туура жооп иретинде ар кайсы катарлардан тандап пайдаланууга болбойт.

Сүйлөмдөрдү толуктоо тапшырмаларын кантип аткаруу керек?

Бардык ойлорду кунт коюп окуп чыгып, алардын ар кайсы бөлүктөрү бири-бири менен кандай катыша тургандыгын аныктап көрүңүз. Айтылган ойдун бөлүктөрүнүн ортосунда, окшоштуктар боюнча тапшырмадагы сөздөрдүн ортосундагыдай эле, ар түрдүү байланыштар болушу мүмкүн: себеп, натыйжа, шарт, каршы байланыш, салыштыруу ж. у. с.

Айтылган ойдогу ар бир сөзгө, айрыкча сүйлөмдүн бөлүктөрүн байланыштырып турган сөздөргө (байламталарга, жандоочторго, киринди сөздөргө ж. у. с.) өзгөчө көңүл буруңуз (карабай, ошентип, анткени, болсо да, анткен менен, тескерисинче ж. у. с.). Мындай сөздөрдүн колдонулушу ойдун жалпы маанисине таасир этет. Алар ойдун бөлүктөрү кандайча бири-бири менен катыша тургандыгын аныктоодо Сизге жардам берет.

Жооптун бардык варианттарын окуп чыгыңыз. Айтылган ойдун негизги маанисин аныктап алгандан кийин, анын ички логикасына эң ылайык келген вариантты тандаңыз.

Мисалы:

Маалымат атайылап бурмаланганда, ал _____ болот.

(А) жашыруун

(В) ишеничтүү

(Б) туура

(Г) шектүү

Бул мисалда бир сөзү калтырылып кеткен бир сүйлөмдөн турган ой берилген. Сунушталган варианттардан айтылган ойдун ички логикасына эң ылайык келген туура жоопту тандоо үчүн адегенде бул ойду кунт коюп окуп чыгып, анын негизги маанисин аныктоо зарыл. Мында атайылап бурмаланганда кандайдыр бир башкача сапатка ээ боло турган маалымат (бир нерсе жөнүндө билдирүү) тууралуу ой айтылган. Эми сүйлөмдөгү бош орунга катары менен жооп варианттарынын ичинен сөздөрдү коюп, алынуучу натыйжалардын ар бирин талдап көрөлү. Ошентип, биз атайылап бурмаланганда маалымат жашыруун да, туура (чындыкка дал

келүүчү) да, ишеничтүү (калыс) да болбой тургандыгын көрөбүз. Кыстаруу үчүн жооптун (Г) вариантын колдонсок гана ойдун логикасы калыбына келтирилет: Маалымат атайын бурмаланганда, ал шектүү болот. Демек, биз туура жоопту таптык.

Окуу жана түшүнүү

«Окуу жана түшүнүү» бөлүмүндөгү суроолор ар түрдүү тексттерди (көлөмү 400дөн 850 сөзгө чейин) кунт коюп окуп, түшүнүү жана ал жөнүндө ой жүгүртүү билгичтигине баа берүү үчүн колдонулат.

«Окуу жана түшүнүү» бөлүмүндөгү үзүндү тексттер ар кайсы билим тармактарынан: гуманитардык, социалдык жана табигый илимдер тармактарынан алынат. Тесттин бул бөлүмүндө көркөм жана документалдык проза чыгармалары да колдонулат.

Бөлүмдө эки өз алдынча текст жана эки бири-бири менен байланышкан үзүндү берилет. Үзүндүлөрдүн бири экинчисин кайсы бир жагынан бышыктайт, толуктайт же ага каршы келет. Ар бир текст же үзүндүлөрдүн жубу бир катар суроолор менен коштолот.

Суроого жооп берүүдөн мурун текстти кунт коюп окуп чыгыңыз, анткени суроолордун жооптору түздөн-түз же кыйыр түрдө текстте камтылган.

Тексттин саптары номурланып, ар бир бешинчи сапка цифра коюлгандыгына көңүл буруңуз. Бул суроодо же тапшырмада берилген сапты Сиздин оңой табышыңыз үчүн жазылган. Эң ылайыктуу жоопту жооп баракчасынан боёп коюңуз. Сунуш кылынган жооптордун ичинен бирөөсүн гана тандашыңыз керек экенин унутпаңыз.

Бул бөлүмдө Сизге кандай суроолор берилет?

- **Сөздөрдүн контексттеги**, б.а. ошол тексттеги сөз тизмегиндеги маанисин аныктоого багытталган суроолор. Туура жоопту табуу үчүн көрсөтүлгөн сөздөрдүн маанисин тексттин үзүндүсүндөгү мазмун менен катыштыруу керек. Суроолордун көпчүлүгү сунушталган бир нече жооп варианттарынын ичинен эң ылайык, эң так маанини тандоого багытталган.
- **Анализге багытталган суроолор** текстти, анын түзүлүшүн ар тараптан анализдөө, жалпы менен бүтүндү дал келтирүү, ошондой эле баяндалган фактылар, окуялар же иш-аракеттер өз ара кандай байланыштырылгандыгын аныктоо билгичтигин текшерет.
- **Ой жүгүртүү-жалпылоо багытындагы суроолор** маалыматты жыйынтыктоо, жалпылоо, автордун көз карашын, ал жасаган тыянакты түшүнүү, тексттеги көркөм каражаттардын ролун аныктоо билгичтигтерин текшерет.

Бул суроолорго жооп бергенде төмөндөгүлөрдү жасай билериңизди көрсөтүшүңүз керек:

- тексттеги негизи ойду бөлүп көрсөтүү;
- бир идеяны экинчисине же бүтүндөй тексттин мазмунуна байланыштыруу;
- тексттеги себеп-натыйжа байланыштарын аныктоо;
- текстте сүрөттөлгөн көрүнүштөрдү, окуяларды салыштыруу;
- автордун ой жүгүртүүсүнүн логикасын баамдоо;
- автордун аргументтерин (жүйөлүү далилдерин) көрүү жана аныктоо;
- автордун көз карашын түшүнүү;
- деталдардын (кошумча белгилердин, нерселердин) маанисин түшүнүү;
- тилдик көркөм каражаттардын ролун аныктоо;
- тексттин же анын айрым бөлүктөрүнүн интонациясын аныктоо;
- подтекстти (түздөн-түз сөз менен айтылбаган, бирок кыйыр түрдө туюнтулган ойду же идеяны) көрүү жана аныктоо.

Бул бөлүмдөгү суроолорго жооп берүү үчүн төмөндөгүдөй үч нерсени жасай билүү зарыл: суроонун маанисин түшүнүү, тексттен зарыл маалыматты табуу жана бул маалымат туура жоопту аныктоо үчүн кандайча колдонулушу мүмкүн экендигин ойлоноу.

Тесттин суроолоруна туура жооп берүү үчүн окууга сунушталган текстти эле эмес, суроону да так түшүнүү керек.

1-ТИРКЕМЕ. КУРСТУН МАЗМУНУ

№	Темасы	Сааттары
1.	Диагностикалык тестирилөө (жыйынтыктары)	8 саат
2.	1-тема. Таанышуу. Өмүр баян. Үй-бүлө (Таанышалы! Бирөөнү тааныштырганды жана бирөөгө өзүңдү тааныштырганды үйрөнөбүз. Үй-бүлө. Ата-эне, бир туугандар менен мамиле. Үйдөгү күндөлүк турмуш).	6 саат
3.	2-тема. Адамдын сырткы келбети. Мүнөздүн өзгөчөлүктөрү (Адамдын мүнөздөрү. Досумдан эч нерсе аябаган мүнөзүм бар. Үнөмчүлдүк жакшыбы же ...).	6 саат
4.	3-тема. Бош убакыт. Кызыгуулар (Бош убакытты кантип өткөрөбүз. Спорттун түрлөрү. Кыргыз элинин улуттук оюндары. Спорт биздин жашообузда).	6 саат
5.	4-тема. Кесип. Иш. Иш күнү (Кесип тандоодогу маанилүү өзгөчөлүктөр. Түрдүү кесип ээлери. Кесип тандоодогу маанилүү сапаттар).	8 саат
6.	5-тема. Укмуштар дүйнөсү (искусство) (Музыка. С. Чокморов – актёр, сүрөтчү. С. Каралаев – улуу манасчы. Ч. Айтматов – алп жазуучу).	8 саат
7.	6-тема. Саякат. Эс алуу (Саякаттоо. Кыргызстанга саякаттоо. Туризм. Саякатчылар үчүн жарнак).	6 саат
8.	7-тема. Кыргызстан (Кыргызстан – эгемендүү өлкө. Кыргызстан – менин мекеним. Кыргызстандын тоо кыркалары. Кыргыз тоолору. Кыргыздын Ала-Тоосу. Кыргызстандын кен байлыктары).	8 саат
9.	8-тема. Кыргызстандын жаратылышы (Кыргызстандын жаныбарлары. Кыргызстандын канаттуулары. Кыргызстандын өсүмдүктөрү. Экология. «Ысык-Көлдүн куту жана куну»).	6 саат
10.	9-тема. Кыргызстандагы илимий жана маданий белгилүү инсандар (Белгилүү тилчи, окумуштуу. Заманбап бийчи. Улуу балерина).	6 саат
11.	10-тема. Билим берүү (Билим алуу – ийне менен кудук казгандай. Мектеп – билим уясы. Жогорку окуу жайлары)	6 саат
12.	11-тема. Адамдын жашоосундагы тилдердин ролу (Тил билүү. Тил үйрөнүү).	6 саат

13.	ЖРТга даярданабыз: машыктыруучу көнүгүүлөр Практикалык грамматика Окшоштуктар Сүйлөмдөрдү толуктоо Тексти окуп түшүнүү Окуу сабаттуулугу	14 саат
14.	Жыйынтык тестирлөө	8 саат
Баары		102 саат

КУРСТУН ПРОГРАММАСЫ

Кептик интенциялар	Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
1. Таанышуу. Өмүр баян. Үй-бүлө.				
<p>1) Коммуникацияга чыгуу:</p> <p>таанышуу, өзүн тааныштыруу, башка бирөөнү тааныштыруу.</p> <p>2) Маалымат суроо жана билдирүү:</p> <p>предметтердин кимге таандык экени жөнүндө суроо берүү же билдирүү.</p> <p>3) Зарылчылыкты билдирүү:</p> <p>керектөөнү, өтүнүчтү, кеңешти билдирүү</p>	<p>Угуу:</p> <ul style="list-style-type: none"> Төмөнкү темаларга монологу жана / же диалогдук түрдө айткан сөздү камтыган маалыматты угуп кабыл алат: Үй-бүлө, Балалык, Майрамдар, Достор, мектеп жылдары, Мектеп жылдардагы кызыгуулар. <p>Сүйлөө:</p> <p>Диалогдо:</p> <ul style="list-style-type: none"> Аңгемелешүүчүнүн айткан сөздөрүнүн мазмунун түшүнөт жана анын айткандарына жооп кайтарат; «Таанышуу» кырдаалындагы баарлашууну 	<p>Сөз жасоо:</p> <ul style="list-style-type: none"> Сөздүн уңгусу жана уланды, куранды мүчөлөр Жумуш, кесип боюнча адамдарды билдирген зат атоочтор <p>Зат атоочтор</p> <p>Атооч жөнөтмөсү:</p> <ul style="list-style-type: none"> Абалдын субъекти: Кыз уктап жатат. Белгини алып жүрүүчү жак: Кыз сулуу. Роман кызыктуу. Жактын жалпы идентификациясы: Бул Аня. Бул китеп. Жактын жеке идентификациясы: Анын аты Нуран. 	<p>1) Аналогиялар</p> <ul style="list-style-type: none"> Аналогиянын түшүнүктөрүнүн ортосундагы мамилелерди талдоо Кубулуштун атайлышы менен анын бир белгисинин мамилеси Себеп-келип чыгуу мамилелердеги аналогиялар <p>2) практикалык грамматика жана сүйлөмдөрдү толуктоо</p> <ul style="list-style-type: none"> Бир сөзү калтырылган бир сүйлөмдөн турган айтылыштар; 	<ul style="list-style-type: none"> Ким эмне кыл + -ат / ким эмне кыл + -ыш керек ким + кандай кимге эмне таандык Таанышып алыңыз! Сизге ... тааныштыргым келет. Өзүмдү тааныштырайын. Сиз менен таанышканыма кубанычтамын! Сизди мурда көргөн окшойм / Сизди мурда көргөндөй болуп турам.

	<p>демилгелйт: расмий жагдайда жана расмий эмес жагдайда</p> <p><u>Монологдо:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Окуган же уккан маалыматтын мазмунун айтып берет; • Окуган же уккан маалыматтын мазмунун айтып берет жана өз оюн билдирет; • Сабактын темасына ылайык өз алдынча монолог курат: өзү, өз үй-бүлөсү, кесиптештери, достору, кызыгуулары ж. б. жөнүндө; <p>Окуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Балалык, үй-бүлөлүк мамилелер, азыркы жаштардын турмушу жана кызыгуулары жөнүндө көркөм, илимий-популярдуу, публицистикалык тексттерди коммуникативдик багытты эсепке алуу менен окуп түшүнөт. 	<ul style="list-style-type: none"> • Жактын мүнөздөмөсү: <i>Эжем – врач.</i> <p><u>Илик жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Жактын сүрөттөлүшү, мүнөздөмөсү: <i>Жигиттин бою узун. Топтун тусу кызыл барыш жөндөмөсү:</i> • Жашы жөнүндө айтылып жаткан адам: <i>Досум жыйырма жашка чыкты.</i> <p><u>Табыш жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Этиштин алдындагы логикалык субъект: <i>Мен досумду жакшы көрөм.</i> <p>Ат атоочтор:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жекелик (<i>мен, сен, сиз, ал, биз, силер, сиздер, алар</i>) • Сурама (<i>ким, эмне, кандай, кимдики, канча, кайсы</i>) • Таандык (<i>менин, сенин, сиздин, анын, биздин, силердин, сиздердин, алардын өз, өзүнүн</i>) 	<p>маалыматты атай-маалымалоо;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Эки жердеги сөзү калтырылган сүйлөмдөр: кайсы бир шарттын ошол шарт аткарылганда натыйжа менен дал келиши. <p>3) Окуп түшүнүү</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тексттеги негизги ойду бөлүп көрсөтүү; • Тексттин жана анын айрым бир бөлүктөрүнүн интонациясын аныктоо. 	<ul style="list-style-type: none"> • Сиздин өңүңүз мага жылуу / тааныш учурап жатат. Кош келиңиз / Кош келипсиз / Кош келиңиздер! Төргө өтүңүз! Койсоңчу! Кантип эле! Мен үчүн бул күтпөгөн нерсе / күтүүсүздүк! Таң калыштуу! Мен мындай болот деп күткөн эмесмин! Мындай болору үч уктасам түшүмө кирмек эмес!
--	--	--	---	---

Кептик интенциялар	Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразаалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
	<ul style="list-style-type: none"> • Алардагы негизги да, кошумча да маалыматтарды бөлүп көрсөтөт. • Балалык, үй-бүлөлүк мамилелер, азыркы жаштардын турмушу жана кызыгуулары жөнүндө тексттердин темасын жана идеясын аныктайт. <p>Жазуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Досу, таанышы, тууганы жөнүндө баяндоочу текст формасында жазат. • «Белгилүү педагогдун өмүр баяны жөнүндө расмий маалымат» темасында окуган тексттин негизинде жазуу формасында билдирүү даярдайт. 	<p>Этиш:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Этиштин өткөн, учур жана келер чагы • Этиштин жак мүчөлөрү <p>Тактооч:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кантип, ушинтип, минтип, мында, анда, тигинде, канча, ошончо <p>Синтаксис</p> <p>Төмөнкү сөз түркүмдөрү менен берилген баяндоочтор:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зат атооч: <u>Бектур</u> • <u>Исаков</u> – <u>мугалим</u>. • <u>Тиги</u> – <u>сеники</u>. • тактооч: <u>Талас облусу алыс</u>. <u>Дамира тың</u>. <u>Түштөнүүгө эрте</u>. <u>Балдар көп</u>. 		

		<p><u>Толуктоочтун түрлөрү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ал <i>туштөн кийин / туш убагында / тушкө чейин</i> келди. 		
2. Адамдын сырткы келбети. Мүнөздүн өзгөчөлүктөрү				
<p>1) Баа бере алуу, (адамга, окуяга мүнөздөмө бере алуу)</p> <p>2) белгисиздикти билдирүү</p> <p>3) Божомолдоону билдирүү</p> <p>4) Сапаттардын бар экендигин билдирүү, сапаттарга ээ болууну билдирүү</p>	<p>Аудирование «Менин досумдун сырткы келбети», «Менин портретим», «Оор мүнөз» ж. б. темадагы монолог жана / же диалог түрүндө айтылган маалыматты угуп, кабыл алат.</p> <p>Сүйлөө Өз алдынча сабактын темасына ылайык өзү, достору, сырткы келбет, мүнөз ж. б. жөнүндө монолог кура алат.</p> <p>Диалог Төмөнкү кырдаалдарда аңгемелешүүчүнүн айткан сөздөрүнүн мазмунун түшүнөт жана анын айткандарына жооп кайтарат:</p>	<p>Зат атооч <u>Атооч жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • адамга мүнөздөмө берүү: <i>Эжем – дарыгер.</i> • <i>Кара көз, кара тору кыз.</i> <p><u>Илик жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • адамга мүнөздөмө берүү, аны сүрөттөө: <i>Жигиттин келбети келишимдүү. Кыздын үнү назик. Анын мүнөзү тактоо.</i> <p>Ат атоочтор:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>жактама (мен, сен, ал, биз, силер, алар)</i> • <i>сурама (ким, эмне, кандай, канча, нече, канчанчы, неченчи)</i> 	<p>1) Аналогиялар</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аналогиянын түшүнүктөрүнүн ортосундагы мамилелерди талдоо • Кубулуштун аталышы менен анын бир белгисинин мамилеси • Себеп-келип чыгуу мамилелердеги аналогиялар • Чондукту билдирген сөз, анын мүнөздөмөсү (бой: узун) <p>2) Практикалык грамматика жана сүйлөмдөрдү толуктоо</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ким + ал кандай балким, • болушу мүмкүн, чындыкка жакын, • мүмкүн, • ыктымал, • анык, • кыязы, • Сын атооч + терс маани (эмес) • анчалык эмес • таптакыр андай эмес • адам кандай таасир калтырат • ал кандай адам катары сезилет • ал эмне экен • аны эмнелер далилдейт

Кептик интенциялар		Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	<p>Этиш:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Этиштин мамилелери • Негизги мамиле, кош мамиле <p>Бышыктагыч тактоочтор:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кантип, качантан бери, кайда, каякка, кайдан <p>Синтаксис</p> <p><u>Сүйлөмдө баяндоочтун</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • сын атоочтор, ат атоочтор аркылуу берилиши: <i>Менин китепканам бай. Сиздин кошунаңыз – менмин.</i> 	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразаалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
	<ul style="list-style-type: none"> - Досуна мүнөздөмө берип, үй-бүлөң менен тааныштыр; - Досуңа үй-бүлөң жөнүндө айтып бер; - Өзүңдүн мүнөзүңдү талдап бер ж.б. <p>Жогорудагы кырдаалдарда баарлашууну демилгелейт.</p> <p>Монолог</p> <ul style="list-style-type: none"> • Достору, үй-бүлөсү жөнүндө баяндоочу же сүрөттөө формасындагы текст боюнча айтып берет. <p>Окуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Балалык, үй-бүлөлүк мамилелер жөнүндөгү көркөм, илимий-популярдуу, публицистикалык тексттерди окуйт жана түшүнөт. Алардагы негизги жана 		<p>3) Окуп түшүнүү</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тексттеги деталдардын маанисин түшүнүү; <p>Тилдеги көркөм каражаттардын ролун аныктоо, текстте сүрөттөлгөн кубулуштарды, белгилерди салыштыра алуу</p>		<p>бул жөнүндө кандай далилдер бар</p> <p>бул кимге мүнөздүү</p> <p>кимдер эмнелери менен айырмаланышат</p> <p>эмнеси менен өзгөчөлөнүп турат</p>	

	<p>кошумча маалыматты бөлүп көрсөтө алат.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Балалык, үй-бүлөлүк мамилелер, үй-бүлөнүн мүчөлөрүнүн мүнөздөрү жөнүндөгү тексттердин идеясын аныктай алат. <p>Жазуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Досу, таанышы, бир тууганы жөнүндө сүрөттөө формасындагы тексттерди жаза алат. 			
3. Бош убакыт. Кызыгуулар				
<p>Коммуникацияга чыгуу: таанышуу, өзүн тааныштыруу, башка бирөөнү тааныштыруу.</p> <p>Коммуникация чыгуу: Саламдашуу, коштошуу, кимдир бирөөгө кайрылуу, кимдир бирөөгө ыраазычылык билдирүү, кечирим</p>	<p>Лексикалык минимумдун көлөмү 2300гө чейин бирдикти түзөт.</p> <p>Угуу</p> <p>Төмөнкү темаларга монологдук жана / же диалогдук түрдө айткан сөздү камтыган маалыматты угуп кабыл алат:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Достор • Мектеп учурундагы кызыгуулар • Бош убакыт 	<p>Морфология:</p> <p>Зат атооч</p> <p>Илик жөндөмөсү:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бир нерсе таандык болгон адам: <i>Мына бул апамдын машинеси.</i> <p>Барыш жөндөмөсү:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кимге баруу (карай): <i>Кечинде биз Калый-чага барарбыз.</i> 	<p>Практикалык грамматика</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зат атоочтун жөн-дөмө мүчөлөрүн туура жазуу; • Этиштин чактары. • Этиштин жактары. • Максаттык мамилелерди билдирген синтаксистик конструкциялар. 	<p>Мага эмне керек / мага эмне зарыл / мага эмне кыл + -ыш керек</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мен ... талап кылам <p>Канааттанганын / канааттанбаганын кантип билдирет.</p> <p>Улгу:</p> <p>Жакшы, эң жакшы. Бул мага жагат. Ракмат, баары сонун!</p>

Кептик интенциялар	Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразаалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
<p>суроо, ыраазычылык-ка жана кечирим суроого жооп берүү, куттуктоо.</p> <p>2) Чакырууну, макулдукту, каршылыкты, убаданы, күмөн саноону, олку-солку болуп ишенбөөчүлүктү билдирүү.</p> <p>Пикир (божомол) менен макул эместикти билдирүү: (оозеки)</p> <p>Чексиз мүмкүнчүлүктү билдирүү: (оозеки)</p> <p>Карама-каршылыкты билдирүү:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Үйдө жана үйдөн тышкарык эс алуу • Спорт менен машыгуу. Монологдук кепте угуудагы тексттин көлөмү 500–600 сөз. <p>Тааныш эмес сөздөрдүн саны: 3% чейин. Кептин темпи – мүнөтүнө 210–230 муун. Айткан саны: 1–2 жолу.</p> <p>Диалогдук кепте угуудагы тексттин көлөмү 10–12ден кем эмес кеңейтилген репликалар.</p> <p>Тааныш эмес сөздөрдүн саны: 2% чейин. Кептин темпи – мүнөтүнө 210–230 муун. Айткан саны: 1–2 жолу.</p> <p>Сүйлөө Сабактын темасына ылайык өз алдынча монологдук</p>	<ul style="list-style-type: none"> • кайда баруу: <i>Жумасына эки ирет спорт менен машыгуу үчүн ийримге барам.</i> <p><u>Табыш жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • кимди: <i>Досумду / курбумду бир айдан бери көрө элекмин.</i> <p><u>Жатыш жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • орун: <i>Биз борбордук аянтта көңүл ачып жүрдүк.</i> • мезгил: <i>Мурунку жуманда курбум келип кетти. Кийинки жылы мен Ысык-Көлдө эс алам.</i> <p><u>Чыгыш жөндөмөсү:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • орун: <i>Көп туугандарыбыз Кыргызстандан Россияга кетишти.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Себептик – келип чыгуу мамилелерди билдирген синтаксистик конструкциялар • Байламталардын өзгөчөлүктөрү. <p>Аналогиялар</p> <ul style="list-style-type: none"> • Түшүнүктөрдүн ортосундагы мамилелерге талдоо (Мисалы, <i>жамгыр</i> : күз – Жыл мезгилинин аталышы менен анын бир белгисинин ортосундагы мамиле). <p>Тексти окуп түшүнүү</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текстке чейинки сөздүк иш. • Ар түрдүү жанрдагы жана стилдеги тексттердин маалыматын иштеп чыгуу 	<p>Кудайга шүгүр, баары тең жайында.</p> <p>Түзүк, жаман эмес.</p> <p>Жакшы эмес. Бул мага жаккан жок. Бул өтө начар. Болбогон нерсе. Мындай болбош керек. Бул жарабайт. Ушул кантип болсун?</p>

	<p>кеп курат: өзү, достору, кызыгуулары ж. б. жөнүндө.</p> <p>Диалог</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Көчөдө», «Жаратылышта» кырдаалдарда аңгемелешүүчүнүн айткан сөздөрүнүн мазмунун түшүнөт жана анын айткандарына жооп кайтарат; Жогоруда аталган кырдаалдарда маектешүүнү демилгелейт. <p>Монолог</p> <ul style="list-style-type: none"> • Достору, жалпы кызыгуулары жөнүндө баядоочу текст же сүрөттөөчү текст формасында айтып берет. <p>Окуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бош убактысы, эс алуусу, спорт менен машыгуусу жөнүндө көркөм, илимий-популярдуу, публицистикалык тексттерди коммуникативдик багытты 	<ul style="list-style-type: none"> • багыт: <i>Аларга менден ысык салам айт.</i> <p>Этиш</p> <ul style="list-style-type: none"> • Этиштин өткөн, учур жана келер чагы • Этиштин жак мүчөлөрү • Этиштин шарттуу ыңгайы <p>Тактооч</p> <ul style="list-style-type: none"> • мезгил тактооч (эртең менен, кечинде) <p>Синтаксис</p> <p>Жөнөкөй сүйлөмдөгү логикалык-маанилик мамилелерди билдирүүнүн ыкмалары</p> <ul style="list-style-type: none"> • максаттык мамилелер: этиш + -ыш үчүн: <i>Спорт менен машыгыш үчүн спорт залга барам.</i> • себептик – келип чыгуу мамилелери: этиш + гандыктан: <i>Күн суук болгондуктан, биз жылуу кийиндик.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Тексттин көйгөйлөрүн аныктоо • Тексттин авторунун позициясына макул болуу же каршы болуу • Турмуштук жана окурмандык тажрыйбасынын негизинде өз пикирине аргумент келтирүү • Сунушталган тексттин негизинде сүрөттөөчү дилбаяндын текстин жазууга даярдык көрүү <p>Сүйлөмдөрдү толуктоо</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тапшырмалардын конкреттүү белгилерин табуу жана кандайдыр бир чечимди кабыл алуунун жүрүшүндө керектелүүчү маалымат менен тапшырмалардын
--	---	--	--

Кептик интенциялар	Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразаалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
	<p>эсепке алуу менен окуп түшүнөт.</p> <ul style="list-style-type: none"> Алардагы негизги да, кошумча да маалыматтарды бөлүп көрсөтөт. Бош убактысы, эс алуусу, спорт менен машыгуусу жөнүндө тексттердин темасын жана идеясын аныктайт. <p>Окууда тексттин көлөмү: 900–1000 сөз.</p> <p>Тааныш эмес сөздөр: 5–7%га чейин.</p> <p>Окуу ылдамдыгы: таанышып окууда – мүнөтүнө 40–50 сөз, карап чыгуу окууда – мүнөтүнө 80–100 сөз.</p> <p>Тексттин стили: көркөм, илимий-популярдуу, публицистикалык.</p> <p>Жанрлары: аңгеме, макала.</p>	<p><u>Татаал багыныңкы сүйлөм шарттуу багыныңкы:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Эгерде досум менен шейшембиде киного барсак, анда (кайсы шартта?) кызыктуу фильм көрбүз. сыпат багыныңкы: Бокс менен алектенип, (кантип?) иним бош убактысын пайдалуу өткөрөт. себеп багыныңкы: Досумдун туулган күнү болгондуктан, мен ага белек бердим. <p>Түз жана кыйыр сөз: Фейсбукта: «Шарда фитнеске кызыккандардын саны көбөйдү», – деп фитнеске кызыккандардын саны көбөйгөнүн жазды.</p>	<p>шарттарын тун таштырууну ачыл көрсөтүү</p> <ul style="list-style-type: none"> Башкы жана негизги эмес нерселерди бөлүп көрсөтүү, талдоо, багынуунун тартиби. Тарых, биология, география боюнча жалпы билимдерге ээ болуу ж. б. 	

	<p>Жазуу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сүрөттөөчү текст формасында кандай эс алганы жөнүндө жазат. • Ой жүгүртүү текст формасында спорт менен кантип машыкканы жөнүндө жазат. <p>Окуучулардын жазуу тексттери 20дан кем эмес сүйлөмдөн турат.</p>			
4. Кесип Иш. Иш күнү				
<p>1) Коммуникацияга кирүү: кеңул бурдуруу, кайрадан сурап билүү, эскертүү, маекти аяктай алуу.</p> <p>2) Артыкчылыгын билдире алуу.</p> <p>Милдетти, зарылчылыкты, билдире алуу. Кандайдыр бир саяпаттарга ээ экендигин билдире алуу. Актана алуу.</p>	<p>Угуу / Сүйлөө «Кесип тандоо» темасына диалог түзүү</p> <p>Монологдор: «Менин келечектеги кесибим» «Бала кезде эңсеген кесиптер» «Эмне үчүн келечекте ... болгум келет?»</p> <p>Окуу Илимий-популярдуу тексттер: «Кесип</p>	<p>Сөздөрдүн түзүлүш жолдору</p> <ul style="list-style-type: none"> – Сөздүн уңгусу жана мүчөсү. – Сөз жасоочу мүчөлөр: -чы мүчөсү <p>Морфология</p> <p>Зат атооч: Атооч жөндөмөсү: – адамдардын жалпылыктарын окшоштуруу (идентификациялоо). – ар бир адамдын өзгөчөлүгүн аныктоо</p>	<p>Аналогиялар Кесиптин аталыштары Ар түрдүү кесиптердин өкүлдөрү пайдалануучу сөздөр</p> <p><i>хирургия – бул медицинанын бөлүмү, ошондой эле ботаника – биологиянын бир бөлүмү.</i> Бир белгинин предметке же көрүнүшкө таандык болушу.</p>	

Кептик интенциялар	Кептик көндүмдөр	Грамматикалык материал	ЖРТнын бөлүктөрү	Конструкциялар, фразаалар, предметтердин жана нускамалардын атайын терминдери
<p>Баш катууну билдире алуу. Жокко чыгара алуу.</p>	<p>Эң мыкты кесиптердин тобу. Көркөм тексттер. Жазуу Сүрөттөөчү текст «Менин сүйүктүү кесибим» Баяндоочу текст Ой-жүгүртүү текст: «Эмне үчүн мага бул кесип жагат?» Билдирүү текст: – өзү жөнүндө маалымат берүү – автобиография; – таржымал (резюме). Аудиотека Видеотека Ар түрдүү кесиптер жөнүндө слайддар.</p>	<p>– адамга мүнөздөмө берүү: Атам – дарыгер. – каалоону билдирүү Мен учкуч болгум келет. Этиш – этиштин келер чагы Синтаксис – Зат атооч менен берилген баяндоочтор Мээрим – мугалим. Себеп-натыйжа Анткени, себеби, ошондуктан ж. б.</p>	<p>конкурент: теңтайлашуучусу коллега: кызматкер адамдарди билдирген сөздөрдүн синонимдик мамилелери. Көрүнүштөрдүн, окуялардын тартиби, мисалы: жыл : декабрь (А) таң: түн (Б) жай: август Туура жооп (Б). Сүйлөмдөрдү толуктоо Тексти окуу жана түшүнүү</p>	